వక్రరేఖ

[చారిత్రాత్మక నవల

గ్రంథకర్త:

శ్రీ మునిమాణిక్యం నరసింహారావు

పరిష్కరణకర్త:

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు

నవ్య గ్రంథ విక్రయశాల
నవ్య సాహిత్య పరిషత్తు: గుంటూరు

౧౯౪౭

వెల ౧—౦—౦

అన్ని హక్కులూ గ్రంథకర్తవి.

Original Publishers : Sundarram & Sons, Tenali.

మూడవ కూర్పు

నలందా ప్రెస్, తెనాలి

ప్రస్తావన

శ్రీ మునిమాణిక్యం నరసింహారావుగారు నన్నీ నవలా రాజమునకుఁ బ్రస్తావన వ్రాయుటకు అది రెండు పుటలకు మించరాదనుటకు క్రమముగా వారికినామీదఁగల దయయు నిర్దయయుఁ గారణములు.

ఈ కావ్య ముత్తమము. ఇది యుత్తమమగుటకు దీని యందలి మహోన్నతభావములే కారణము. ఉన్నత భావము లకు తదుచిత దివ్యభాషకు నవినాభావము. సమానభూయిష్ట మనియో, కాదనియో, వాక్యములు చిన్నవనియో పెద్ద వనియో, జాతీయము లున్నవనియో, లేవనియో, శయ్య సుకుమార మనియో, కాదనియో చెప్పుటకన్న సర్వము భావోచితమనుట యీ గ్రంథస్థభాషాశయ్యలకు సరియైన వ్యాఖ్యానము.

పాఠశాలలలోఁ జరిత్ర చదివింతురు. అది పిడివేయుట. ఆచరిత్రయందలి దివ్యార్థములు విద్యార్థి బుద్ధి కెక్కనీయరు. ఆయుద్ధ మే సంవత్సరములో ? ఈ సంధి యెప్పుడు ? ఆ రా జెప్పుడు వచ్చెను ? ఇవి చరిత్రలోని ప్రశ్నలు. ఇది విద్యార్థిని మందమతిగా నుంచుటకుఁ జేయు ప్రయత్నము. ఈ కావ్యమున బహ్మనీరాజ్య మంతరించుటకైన కారణము, చరిత్రనుచూడ వలసిన దృష్టితోఁ జూచి చిత్రించబడినది. ఇది చరిత్ర చదువ వలసిన పద్ధతి. ఇట్లు చదువుటకు ప్రజ్ఞ కావలయును.

ఈ కావ్యమందలి శిల్పము మనోహరము. ఈ కవి తెలుగుజీవితపు నిగ్గులు తెలిసినట్లు వ్రాయును. హరభట్టు లక్షణ జ్ఞానమునుండి లక్ష్యజ్ఞానము బయలువెడలుట విశిష్ట మేధా సంకలితము.

ఇందుఁ బ్రతిమాటలోఁ బ్రతి పాత్రములోఁ సౌంద ర్యము తాండవించుచున్నది. కావ్యము పోనుపోను ప్రౌఢమగు చున్నది. ఆంధ్రమునందలి యత్యుత్తమమైన నవలలలో నిది యొకటి.

నిర్గుణము నిర్దోషమైన కావ్యమునుగూర్చి యేమియుఁ జెప్పనలవికాదు. కాని గుణబహుళమో దోషబహుళమో యైన కావ్యముంగూర్చి యెంతయేని జెప్పవచ్చును. గుణ బహుళమైన యీకావ్యగుణప్రశంస చేసిన మరల నింత గ్రంథము కావచ్చును. అందుచేత నియమితమైన రెండు పుటలకు దాటిపోవునన్న భయముచేత నిది యింతలో సంక్షిప్తము.

బందరు,
19—1—31.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, ఎం.ఏ.,
లెక్చరరు, హిందూ కాలేజి.

గ్రంథాలయం,

మొదటి ప్రకరణము

సుమా రారువందల యేండ్లక్రిందట భారతీయులకు పవిత్రక్షేత్ర మయిన కాశీనగరమున, దైవజ్ఞ శేఖరుడైన గంగూయను బ్రాహ్మణుడు నివసించుచుండెను. ఆయన పేదవాడై, ఢిల్లీనగరమున కేగి, యచ్చట మహమ్మదీయ చక్రవర్తియొద్దఁ దన పాండిత్యమును బ్రదర్శించి మిక్కిలి పేరు గాంచెను. చక్రవర్తి గంగూబ్రాహ్మణునకుఁ జాల వసతి కల్పించి, ఢిల్లీనగరమందలి ధనవంతులలో నాయననుగూడ నొకనిగాఁ జేసెను. గంగూబ్రాహ్మణునకుఁ జక్రవర్తియొద్దమంచి పలుకుబడికూడ కలదు.

గంగూయొద్ద హాసన్ అను పేరుగలమహమ్మదీయ సేవకు డొకఁడుండెను. వాఁడు చాలమేధావి. మంచిగుణవంతుఁడు. ఒకనాడు గంగూబ్రాహ్మణుని పొలములో హాసన్ దున్నుచుండగా నొక బంగారపు బిందె కనంబడెను. హాసన్ దానిని దెచ్చి తన యజమాని కప్పగించెను. గంగూ తన సేవకుని మంచితనమునకు సంతోషించి యతనిని మనసులో నాశీర్వదించెను. హాసన్ వృద్ధిలోనికి రానలెనని యూహించుచుండెను.

గంగూ హాసన్ హస్త మొకనాఁడు పరీక్షించి యతని చక్రము వేసి యతఁడు రాజుకాఁదగిన చిహ్నము రెంటి యందుఁ బోల్చి చూచుకొని, వాని కాసంగతి చెప్పి వాఁడు రాజైనప్పుడు తన్ను మరచిపోవలదనియుఁ దాను వానిని

మఱచిపోననియుఁ జెప్పి, యట్లు పరస్పరము ప్రమాణవాక్యములచే బద్ధులగునట్లు చేసెను.

గంగూ తన సేవకుని నొకనాఁడు చక్రవర్తియైన మహమ్మదుబీన్ తుగ్లకునొద్దకుఁ దీసికొనిపోయి యతనిసద్గుణములు చెప్పి యేదైన యుద్యోగము వానికిఁ జేయించ ప్రార్థించెను. తుఘ్లకు చాలదురాత్ముఁడు. మహాకోపి. అయినను దయ వచ్చినను నతని కపారముగానే వచ్చును. స్వయముగా నతఁడు పండితుఁడు. పండితులయందుఁ జాల యభిమానము గలవాఁడు. స్వమతాభిమాని. కావున హసన్ వెంటనే పెద్ద సేనానిగాఁ నయ్యెను.

అది మొదలు హసన్ క్రమక్రమముగాఁ బెద్ద సేనానియై యనేక యుద్ధములయందు విజయలక్ష్మిని వరించి బిరుదుమగం డయ్యెను. పోనుపోను తుఘ్లకు విపరీతచర్యలు భరింపరాని వయ్యెను. అందుచేత దక్షిణాపథమును జయించుట కొకసారి వచ్చినప్పుడు కల్బరగిపట్టణము తాను స్వాధీనము చేసికొని స్వతంత్రుఁడై రాజయ్యెను. కానిబుద్ధిమంతుఁడగు హసన్ కృతఘ్నుఁడుకాక చేసినవాగ్దానము మరచిపోవువాఁడుగాక, గంగూబ్రాహ్మణుని జ్ఞప్తియం దుంచుకొనెను. తనకుఁ బట్టిన సిరి యంతయు గంగూదయవలనఁ బట్టిన దనుకొనెను. అతఁడు తన పేరే హసన్‌గంగూ యని మార్చుకొనెను. గంగూ బ్రాహ్మణుని బిలిపించి, యాతనిని తన బొక్కసమున కధికారిగా నిర్ణయించుకొనెను.

సాముద్రికము జ్యోతిషము శకునశాస్త్రము సమగ్రముగా నెఱింగి భూతభవిష్యద్వర్తమానము లెఱింగిన

గంగూబ్రాహ్మణునియందు హసన్ రాజునకుఁగల విశ్వాసము, భక్తిమితిమీరిపోయెను. హసన్ గంగూబ్రాహ్మణుని గూర్చి తన రాజ్యము, తన వంశము సర్వము నతని దయాధీనము లని తలంచుచుండెను.

కాని హసన్ రాజ్యాధిపతియైనప్పటినుండియు హిందువులను బాధించుట మొదలయిన మహమ్మదీయ రాజులకు నలవాటయినకొన్ని కార్యములు చేయుచుండెను. ఇది గంగూబ్రాహ్మణునకిష్టములేదు. గంగూ తానొక యాలోచన చేసెను. తానును సుల్తానును కొన్ని నిబంధనలు చేసికొనునట్లును, వానివలన సుల్తానుగాని, వాని వంశమువారుగాని బ్రాహ్మణులను జంపకుండునట్లును, గంగూ వంశస్థులు వంశ పరంపరగా హసన్ వంశపు సుల్తానులకు మిత్రులుగా నుండునట్లును, నిర్ణయముచేసి సుల్తాను నొప్పించెను. సుల్తాను వంశమువారీ నిబంధనల నతిక్రమించనంతవరకు గంగూ బ్రాహ్మణునిశక్తివంతమైనయాత్మ, యాసుల్తానునురక్షించుచుండునని గంగూ తాను బ్రతికియుండియుఁ జచ్చియుఁ బ్రమాణము చేసెను. సుల్తాను నాటినుండి బ్రాహ్మణహింస మానెను.

ఈ వంశపు సుల్తానుల కానాటినుండియు బ్రాహ్మణ సుల్తానులని పేరు వచ్చెను. బ్రాహ్మణశబ్దము బహ్మనీగా మారి వారు బహ్మనీసుల్తానులైరి.

హసన్ క్రీస్తుశకము 1347లో కలుబరగికి రాజయ్యెను. అతనితరువాతఁ దొమ్మిదవసుల్తానయిన యహమ్మదుషాయను నతఁడు రాజధానిని 1422 లో బీదరని పిలువఁబడు నహమ్మదా

బాదునకు మార్చెను. రాజధాని మార్చి నలుబదియేండ్లు జరిగెను. అహమ్మదుషా తరువాత నల్లాయుద్దీనును వానితరువాత హుమయూనును రాజ్యము చేసిరి. హుమయూను మహమ్మదు బీన్ తుఘ్లుకువలెఁ బండితుఁడును క్రూరుఁడును బిచ్చివాఁడును నై యుండెను. ఈ హుమయూను దుర్మార్గపుఁబనుల కోర్వ లేక యతని భార్యలే యతని నంతఃపురమందు విసము పెట్టించి చంపిరి. హుమయూనున కిద్దరు కుమారులు. పెద్దవాని పేరు నైజాంషా రెండవవానిపేరు మహమ్మదుషా. అతడు పోవు నప్పటికి నైజాంషాకు నెనిమిదేండ్లు. మహమ్మదుషాకు నేడేండ్లు.

హుమయూనునకు మహాసమర్థులగు నిద్దరు మంత్రులు కలరు. ఇందులో నొకఁడు ఖ్వాజామహమ్మదుగవాన్. ఇతఁడు గొప్ప సేనాని, మహామంత్రి. అరువదియేండ్లు దాటినవాఁడు. ఇతని సాయమున హుమయూను జాలమంది పరరాజులను జయించి తనరాజ్యమును వృద్ధిచేసికొనెను. ఇతఁడిట్టివాఁడైనను హుమయూనున కితనిమీఁద కన్ను. రెండవవాఁడైన ఖాజా జహాన్ మీఁద నెక్కువ దయయుండెడిది. అయినను తాను చనిపోవు నప్పుడు హుమయూను తన యెనిమిదేండ్ల కొడు కును వీరిద్దఱకును రాణికిని నప్పగించి నైజాంషాకు వయసు వచ్చువరకు వీరు ముప్పురును రాచకార్యములు చూచుచుండ వలయునని నియోగించి పోయెను. హుమయూన్ గతించి రెండేండ్లు కావచ్చినది.

రాణికి గవాన్ మీఁద నెక్కువ విశ్వాసము. ఇది జహాన్‌కు తెలియును. నైజాంషా తల్లియైన రాణియందును,

గవాన్ సందును మిక్కిలి నమ్మకముగా వర్తించుచుండును. అందుచేత జహాన్ మహమ్మదుషాతో నెక్కువ పరిచయము కలిగి యుండును.

హసన్‌గంగూనాటి నుండియు గంగూ బ్రాహ్మణుని వంశస్థులీ సుల్తానులకు మిత్రులుగా నుండిరి. ఈ మైత్రి నామమాత్రముగానే మిగిలి యున్నది. హుమయూను కాలములో నిది లేనేలేదని చెప్పవచ్చును. ఈనాటికి గంగూవంశస్థుడు హరశాస్త్రియనునతడు. ఇతడు గంగూవలె సర్వశాస్త్రములయందుఁ బ్రవీణుడని పేరుకాడు. సుల్తాను చిన్నవాడగుటచేత రాణియును గవాన్ మంత్రియు చిన్న సుల్తానునకు కాలము వెళ్ళుటకుగాను హరిశాస్త్రిని తోడు పరచిరి. నైజాంషాతో హరశాస్త్రి యందుచేత సామాన్యముగాఁ గలసి యుండును. రాణి యొకప్పుడు వారి నిద్దఱఁ జూచి వారిద్దరు హసన్ గంగూలు మరలఁ బుట్టిరని యనుకొనుచుండును. నిజమునకు హసన్ గంగూలిద్దరు పోయిన తరువాత వారి షరతులు కాగితములమీదనే నిలచిపోయినవి. అప్పటి కిప్పుడీ నైజాంషా హరిశాస్త్రులే యా నిబంధనలు సంపూర్తిగా నెరవేర్చుచుండిరి.

నిబంధనలలోని సూక్ష్మత్వ మట్లుంచి నిబంధనలు మాత్రమే సుల్తానుచేత నుల్లంఘింపబడలేదని చెప్పవచ్చును. గంగూవంశస్థులతో మైత్రి చేయకపోయినను బహ్మనీసుల్తానులు వారికి జాగీరులిచ్చి వారిని తమదర్బారునందే యుంచుకొనుచుండిరి. ఏ బహ్మనీసుల్తానుగాని తాను బ్రాహ్మణహత్య చేయుడు.

క్రీస్తుశకము 1463 వ సంవత్సరమున జూన్ నెలలో నొకనాఁడహమ్మదాబాదు నంతఃపురమున రాణియు, నైజాంషాయును హరశాస్త్రియుఁ గూర్చుండిరి. రాణి యేబది యేండ్లది. హరశాస్త్రి నలుబది యేండ్లవాఁడు. రాణి మేలిముసుగులో నున్నది. నైజాంషాయొక్క పట్టుపరుపుపై నొరుగుదు బిళ్ళమీద నొరిగి కూర్చుండెను. హరశాస్త్రి దూరముగా నొక రత్నకంబళము మీద భాషీపెట్టుగాఁ గూర్చుండెను.

రాణికన్నులు మాత్రము కనఁబడుచుండెను. తక్కిన యామె దేహమంతయు నెఱ్ఱని కాశ్మీరసేలువచేత నావరించఁబడి యుండెను. నైజాంషా పదియేండ్ల బాలుఁడు. అతఁడు సన్నని వాఁడు. ఎఱ్ఱని దేహకాంతి కలిగి దీర్ఘములైన నేత్రములు కలిగి మొగము చూచినంతనే రాజకళ యుట్టిపడు చుండును. కాని యాతని మొగమున నొక్క విషాదరేఖ ఛాయలు తోఁచుచుండును. హరశాస్త్రికి తలకాని మీసములు గాని గడ్డముగాని నెరయ లేదు. కండలుదేరి పుష్టిగల శరీరము, పొడుగైన గడ్డమును, మీసములును రెండు పాయలుగా దీసి నడితల ముడివేయఁబడిన జుట్టును గలిగి యతఁడు తెల్లనిదియును నంచులయందు జరీపని చేసినదియు నగు పట్టుసేలువ యొకటి కప్పుకొని యుండెను. అతని కన్నులయందెర్రని చారలు కలవు.

అది ప్రాతఃకాలము. జాము ప్రొద్దెక్కినది. ఆ కడచిన రాత్రి నైజాంషా యొక కలకనెను. చిన్నరాజు పుట్టినప్పటి నుండియు చిత్ర విచిత్రములైన కలలు కనుచుండెను. హుమయూను బ్రతికియున్నన్ని నాళ్లు లీస్వప్నములు లెక్కచేసిన

వారు లేరు. కాని యతఁడుపోయి రాజ్యము రాణి యధీనము నకు వచ్చినప్పటి నుండియు నామె యీ కలల విషయము విచారింప మొదలు పెట్టెను. ఆమెకు స్వప్నముల వాని ఫలములగూర్చి చాల విశ్వాసము. చిన్నరాజు కలలును వాని యందలి రాణి విశ్వాసమును దర్బారులోఁ గల కొందరు సరదాకులకుఁ పరిహాసము కలిగించినది. గవాజ తానీ స్వప్న విషయములందు జోక్యము కలిగించుకొనక ముభావముగా నుండును.

నైజాంషా కన్న కలయిది. అతఁడొక పెద్దయేట నీదు చుండెను. అతనిచేత చక్కగా నీదించుటకు వెంటనే యొక ఫకీరు వచ్చుచుండెను. ఇంతలో నొక మొసలి ఫకీరును వేసి కొని పోయెను. అతనికి భయమువేసి నీరంతయు ముక్కులఁ లోనికిఁ జెవుల లోనికిఁ బోయి యుక్కిరి బిక్కి రయ్యెను. మరల నెవరో యొకడు తనకు సాయము వచ్చుచున్నట్లయ్యెను. మఱికొంచెను దూరముపోయినంతనే యాతోడు వచ్చుచున్న వాఁడే యతని మీాదికి దూకి తన్ను ముంచివేసినట్లు కాగా నతఁడు చనిపోయెను. అంత భయమై షా మేల్కొనెను.

ఈ కల పరమార్థ మేమని రాణి హరశాస్త్రి నడి గెను. హరశాస్త్రి భయరహితుఁడు తన నవాబు నందుఁ ప్రేమ కలవాఁడు. హరశాస్త్రి దాని కిట్లు వ్యాఖ్యానము చేసెను. సుల్తాను వెంటవచ్చిన ఫకీరు హుమయూననియు నతఁడు మొసలిచే వేసికొని పోఁబడుట యతడు కూనీ చేయఁ బడుటయనియు మరల సుల్తానున కెవరో తోడుగా వచ్చుట గవాజ జహాగలకు హుమయూ నప్పచెప్పుట యనియు

నతఁడు సుల్తానును నీటిలో ముంచుట వారిద్దరుఁ గలసియో లేక యం దొక్కరో సుల్తానును జంప యత్నించుటయు నని చెప్పెను. సుల్తానునకు రాణికిని కోపమువచ్చెను. హరశాస్త్రి యిట్లు చెప్పెను. "మీకు నా మాటయందు విశ్వాసము లేకపోవచ్చును. నాకును విశ్వాసము లేదు. గవాన్ వంటి మహానుభావుఁ డుండగా నట్టి దెన్నడును జరుగదు. కాని యీ స్వప్నమున కింకొక యర్థము కుదురదు. అదియుఁ గాక స్వప్న శాస్త్రమున కొక పెద్ద లోపమున్నది. అది మీ కిది వరకే చెప్పితిని. ఆ శాస్త్రములోఁ జెప్పినట్లు జరుగవచ్చును. జరుగకయుఁ బోవచ్చును. ప్రస్తుత మీ స్వప్నఫలము జరుగకపోవచ్చును. గవాన్ రక్షించుచున్న సుల్తానును త్రిమూర్తు లయినను తేరిచూడఁ జాలరు." రాణి సుల్తానులుకొంచెము శాంతించిరి. కాని యిద్దరికి భయము వేసినది.

హరశాస్త్రి మనసులో జహానునుగురించి యనుమాన పడినాఁడు. దానికిఁదోడు జహాను నిత్యము మహమ్మదుషాను దగ్గరకుఁ దీసి యతనితోఁ గలిసి యుండును. నైజాంషాను జంపి మహమ్మదుషాను రాజును జేయవలెనని యతనియూహ కావచ్చును. అట్లైన నతని ప్రతిభ సాగించుకొనవచ్చును.

రాణి ప్రక్క తిరిగి చూచెను. ఒక మహమ్మదీయ యువతి పాన్‌దాను తెచ్చి హరశాస్త్రి కొసంగెను. ఇది యాతఁడు వెళ్ళవచ్చు ననుటకు గుఱుతు. హరశాస్త్రి తాను రెండు వక్కలు నాకులు గ్రహించి సుల్తానునకు వంగిసలాము చేసి రాణివంకఁ దిరిగి తలవంచి వెనుక వెనుకగా నిష్క్రమించెను.

సుల్తాను రాణివంకఁ జూచుచుండెను. రాణి వేఱే యెద్దియో యాలోచించుచుండెను. హజారమున మొదటి జామునొబత్తులు మ్రోగెను.

రెండవ ప్రకరణము

ఒకనాఁడు సాయంకాలమున సూర్యుఁడు దిక్కులెల్ల జేగురుపూయు సమయంబున నహమ్మదాబాదునకు తూర్పున రెండుమైళ్ళ దూరమున ఇద్దఱాశ్వికులు కోట కభిముఖముగా గుఱ్ఱములను నెమ్మదిగా నడిపించుచు పోవుచుండిరి. అందులోఁ నొకయతనికి నలుబదియేండ్లుండవచ్చును. ఆమానిసి పొట్టివాఁడు. నల్లనివాఁడు. వెలగల దుస్తులు వేసికొనియుండెను. బిరుసుగా నున్న యతని నల్లని పొట్టిగడ్డము పొదవోలె నుండెను. మొగము భయంకరముగా నుండెను. కన్నులలో మోసము కనవచ్చుచుండెను. అతనిప్రక్కన ఖడ్గమొక్కటి వ్రేలాడుచున్నది. అతఁడు మధ్య మధ్య నవ్వుచు గుఱ్ఱము నదలించుచు సవారి చేయుచుండెను. రెండవవాఁడు కుఱ్ఱవాఁడు. వయసు పదునెన్మిదేండ్లుండవచ్చును. అతఁడెక్కిన గుఱ్ఱముత్తమమైనదైనను కొంచెము పొట్టిది. అతని మొగము పసితనముచేత సుకుమారముగానున్నది. ముఖరేఖలుమాత్రము కఠినములై యుండెను. అతని దేహచ్ఛాయయు నల్లనిదే. అతని మొగము చూచిన యంతనే యతఁడు భవిష్యత్తునఁ గ్రూరుఁడగునని తోఁచును. అతని దుస్తులు మఱియును వెలగలవిగాఁ గనఁబడుచుండెను.

దుస్తులనుబట్టి యతడు రాజవంశమువాఁడని చెప్పవచ్చును. ఇద్దరును మహమ్మదీయులే.

కొంతసేపటి కిరువురిలోఁ బెద్దవాఁడు తనగుఱ్ఱమును ముందున కురికించెను. రెండవవాఁడు తన్నుఁ గూడఁగలసి రానిమ్మనెను. మొదటివాఁడీమాత్రము గుఱ్ఱమునే నడుగెత్తించలేవేని రాజ్యమేమి సేయఁగలవని పరిహసించెను. మరి రెండు నిమిషములలో నాకుఱ్ఱవాఁడు తన గుఱ్ఱమును పెద్దవాని గుఱ్ఱముతోఁ గలిపి యిట్లనెను "జహాన్! నాలుగైదు సారులంటివి. రాజ్యము మాయన్నగారిదికదా! నేను రాజ్యమెందులకుఁ జేయవలెను?"

జహా—నీవుకూడఁ జిత్ర విచిత్రములైన కలలు కంటివా రాజ్యము నీకును వచ్చును. ఎవరి కెక్కువ పిచ్చికలలు వచ్చునో రాజ్యము వారికి వచ్చును.

మహ—ఇటువంటి పిచ్చికలలు నాకురావు. నేను వానిని రా నియ్యను. జహాన్! నాకు కలలే రావు.

జహా—అందుకనియే మీకు రాజ్యములేదు.

మహ—కలలు కనినచో రాజ్యము వచ్చునా!

జహా—మఱి సుల్తానుగారికి వచ్చుట లేదా!

ఇట్లు మాటలాడుకొనుచు నొకయుమైలు గడచిరి. ఇదివరకు చాలసారులు జహాన్ మాటలు మహమ్మదున కర్థము కాలేదు. తొమ్మిదేండ్ల యీ కుఱ్ఱవాని మనస్సులో గడబిడలు మొదలుపెట్టెను. కొంచెముసేపాగి మహమ్మదు "జహాన్ సాహెబ్! నాకును రాజ్యము చేయవలయునని యున్నది. రాజ్యము చేయుటకు కలలు రావలయును గదా! అవి యెట్లు

వచ్చునో చెప్పుము" అనెను. జహాన్ తనమనసులో నవ్వు కొనెను. "రాజ్యము వచ్చినగాని కలలు రావు" అని జహాన్ చెప్పెను. కొంచెముసేపు మరల నడచిరి.

జహాన్ "రాజ్యము వచ్చుట యనగా నేవి?" అని మహమ్మదును ప్రశ్నించెను.

మహ—తలపైన మాయన్న పెట్టుకొనుచున్న కిరీటము పెట్టుకొనుటయు సభలో పెద్దతఖతుమీఁదఁ గూర్చుండగా రెండువైపుల సిద్దీలు నిలుచుండి విసరుచుండుట కాదా! ఇంకను చాలా భోగములు గలవు. అవి యన్నియు నన్నకు జరుగుచునే యున్నవి.

జహా—అవి యన్నియు మీకుఁ గూడఁ గావలయునా.

మహ—కావలయునా యేమి! ఎందు కక్కర లేదు. నాకన్న మాయన్న యేమి గొప్పవాఁడా!

జహాన్ కన్నులలో నొకవిధమైన చురుకుదన మేర్పడెను. కొంచెముసేపుండి ఉత్తరమిట్లనెను. "కాని మీ యన్నగారును మీకును నొక్క సారియే రాజుగా నెట్లగుదురు. ఎవరో యొకరే యగుదురు."

మహమ్మదు కొంత యాలోచించి "అయినచోఁ గొన్నాళ్లు మా యన్నను మరికొన్నాళ్ళు నేనును రాజుగా నుందుము. కాదు. అచ్చముగా నేను రాజుగా నుందును."

జహా—మీ అన్నగారు రాజుగా నుండగా మీ రెట్లగుదురు. అగుటకు వీలులేదు, మీ అన్నగారే రాజు.

మహమ్మదునకుఁ గోపమువచ్చి "అట్లయినచో మా అన్నను చంపి నేను రాజయ్యెదను" అనెను.

జహాన్ గుఱ్ఱమునాపి పశ్చిమదిశవంకఁజూచెను. సూర్యుడప్పుడే ఖూనీచేసి వచ్చిన వానివలె దేహమంతయు రక్తము పూసికొనినట్లు ఎఱ్ఱగా నుండెను.

మరల మహమ్మదు "రేపు మా అమ్మగారినడిగి నేను రాజు నయ్యెదను.'' అని పలికెను.

జహాన్—"మీ అమ్మగారికి మీమీదకన్న మీఅన్నగారి మీదనే యెక్కువప్రేమ. ఆమె మీకు రాజ్యమియ్యదు, మీరడిగినచో మిమ్ము కైదులో వేయించును." ఏఁడాది వెనుక నొకసారి మహమ్మదు బాల్యచాపలమువలనఁ గిరీటము తాను పెట్టుకొనెదననెను. అప్పు డతనితల్లి "నాయనా! నీవు పెట్టుకొనరాదు. ఇంకెవ్వరైన నట్లనినచో వారిని కైదులో నుంచుదును" అని చెప్పెను. మహమ్మదున కిప్పుడాసంగతి జ్ఞాపకము వచ్చెను. జహాననినమాట నిజమేయనిపించి యతనికిఁ గనుల వెంట నీరుకారెను.

మహమ్మదు—"అయినచో గవాన్ సాహెబుతో చెప్పెదను. అతఁడు నాకు రాజ్యమిప్పించఁడా?"యనెను.

జహాన్—మీఅమ్మగారు మిమ్ము కైదులో మాత్రమే వేయించును. అతఁడు మిమ్ము రితీర్చుంచును. మీయమ్మగారికే మీమీదలేని ప్రేమ గవాన్‌గారి కేల యుండును.

మహమ్మదునకుఁ గోపము వచ్చి "గవాన్‌సాహెబు నన్నురిదీయునా! నేనే! గవాను నురిదీయించెదను. నిలుచుండఁబెట్టి నరికించెదను'' అనెను.

జహాన్—తనలో 'అట్లే కావలయును' అని యనుకొనెను.

కోటకు మైలు దూరములోనికి వచ్చిరి. సూర్యుని యెఱ్ఱనికాంతులు క్రమ క్రమముగా మారుచుండెను. నేల యంతయు నల్లబడుచుండగాఁ బశ్చిమదిక్కు పండ్రగాగినట్లు మరింత యెఱ్ఱపడుచుండెను.

మహమ్మదు—జహాన్‌సాహెబ్; అట్లయినచో నీవే నాకు రాజ్యమిచ్చి గవానును నాచేతఁ జంపించ వలయును. ఏమందువు? మాటాడవేమి?

జహాను తనలో నాలోచించుకొనెను. మహమ్మదు, గవాను చేతిలోఁ జిక్కినచో, గవాను తన్నుఁ జంపించడా! అట్లే తానును జంపించవచ్చును.

జహాన్—మహమ్మదుసాహెబ్! నాచేత నాపనికాదు. ఒకవేళనయినను దానికి చాలకష్టములున్నవి.

మహమ్మదా కష్టము లెట్టివో చెప్పుమని తొందర పెట్టెను. జహాన్ చాల నాలోచించినట్లు కనఁబడి యిట్లనెను. "అయ్యా! రాజ్యముమీదఁ బ్రేమగలవానికి తల్లిమీదఁ దండ్రిమీద నన్నమీదఁ జెల్లెలుమీదఁ బ్రేమయుండరాదు. మీకు మీయన్నమీద ప్రేమయున్నదా?"

మహమ్మదున్నదనెను.

అయినచో మీకు రాజ్యములేదని జహాన్ పలికెను.

మహమ్మదు 'లయిననో?దు' అనెను జహాన్ నవ్వెను.

జహాన్—'మీ అన్నగారిమీద మీకు ప్రేమ లేనిచో మీకు రాజ్యమువచ్చును. అన్నగారిమీదఁ బ్రేమ లేకపోవుట యెన నేమో తెలియునా?"

మహమ్మదు తెలియదనెను.

జహాన్ — ఆతఁడు చచ్చిపోయినను మీరు దిగులు పడ రాదు. ఎవ్వరితో నేమియు నీసంగతి చెప్పరాదు.

మహమ్మదునకు భయమెత్తెను. ఏదో మాటాడుదమను కొన్నాడు. కాని మాటాడలేదు.

గుఱ్ఱము లింకొక యరమైలు నడచెను. ఇంకొక పావు గంటలో దుర్గద్వారము నొద్దకు వత్తురు. జహాన్ తన గుఱ్ఱము నచట నిలిపెను.

జహాన్ — 'మహమ్మద్! నీకు నిజముగా రాజ్యము కావలసినచోఁ జెప్పుము. నాలుగైదురోజులలో నిన్ను రాజును జేసెదను. కాని మీఅన్నగారింకఁ గనఁబడఁడు. నీకుఁ గిరీటము, తఖతు రత్నాలహారములు నిన్నియుఁ గావలెనా మీఅన్న గారు కావలెనా' అని యడిగెను.

మహమ్మదు ఆలోచించి 'రెండును కావలెను' అనెను.

జహాన్ — 'రెండును వీలులేదు' అనెను.

మహమ్మదు రాజ్యమునకే సమ్మతించెను.

జహాన్ — మనమత గ్రంథమేమో నీకు తెలియును గదా.

మహమ్మదు — తెలియును ఖురాను.

జహా — ఆ గ్రంథముమీద నొట్టు పెట్టుకొనిన తరువాత మాటకు తిరుగరాదు. తిరిగినచో నల్లాను తప్పిపోయి నట్లు, అది నీకు తెలియును గదా!

మహమ్మదు — అవును తెలియును.

జహాన్ — 'నేడు మనము మాటాడిన మాట లెవరి తోడను చెప్పనని ఖురానుమీద మీరొట్టు పెట్టుకొనవల యును. ఎవరితోనైనఁ జెప్పినచో మీకు రాజ్యమురాదు.

మిమ్ము క్రైదులో నుంచెదరు. నన్నురితియుంతురు.

మహమ్మదు ప్రమాణము చేసెను.

జహాన్—ఈమాట లిప్పుడే కాదు. మీకు రాజ్యము వచ్చిన తరువాతఁగూడ నెవరితోడను జెప్పరాదు.

కోటగుమ్మమునొద్దనున్న దివిటీలవెలుతురులో వారిరువురి గుఱ్ఱములు కోటలోనికిఁ బోయెను. ఆవేళకు హరశాస్త్రి యెందుకో కోటగుమ్మముదరిని నిలుచుండెను. జహాన్ మొగములో నొక వికృతమైన సంతోషము మహమ్మదు మొగఁములో దిగులుతోఁ గూడిన బిక్కుదనము హరశాస్త్రికి గోచరించెను.

మూడవ ప్రకరణము

1463 వ సంవత్సరము జూలై 29 వ తారీఖున బీదరు కోటలో సూర్యోదయావసరమునఁ బెద్ద గందరగోళముగా నుండెను. సేవకు లెక్కడివా రక్కడఁ గ్రుక్కిన పేలవలెఁ గదలక మెదలక భయభ్రాంతులై యుండిరి. ప్రతిమనుజుని ముఖలక్షణములు నాశ్చర్యభయపరీతములై యుండెను.

గవాన్ మంత్రి, శ్వేతాశ్వమును హజారమందు దిగి నిశ్చలమును గంభీరమును భయదమును నగు ముఖముతోఁ గొంచెము వేగముగనే లోనికి వచ్చుచుండెను. దారిలో నందరు నొద్దుకొని శ్రోత్రయుయంగా నాయన సుల్తాను నిద్రించు గదియొద్దకుఁ బోయెను. అచటి కావలివాఁడు తనచేతులు మొగముమీఁదఁ గప్పుకొని యేడ్చుచుండెను. గవా నచ్చట

రెండు నిముసములాగి వానివంకఁ దీక్ష్ణ దృష్టులను నిగిడించి కొంచెము సేపుండి లోనికిఁ బోయెను. రాణి గవానును జూచి నంతనే పెద్దపెట్టున నేడ్చెను.

గవాను తనదృష్టి రాజు నిద్రించు శయ్యావంకకు మర లించెను. నల్లని ముఖమల్లు పరచిన సుల్తాను శయ్యమీఁద నెత్తురు మరకలు విస్పష్టముగఁ గన వచ్చుచుండెను. సుల్తాను గుండెమీఁద బలమైన కత్తితోఁ బొడిచిన గాయమునుండి నెత్తురు ప్రవహించుటలేదు గాని యిదివరకు ధారాళముగా బ్రవహించి యెట్లగపడుచుండెను. సుల్తాను మొగము వికృతా కారము వడియుండెను.

గవానేడ్చుచున్న రాణిని చూచి తనచేయి యెత్తెను. ఆమె తనయేడ్పు నాపుకొనియెను. గవానామెనుచూచి "తల్లీ! యేడువకుము. మీకొక్క దుఃఖమేగాని నాకు దుఃఖముతోఁ బాటు పాపముకూడ సంభవించినది. మహారాజైన హుమ యూను నాకప్పగించి పోయిన చిన్న సుల్తానును రక్షించలేక పోయిన నా తప్పునకు నేను శిక్ష ననుభవించ వలసియున్నది. ఆశిక్ష భగవంతుడు నాకెట్లు కలిగించునో తెలియదుగదా?" అని పలికి మక్కాదిక్కు మొగమై మోకారించి తన రెండు శ్రవోరంధ్రములయందు వ్రేళులుంచి భగవంతుని ప్రార్థించెను.

మోకారించి ప్రార్థించుచున్న యావీరఖ్యాముని పలిత మైన గడ్డము, విషాదమును మరింత వెల్లడించెను. విశాలమై మహైశ్వర్యమును సర్వత్రసూచించు నాగదియు నంచలి శయ్యా మీఁదనున్న రాజకుమారు శవమును ప్రక్కన గూర్చుండి మొగమున గుడ్డ కప్పుకొని యేడ్చుచున్న రాణియును నామెకుఁ

గొంచెము దూరమునఁ బ్రార్థించుచున్న గవాక్ మూర్తియు నిది యంతయుఁ జూచినచో నొక చిత్రకారుని విషాదభావ నిర్గతమైనదియు విచిత్రవర్ణసంశ్లేషి కలదియునగు నొక సృష్టి వలె నుండెను. కొన్ని నిమేషములవరకు నిశ్శబ్దము.

గవాక్ ప్రార్థనముగించి లేచినంతలో నాతని నేత్ర ములనుండి సంతత ధారగా బాష్పములు స్రవించుచుండెను. ఇంతలో జహాక్ లోనికివచ్చెను. జహాను లోనికి వచ్చినంత నే రాణి మరల పెద్దపెట్టున నేడ్చెను. జహానుగది నాలు వైపులఁ బరీక్షించి యాశ్చర్యపోయి రాణితో 'రాణీ! నే నీవార్త నమ్మలేకపోతిని. ఇట్టిమహాసాహసముచేసిన దుర్మార్గుని వెంటనే బంధించవలయును.' అని కోపముతోఁ బలికెను. గవాక్ జహాక్‌వంక నిశ్చలముగాఁ జూచెను. జహాక్ వెంటనే కావలి వానిని బిలిచి 'యేమిరా! నీకుఁ దెలియకుండ నీపని జరుగదు. నిన్ను నరకించెదను. నిజము చెప్పు' మనియెను. వాఁడు నిలు వున బెండువడి నిశ్చేతనుఁడై పోయెను. వాని కన్నులలోనుండి జ్యోతిస్సువెడలిపోయెను. దేహమునఁ బ్రాణములుకడబట్టెను.

గవాసింతవరకు నెమ్మదిగా నుండెను. ఇప్పుడతడు జహానునుగూర్చి 'సాహెబ్ జీ! వానికేమియుఁ దెలియదు. తెలియుట కవకాశము లేదు. ఇది ప్రత్యక్ష పురుషులు చేసిన పనికాదు. పరోక్షమందున్న వారెవరో చేసినపని' యనెను.

జహాక్—పరోక్షమందున్నవారే చేయవలె. కాని వీఁడుకూడ వారిలోఁ గలసియున్నవాఁడు కావలయును.

గవాక్—సాహెబ్! అట్లుకాదు. వీసితప్పు వారిత నిని తప్పుద్రావించిన తప్పుద్రావుట యొక్కటియే. దానికి వీసిని

శిక్షించవచ్చును. అసలీపని యెవరు చేసిరో యెవరు చేయించిరో తెలిసికొనుట మనవిధి.

జహాన్—అది వీనినిబట్టియే తెలిసికొనవలెను.

గవాన్—అదిబెదరించికాదు. నెమ్మదిగాఁ జేయవలెను.

జహాన్—ఇట్టివానితో నెమ్మదిగా మాటాడవలయునా! వీనిని నిలువునఁ దోలొలిపించవలయును. కాగుచున్న నూనెలో డించవలయును.

గవాన్—సాహెబ్‌జీ! రాజకుమారశవమచ్చట నున్నది. మనము శాంతముగా నుండవలయును. ఇది దుఃఖసమయము. కోపమునకుఁ దగినవేళ కాదు.

జహాన్—అయ్యో! మీమాటలు నాకర్థమగుట లేదు. రాజు ప్రాణములు నిలువునఁ దీయబడెను. నాయొడలు మండిపోవుచున్నది. మీకు శాంతము గావలయును. రాజభక్తి యిట్లుండునని నే నెన్న డనుకొనలేదు. అయినను మీకేమి? మాదేశపురాజు పోయినపుడు మాకిట్లేయుండును. ఈతఁడు మీ పక్షి యాదేశపు రాజు కాఁడుకదా!

గవాను మరల మాటాడలేదు. రాణి కూర్చున్నచోటినుండి లేచి జహాన్‌తో "అయ్యో! ఇది పోరాడుకొనఁదగిన వేళ కాదు. సుల్తానునకు గోరీ కట్టించుటకువలయు ప్రయత్నములు చేయవలయును. మహమ్మదును తీసికొనివచ్చి యన్నగారిని చూపింపుఁడు" అనెను. జహాన్ వెంటనే 'మహమ్మదు గారు తనయన్నగారిశవము చూడరాదు. అతఁడును చిన్నవాఁడే. శవమునుజూచి భయపడవచ్చును. అట్లు చేయరాదు' అని చెప్పెను. గవాన్ కన్నులుమూసికొని నిలబడెను.

మూఁడవ ప్రకరణము

ఇంతలో హరశాస్త్రి లోనికి వచ్చెను. అతఁడు వచ్చెనని యెవ్వరును కదల లేదు. ఆతఁడు వారిని మువ్వురను దేరి పారఁ జూచి గవాన్ వెనుకగా రాజశవము సమీపించి యచ్చటఁ గూర్చుండి మొగమునఁ జేతులుంచుకొని దుఃఖించెను. గవాన్ వెనుదిరిగి యాతని దుఃఖమును చూచుచుండెను. హరశాస్త్రి యట్లు కొంతసేపు దుఃఖించి కన్నులు తుడుచుకొని మరికొంతసేపు విషాదముఖముతో సుల్తాను వంకఁ జూచి లేచి నిలుచుండెను. అతఁడు నెమ్మదిగా వారి మువ్వురి ముందరకు వచ్చెను. అతఁడు గవాన్ ముందు నిలుచుండి నఖశిఖపర్యంత మాతనిని రెండు నిముసములవరకట్లే చూచెను. అట్లు చూచినంతసేపు గవాన్ నిశ్చలుండై ధ్యానించుచుండెను. హరశాస్త్రి తరువాత జహాన్ వంకకుఁ దిరిగి యాతనిని జూడ మొదలు పెట్టెను. అట్లతఁడు చూచిన కొలది జహానునకుఁ గోపమురాఁ దొడంగెను. చివరకు హరశాస్త్రి రాణివైపు తిరిగి 'తల్లీ! సుల్తానుగారి కల నిజమైనది. సుల్తానును చంపిన దొక్కఁడు. ఇద్దరు కాదు. ఆయొక్కఁడుఁ డెవరు?' అనెను.

రాణి నిశ్చేష్టయై నిలచి పోయెను. గవాన్ నిస్తబ్ధుఁడై యుండెను. జహాన్ కోపముతో 'కాఫర్' అనెను.

హరశాస్త్రికిఁ గోపము వచ్చెను. అతడు జహానుతో "సాహెబ్ జీ! సుల్తాను, మహమ్మదీయులకే చెందడు. కాఫరులకును జెందును. అందులో బహ్మనీరాజులు బ్రాహ్మణరాజులు. ఈతఁడు మీకన్న నా కెక్కువరాజు. ఈతఁడు మీకు పట్టి రాజు. నాకు నాత్మసంబంధమైనవాఁడు. నేను గంగూబ్రాహ్మణ

వంశస్థుడను. ఈతఁడు హాసన్ నవాబు వంశస్థుఁడు. నేఁటితో బహ్మనీ సుల్తానులకును గంగూవంశస్థులకును సంబంధము తీరి నది. ఇంక గంగూబ్రాహ్మణుని యాత్మ బహ్మనీసుల్తానులను రక్షింపదు. గంగూహసను లిద్దరు నేర్పరచుకొన్న సంధి యూరకే నామమాత్రముగా నేయున్నది. అది యీనాఁటితోఁ బూర్తిగా బోయినది. ఈసుల్తానులకు గంగూబ్రాహ్మణుని యాత్మయందు కన్నఁ తమ మంత్రులయందే యెక్కువ విశ్వాసమై పోయినది. తల్లీ! రాణీ! ఆనాఁడుసుల్తానుగారికి వచ్చినకల యొక్క యర్థము నేనుచెప్పగా మీకును సుల్తానుగారికినిగూడ గోపము వచ్చెను. దాని యర్థమిదిగో! నేనింక నీనగరమున నుండను. మాముసలి తల్లినిఁ దీసికొని నేఁడుసాయంతనమే యీ యూరు వదలిపోయెదను. సెలవు.' అని రెండడుగులు నడచెను.

జహానతనిని 'నిలువుము' అనెను.

హరశాస్త్రి నిలచి ధీరముగా వెనుదిరిగి చూచెను.

జహాన్—ఈ హత్య నీవు చేసితి వేమో! తప్పించుకొని పోఁ జూచుచుంటివి. ఈవిషయము తేలునరకు నీవు నగరమునుండి పోరాదు. నిన్ను కైదులో నుంచుచున్నాను.

హరశాస్త్రి యాకంఠముగా వచ్చిన కోపము దిగ మ్రింగినాడు. అతఁడిట్లనెను. "సాహెబ్‌జీ! నైజాంషా చనిపోయినవెంటనే మహమ్మదుషాసుల్తానగును, కాని ఖ్వాజామహమ్మదు జహాన్‌సాహెబ్ సుల్తానుకాలేదు. మహమ్మదుషాతోఁ గలసి షికారు వెళ్ళి రావచ్చును. అతఁడు నవాబైనప్పుడు మీరు మీయాజ్ఞ చెల్లించవచ్చును. ఇప్పుడు రాణీగారిదే యాజ్ఞ."

జహానునకీ యెత్తిపోడుపు హృదయమున కంటఁ బొడి చెను. జహాను కత్తిపిడిమీదఁ జెయివైచెను. రాణికిఁ గోపము వచ్చెను. "జహాన్ సాహేబ్" అనెను. జహాను వణకిపోయెను.

హరశాస్త్రి ఇట్లనెను. "నేను బ్రాహ్మణుఁడను. అందులో గంగూవంశ్యుఁడను. బ్రాహ్మణవధ బహ్మనీసుల్తానులు చేయరాదు. తల్లీ! నీ యాజ్ఞయైనచో వెళ్లెదను." రాణి యాజ్ఞయైనది. హరశాస్త్రి వెడలిపోయెను.

నాలుగవ ప్రకరణము

సుల్తాను నిదురించు గదియొద్దనున్న కావలివాఁడు వాని యశ్రద్ధఫలముగాఁ జెరసాలయందుంచఁబడెను. వాఁడానాటి సాయంతనమున నింకొకనితోఁ గలసి త్రాగెను. ఆ రెండవ వాఁడు వీనిని బలవంతముచేసి త్రాగించెను. ఆ రెండవవాఁడు పరారియయ్యెను. వానిజాడ తెలియలేదు, వానికై రాజ భటులు తిరుగుచుండిరి.

నైజాంషా శవమును నవాబుల గోరీలున్న స్థలమునకు దీసికొనిపోయి మహావైభవముతో సమాధికట్టిరి. జహాన్, చెప్పినట్లు, మహమ్మదుషాను తన యన్నగారి శవమును జూడ నీయలేదు.

వారము రోజులయిన తరువాత మహమ్మదుషాకుఁ బట్టాభిషేకము జరిగెను. మహాసభలో రత్నాల తఖతుమీద మహమ్మదుషాను గూర్చుండఁబెట్టిరి. సభలోనున్న సరదారు

లందరు నొకరొక్క రేవచ్చి యాతనిదగ్గర మోకరించి యాతని ఖడ్గమును ముద్దుపెట్టుకొనిపోయిరి. మహమ్మదుషాతలకుఁ గిరీటము మెడలోనికి హారములు వచ్చినవి. ఆతనికిఁ గుడివైపున గవానును, ఎడమవైపున జహానును నిలచియుండిరి. పట్టాభిషేకము జరిగినంతసేపు మహమ్మదు జహానువంకనే చూచుచుండెను.

షాను దివ్యాంబరాభరణ భూషితమైన మహాగజముపై నెక్కించి యూరేగించిరి. తిరిగి వచ్చిన తరువాత సుల్తానునకు సరదారులందరునజరానాలను జదివించిరి. అప్పుడు వారిచ్చిన ధనరాసులు భూషణములు నిలువెత్తున ప్రోవుగాఁబడెను. మహమ్మదు అవి చూచినంతనే తాను నవాబగుట నిజమనుకొనెను. ప్రొద్దు గ్రుంకువేళకు సరదారులు జనము నందరు నెవరిదారిని వారు వోయిరి.

మహమ్మదుషా యంతఃపురమున నొక పెద్దగదిలో రత్న కంబళముమీదఁ గూర్చుండెను. ఒక యువతి వీవన విసరుచుండెను, మరియొకతె హుక్కాగొట్టము పుచ్చుకొని నిలుచుండెను. మరియొకతె తమలపాకుల చెక్కల పెట్టెపుచ్చుకొని యుండెను. ఇంకొకతె యొత్తని రత్నములు పళ్లెములో బోసి క్రొత్త నవాబునకు హారతి యిచ్చుచుండెను. గవానుజహాను లిరువురును నవాబున కిరువైపులఁ గూర్చుండిరి. రాణి దూరముగానున్న యొక్క యాసనముపై మేలి ముసుంగుతోఁ గూర్చుండియుండెను. కొంతసేపటికి మహమ్మదు జహానువంకఁదిరిగ 'నేనిప్పుడు సుల్తాను నైతినిగదా!' అనెను. జహాను గవానువంకజూచి 'అవును ప్రభూ!' అనెను. రాణి

గవానువంకఁజూచెను. గవానంతయుమూఁగయై యుండెను.

మహ—'నేనిప్పుడే యాజ్ఞ యిచ్చినను నదిచేయ బడవలెను గదా' యనెను. జహాను మరల గవాను వంకకుఁ దిరిగి 'చిత్తము' అనెను. గవానుకిది నాటక మర్థము కాలేదు. గవాను తానింక జహాను చేతిలోఁ జిక్కితి ననుకొనెను. కాని గవానునకుఁ దన నీతియందే యెక్కువ విశ్వాసము. ప్రొద్దు పోవుటచే మంత్రు లిద్దరు వారియిండ్లకు వారు పోయిరి. రాణి మహమ్మదుషాను తన గదిలోనే యారాత్రి పరుండబెట్టుకొన నిశ్చయించెను.

మహమ్మదుషాకుఁ గిరీటము హారములు తక్కినభూషణములు దుస్తులు తీసి యవి యన్నియు నొకపెద్ద యినుప పెట్టెలోఁ బెట్టి తాళమువేసి యాతాళపుఁ జెవులు రాణిగారి యొద్ద నుంచబడెను. సుల్తానును దాసీలందరును స్నానమాడించిరి. ఒక వృద్ధుడైన మౌల్వి వచ్చి నమాజు చేయించెను. రాజునకుఁ బరిశుభ్రములైన దుస్తులు తొడిగి భోజనము చేయించిరి.

మహమ్మదునకుఁ బ్రతివిషయమునందును దాసిసుల్తాన నగుట గోచరించెను. అతనియందుఁ బరిచారకులు చూపు శ్రద్ధలో నతనికి జరుగు పరిచర్యలలోఁ బూర్వమున కన్న లక్షరెట్లెక్కువగా నున్నదని యతఁడభిప్రాయపడెను. అతని కాళ్ళకొకతె రతనాలు పొదిగి బంగారుపని చేసిన పైజారులు తొడిగి యొక యువతి సుల్తాని భోజనముచేసిన చోటునుండి రాణిగారి యొద్దకుఁ దీసికొని పోయెను. ఆ ప్రొద్దంతయు నుత్సవమే జరుగుచుండెను. యువతు లనేకులు పాటలు

పాడుచు నృత్యము చేయుచుండిరి. అందరు నవాబును చూచినంతనే వంగి సలాములు చేయసాగిరి.

మహమ్మదుకుఁ దానొక దేవలోకములో నున్నట్లుండెను. ఇంతలో నొకతె మహమ్మదు మీదఁ బన్నీరు చిలికెను. ఆ స్త్రీ కన్నులలో దీపములు తళతళ లాడెను. మహమ్మదు దాని కన్నులు బాగున్న వనుకొనెను. కొంతసేపు మహమ్మదు నా యుత్సవము జరుగుచున్న పెద్దసావడిలో మధ్యనున్న యొక బంగారపు ముఖమలు పరుపులు పరచిన యాసనము మీదఁ గూర్చుండ బెట్టిరి. అతని చుట్టును స్త్రీలు చేరి నృత్యములు గానములు చేసిరి. అందులో నొకతె మహాసౌందర్యవతి, గొప్పనర్తకి. యాతని యెదుట నృత్యముచేసి నృత్యము చేయుచు చేయుచు మధ్యవచ్చి యతని కాళ్ళు ముద్దుపెట్టుకొనెను. మహమ్మదునకొడలుపొంగిపోయెను. ఆతఁడా యావేశములో దాని మొగముమీద పైజారు కాలుతో దన్నెను దానికది కొంచెము బాధకలిగించినను లేనినవ్వు తెచ్చుకొని యింకొకపాట పాడి యతని కాలు మరియొకసారి ముద్దిడుకొనెను. మహమ్మదునకుఁ దాను సుల్తాననగా నట్లుండవలెనను కొనెను.

రాత్రి చాలప్రొద్దుపోయెను. సుల్తానును రాణిగారి గదిలోనికిఁ దీసికొని పోయిరి. అతనిని మెత్తని యారుపరువులమీద పట్టుశెల్లాలు పరచి పరుండ బెట్టిరి. అట్టి మెత్తని సెజ్జమీద మహమ్మదదివరకుఁ బరుండలేదనుకొనెను. అంతఃపురమున గ్రమక్రమముగా ధ్వని తగ్గిపోఁ జొచ్చెను. ఎక్కడివా రక్కడకుఁ బోయిరి.

క్రొత్తరాజు కనులు మూసికొని నిద్రపోనెంచెను. అతని మనస్సంతయు నానందమయముగా నుండెను. అతని మనస్సు పరిపరి విధములఁ బోయెను. కొంతసేపు తనమీదఁ బస్నిమచ్చిన స్త్రీమీఁద నిలచెను. దాని కన్నుల తళతళ మీఁద మరికొంతసేపు నిలచెను. తరువాత తాను తన్నిన నర్తకిని గురించి యూహించెను. అంతలోఁ దన కిరీటము హారములు దివ్యభూషణములు వీనిమీఁదికి మనస్సు తిరిగెను. అంతలో క్వాజామహమ్మదుజహాన్ జ్ఞాపకమునకు వచ్చెను. అతఁడు చాల మంచివాఁడుగాఁ దోఁచెను. అన్నట్లుగా నతఁడు తన్ను రాజును చేసెను. కాని యతఁడు తన్నెట్లు రాజును చేసెనో తెలియలేదు. అతఁడా రీతిగాఁ దనతోఁ జెప్పిన వారమురోజులలోనే తనయన్న యేల చనిపోయెనో యతనికిఁ దెలియలేదు. మధ్యమధ్య తనకు రాజ్యమిచ్చుటకై తన యన్న యెచటికో వెళ్లెననుకొని మొదలుపెట్టెను. ఇంతలో మరల మనస్సు కిరీటము నగలు హారములు నర్తకి మహమ్మదు జహాన్ మొదలయిన వానిమీఁదికిఁ బోయెను. కొంతసేపటికి చాల నలసటఁ బొందిన యతని పసిదేహము మనస్సు ప్రాబల్యమును తగ్గించి నిద్రపట్టించెను. నిద్ర పట్టినదే కాని యానిద్రలో నతఁడు పెద్దకలగనెను. ఆకలలోఁ దాను బాకుపుచ్చుకొని తన యన్నను జంపినట్లు వచ్చెను. అతనికి భయము మిక్కుటమయ్యెను. ఆ కలయే మరల మరల రాఁ దొడంగెను.

ఆ రాత్రి చిన్నరాజు నిద్రించుచుండఁగా నొక ముసుగు పెట్టుకొన్న యొక ఢిల్లీ కాయుని సిద్ధియొకఁడు రాణి యంతఃపురమునకు నిగూఢముగాఁ దెచ్చెను. అతఁడును రాణియుఁ

గలసికొనినంతనే సిద్దీవాఁడు దూరముగాఁ బోయినిలుచుండెను. ఆ వచ్చిన పురుషుఁడు తన ముసుగుతీసి రాణితో "తల్లీ! రహస్యము తెలిసినది. ఈ వారము రోజులనుండియు జహాన్ ప్రవర్తనకు నేడు దొరకిన సాక్ష్యమునకు సరిపోయినది" అనెను.

రాణి—సాక్ష్యమెట్టిది.

గవాన్—ఆ పారిపోయిన సేవకుఁడు జహానునింటిలో నున్నాడు. వానిని నా సేవకుఁడొకఁడుపోయి కనిపెట్టివచ్చెను. అతఁడు మంత్రియగుటవలన రాజభటు లచ్చట వెదుకలేదు. వెదకినను జహాన్ వానిని రక్షించును. మహమ్మదుషా యతని మత్తులోనున్నాఁడు. ఆమత్తు తొలగినఁగాని జహాన్ సాహేబును శిక్షింపలేము. తల్లీ! హుమయూన్ సుల్తాను నాకు రక్షించుమని యిచ్చిన చిన్నరాజును రక్షింపలేక పోయితిని. జహానును శిక్షించిన మాత్రమతఁడు తిరిగివచ్చునా."

రాణి—అతఁడు తిరిగివచ్చినను రాకున్నను జహాన్ శిక్షార్హుఁడే. కావున మహమ్మదు మనస్సు జహానునుండి నేను త్రిప్ప ప్రయత్నముమీఁద నుందును. అది జరుగు వరకు జహానును గదలించరాదు.

గవాన్ తన మనస్సులో రాణి రాణితనమును మెచ్చుకొనెను. కాని తల్లికిఁగడకొట్టు తనయునియందలి ప్రేమయుఁ దెలిసికొనెను. నైజాంషామీఁద జాలి యతనికి రెట్టింపయ్యెను. అతని కన్నులవెంట నీరుకారెను.

అది రాణికిఁ దెలిసెను. ఆమె—గవాన్ సాహెబ్ జీ! ఈ బిడ్డయానందమును చూచి నా కాబిడ్డదుఃఖము కొద్దిగాఁ దరిగినది. మీకుఁ దరుగలేదు. తండ్రీ! మీరు హుమయూను

సుల్తానునకు నే నెంత మంచిభార్యనో అంతకన్న మంచి మంత్రులు, మీరుధన్యులు.' అని పల్కెను.

గవాన్ రాజాంతఃపురమునుండి వెడలిపోయెను. మరు నాఁడు మహమ్మదుషా జహానును కలసికొని నంతనే 'జహాన్ నేను రాజునైతిని. కలయువచ్చెను' అనెను. జహాను మొగము విషణ్ణమయ్యెను. మహమ్మదు 'కల చాలచిత్రముగా నున్నది. మా అన్నను చంపినది నేను.' అని చెప్పెను.

ఐదవ ప్రకరణము

హరశాస్త్రి యానాఁడు సాయంతనమే బయలుదేరి యహమ్మదాబాదును వదలిపోయెను. జహాన్ అతని ప్రయాణమున కభ్యంతరము గలిగించవలెనని తలంచెగాని గవాను యొక్క తీక్ష్ణదృష్టినుండి తన్నుఁ దా రక్షించుకొనుటతోడనే యతనికి సరిపోయినది. అది హరశాస్త్రికి పీ లిచ్చినది.

హరశాస్త్రి యహమ్మదాబాదులోని తన యింటికిఁ దాళముపెట్టి యొకబండిమాటాడుకొని తనయొద్దనుండినధనము చేకొని యందులోఁ దనతల్లి నెక్కించుకొని బయలుదేరెను. మొదల నెక్కడకుఁ బోవలయునా యని యతఁడూహించెను. వందయేండ్లక్రింద గంగూబ్రాహ్మణుఁడు దక్షిణాపథమునకు వచ్చినప్పుడు తాను భార్యతోడను, నొక కుఱ్ఱవానితోడను వచ్చెను. ఆకుఱ్ఱవాఁడు పెద్దయయి యతనికిఁ గాశియందే సంబంధము కుదిర్చి పెండ్లిచేసెను. అతని పేరు కాలనాథభట్టు.

కాలనాథభట్టునకు గూడ నొక్కఁడే సంతానము. కాలనాథభట్టు నలుబదియేండ్లు దాటకముందే చనిపోయెను. అతని కుమారుఁడు విశారదభట్టు. గంగూవిశారదభట్టు కలబరిగిలో నున్న యొక బ్రాహ్మణ కుటుంబములోని యొక బాలికను పెండ్లాడెను. ఈ విశారదభట్టునకు హరిశాస్త్రి కుమారుఁడు. అతని తండ్రి యతనికి ముప్పదియేండ్లు రాకముందే పోయెను. హరిశాస్త్రి యోరుగల్లులోని యొక బ్రాహ్మణ బాలికను వివాహమాడెను ఆమె హరిశాస్త్రి తండ్రిపోయిన యేఁడాది లోనే పోవుటచేత హరిశాస్త్రి కొకవిధమైన విరాగము పుట్టి తరువాత నెంతమంది పిల్లనిచ్చెదమని వచ్చినను మరల వివాహము చేసికొన్నాఁడు కాదు. ఆభార్య పోయినప్పటినుండియు వారింటికి వీరు వీరింటికి వారు రాకపోకలులేవు. అయినను హరిశాస్త్రికి నత్తవారిమీఁద ప్రేమకలదు. ఆ ప్రేమ యెందులకో యతనికిఁ దెలియదు. ఓరుగల్లునకు బీదరునకుఁ జాల దూరము. బండిమీద పది రోజులు ప్రయాణము. త్రోవ యడవులలోన నుండి. అందుచేతఁ బగలు ప్రయాణముచేసి రాత్రులయందు మానివేయుదురు. కాని మహమ్మదాబాదు నుండి యొకరాత్రి ప్రయాణము వరకును భయము లేకుండుటచే హరిశాస్త్రి బయలుదేరెను.

హరిశాస్త్రి జ్యోతిషము సాముద్రికము శకున శాస్త్రము నెరుంగుటచే జనులాతనినిచాలాగౌరవించుచుండిరి. అతఁడు వెళ్లిపోవుచుండెననగా జనులెంతయో బ్రతిమాలి యాపఁ జూచిరి. కాని యాతఁడాగలేదు. అతని వదల లేని యాతని వెంటనొక మహమ్మదీయుఁడుకూడ బయలు

చేరెను. అతనికి బంధుమిత్రు లెవరును బీదరున లేరు. అతఁడు చాల బలిష్ఠుఁడు. కత్తిసాము మొదలయినవి నేర్చినవాఁడు. వానితోఁ హరశాస్త్రి పయనము చేసెను.

హరశాస్త్రి యోరుగల్లుచేరి తన యత్తవారింటికిఁ బోయెను. అచటఁ గొన్నాళ్లుండెను. కాని యేమియుఁ దోచినదికాదు. తల్లి నచ్చటనుంచి యామె కగు ఖర్చునకుఁ గొంత పైకమిచ్చి రాజమహేంద్రనగరమునకుఁ బోనుద్దేశించెను. అచ్చటికిఁబోయి గజపతులయొద్ద నేదైనయుద్యోగము సంపాదించవలయునని హరశాస్త్రియూహ. తన జ్యోతిషాది శాస్త్రములతోనే హరశాస్త్రి నిక్షేపముగా బ్రదుకవచ్చును. గాని యాతఁడీ విద్యల నుపయోగించి ధనము పుచ్చుకొనఁడు. తనయొద్దనున్న ధనము తనకుఁ దన తల్లికి జీవితము చాలదు. బీదరులోని యిల్లు నమ్మఁదలంచెను. గాని యది యమ్ముటకు సావకాశము లేకపోయెను. ఇప్పుడు వెళ్ళవలయు నన్నను చాల ప్రయాస పడవలయును. అసలుద్యోగము సంపాదింప వలయునని హరశాస్త్రికి గట్టియూహ కలిగెను. ఈ యూహతో నాతఁడు తన తల్లి నెట్లనేమి యొప్పించి తనవెంట వచ్చిన మహమ్మదీయునిఁ దీసికొని బయలుదేరెను. కాని యీయాత్రయు నడవులలో నుండియే. ఇదియు నొక యిరువదిరోజుల ప్రయాణము.

ఓరుగల్లునుండి కంబముమెట్టు వచ్చి యచ్చట రెండు రోజు లాగి మరల బయలుదేరి చిన్నచిన్న యూళ్లలో నాగుచు వారము పదిరోజులలోఁ గొండపల్లి వచ్చి చేరిరి. కొండపల్లి దగ్గర కొండమీఁదఁ గోటయున్నది. అది యప్పుడు

గజపతుల స్వాధీనములో నున్నది. హరశాస్త్రి కొండపల్లికిఁ జేరి యచ్చట రెండుదినములు నిలువ నెంచెను. గజపతుల వర్తమాన మంతయుఁ గొండపల్లిలోఁ దెలిసికొని తరువాత బోవలెనని యాతఁడాలోచన చేసెను. అందుచేతఁ గొండపల్లి నుండి యానర్తమానములు కనుగొన మొదలు పెట్టెను.

విద్యకూడ వ్యసనమే. కవిత్వము సంగీతము జ్యోతిషము సాముద్రికము మొదలయిన విద్యలు కలవారు తామెంత సేపు వానిని గూర్చియే యాలోచించుచుందురు. హరశాస్త్రి దారివెంటఁ బోవుచు మనుజులవంక నిదానించి చూచును. వారి ముఖలక్షణములను చూచి వారివారి యదృష్టములు చదువుకొనుచుండును. ఈసంగతి హరశాస్త్రి యెక్కడ నిలుచుండిన నక్కడ నందరికిఁ దెలియును. హరశాస్త్రి యీసంగతులు బిడసనం దందరికిఁ జెప్పి చెప్పి యోరుగల్లునకు వచ్చెను. ఓరుగల్లున నందరకుఁ జెప్పిచెప్పి కొండపల్లి చేరెను. కొండపల్లిలో హరశాస్త్రి చుట్టును వేనవేలు జనము ప్రోవు వడిరి. ఆతఁడు వారందరికిఁ దలకొకరీతిని ఫలములు చెప్పుచుండెను. ఈ ఫలములు చెప్పుటలో నాతనికి విసుగు విరామము లక్కరలేదు.

హరశాస్త్రి కొండపల్లి వచ్చిన మూఁడవనాఁడు తానొక బ్రాహ్మణుని యరుగుమీఁదఁ గూర్చుండి యాతని కుమారుని జాతకము పరిశీలించుచుండగా నొక బాలిక వారి ఇంటికి ముష్టికై వచ్చెను. ఆబాలిక కయిదా రేండ్లకన్న నెక్కువ యుండవు. పిల్లతలవెండ్రుకలసంస్కృతములై చిట్టగానుండెను. బాలిక బక్కపలుచగా నుండెను. పిల్ల యొట్టినిద్దె నను పోషణ

లేక నల్లపడి యుండెను. ఆబాలిక యొక్క చింపిరి పరికిణీ కట్టు కొని పైన తుంముగుడ్డ యొకటి వైచుకుని యందులోఁబెట్టిన బిచ్చపు గింజలు మూట గట్టుకొను చుండెను. ఆ పేదబాలిక చూచుట కసహ్యముగా నున్నను పరిశీలించి చూచు వారి కామె మొగము రేఖలు రమ్యములుగానున్నవని తెలియకపోదు.

హరశాస్త్రి యామెవంక నిదానించి చూచి యీ యమ్మాయి యెవరని యడిగెను. ఆయింటి బ్రాహ్మణుఁడామె యొక బీదపిల్ల యనియు నామెయు నామె తండ్రియు నూరికి దక్షిణమున చెరువుదగ్గఱ నొకచిన్న పూరింటిలో నివసించు రనియుఁ జెప్పెను. హరశాస్త్రి యా బాలికను నీ పేరేమని యడుగఁగా నామె 'రాధ' యని చెప్పెను. హరశాస్త్రి యాఁ పిల్లను దగ్గఱకు పిలిచి యామెచేయి చూచెను.. ఆ పిల్ల చేయి అదేపనిగ నాతఁడొకగంట చూచెను.

ఆయింటి బ్రాహ్మణుఁడు హరశాస్త్రి నాపిల్ల జాతక మెట్టిదని యడిగెను. హరశాస్త్రి మారాడలేదు. ఆపిల్ల తన దారిని తాను బిచ్చమెత్తుకొనుచుఁ బోయెను. హరశాస్త్రి తాను బసలో భోజనముచేసి రెండుజాములకు వెదకుకొనుచు నా బిచ్చపుఁబిల్లయింటికిఁ బోయెను. ఈతఁ డచ్చటికిఁ బోవు వరకు నా బాలిక వాకిటఁ గూర్చుండి రెండు పేకాకు లంట బొడుచుచుండెను. ఆమె హరశాస్త్రిని చూచినంతనే బాల్య చాపలమువలనఁ గుట్టుమున్న విస్తరి యచటఁబెట్టి తనచేయి చూడుమని యడిగెను. ఇంతలో నింటిలోనుండి తండ్రి విస్తరి నైనదాయని కేకవేసెను. రాధ మరలవిస్తరికుట్టు చుండెను. హరశాస్త్రి నామె కెదురుగాఁ బోయి కూర్చుండెను.

రాధ తండ్రిపేరు గోపన్న. ఇతఁడు చాల పేదవాఁడు. ఇతఁడు నితని భార్యయు పేదదంపతులై యా యూరివారి దయవలనఁ గాపురము చేయుచుండగా, నతనిభార్య రాధ, ప్రసవించి పరలోక గతురాలయ్యెను. ఆమె పోయినప్పటి నుండియు గోపన్న బ్రదుకు మరియు బయటఁబడినది. అతఁ డీపిల్లను బెట్టుకొని నెమ్మదిగా బ్రదుకుచుండెను. కొన్నాళ్ళాపసి దానినెత్తుకొనిపోయి యాయమ్మదగ్గఱనాయమ్మదగ్గఱపాలిప్పిం చుకొని పిల్లకు రెండేండ్లు వచ్చినప్పటినుండియు నట్లే సాకు కొనుచుఁ గోపమువచ్చినప్పు డామెనుగొట్టుచుఁ దిట్టుచు దయ వచ్చినప్పుడు 'తల్లీ! నీవే నాపాలిటి కల్పవృక్షమువు. తల్లీ! మీతల్లి చచ్చిపోవుచు నిన్ను నాకిచ్చిపోయినదే' యని వక్ష మున కాపసిదానిని హత్తుకొనుచుఁ గాపురము చేయుచుండెను. గోపన్నకు నాలుగు సార్త్రపు ముక్కలయినను రాకపోవుటచే నతని బ్రదుకు దుస్తరముగా నుండెను.

రాధకుఁ జిన్నచిన్న పనులన్నియుఁ జేతనగును. హర శాస్త్రి రాధవంకనే చూచుచుండెను. గోపన్న లోపలనుండి వచ్చి హరశాస్త్రినిగూర్చి యూరుపేరడిగి యాతడు జ్యోతి ష్కుడని సాముద్రిక వేత్తయని తెలిసికొని 'స్వామీ! మారాధ చెయ్యిచూచి నన్నీమె యేమైనను బ్రతికించు నేమో చూడుడు' అనెను. రాధ తెల్లపోయి తండ్రివంక హరశాస్త్రి వంకఁ జూచెను. ఆ యింటి కెదురుగానున్న చెరువుమీఁదఁ దీతువుపిట్ట కూయుచుఁ బరుగెత్తెను. హరశాస్త్రి మీరు ముందు భోజనము కానిండని చెప్పెను.

5]

ఆఱవ ప్రకరణము

మహమ్మదుషాకు పట్టాభిషేకమై నాలుగేండ్లు గడచెను. సుల్తానునకుఁ బదునాలుగేండ్లు వచ్చెను. ఈనాలుగేండ్లు జహాన్ అధికార మెక్కువై పోయెను. సుల్తాను రహస్యము జహాను తనచేతులలోఁ బెట్టుకొనెను. ఆ రహస్యము వారి యిద్దరిమధ్యనే నిలచిపోయెను. ఈ రహస్యము గవానునకును రాణికిని తెలియును. కాని తెలిసి లాభములేకపోయెను. మహమ్మదుషా జహానుల యిద్దరిమధ్య నమ్మకము చెడనంత సేపు జహాను నేమియుఁ జేయరాదు. జహాన్‌దాచిన పరిచారకుని సుల్తాను క్షమించెను. గవానునకు రాణికి నేమిచేయుటకును దోచలేదు. నాలుగేండ్లు జహాన్ రాజ్యము చేసెను. జహాన్ తన యధికారము క్రమక్రమముగా వృద్ధిచేసుకొనజొచ్చెను. జహాన్ భోగము రాజభోగముకన్న నెక్కువయయ్యెను. సుల్తానువెంటఁ బదిమంది యంగరక్షకులుందురు. జహానున కిరువదిమంది. రాజ్యవిషయములలో గవానురాణుల మాట చెల్లదు. వీరన్నది జహాను కాదనును. సుల్తాను జహాను మాటనే చేయును.

రాణి యీ నాలుగేండ్లుగా సుల్తానుని ప్రేమ కొంత వరకు సంపాదించెను. అతనికి తానే భోజనముపెట్టును. అతనికి దాసీలను బహుమానముగాఁ బంపించును. తన నగలలో నతనికేఁ గొన్ని నజరానా లిచ్చును. మాటిమాటికి నతనిని కౌగలించుకొని 'నాయనా! నీ తల్లిని నన్ను మరచిపోకు సుమీ' యని జోకొట్టును. ఇట్టి వానిచేత సుల్తానునకుఁ

దల్లిమీదఁ గొంత నమ్మకము ప్రేమయుఁ గుదిరెను. జహాఁ తన తల్లికి తనమీదఁ బ్రేమ లేదన్నమాట యబద్ధముగా దోచెను.

ఒక నాఁడంతి పురములో సుల్తానును రాణియు గూర్చుండిరి. రాణి సుల్తాను దుస్తులలో మడతలు తీయుచు నతని మెడలో హారములు సర్దుచు "నాయనా! నైజాంషా కన్న నీవే సుల్తానుగా నుండఁ దగుదువు. అతఁడు నీయంత యందముగాని దర్జాగాని లేనివాఁడు" అనెను. సుల్తాను సంతోషించెను.

ఆమె మరల 'నైజాంషాకు నీవన్నఁ జాల ప్రేమయుండెడిది. అతఁడు రాజ్యము నీకే యీయవలెనని చాలసారులను చుండెడివాఁడు' అనెను. సుల్తాను తన యన్నగారిని గూర్చి జాలిపడెను.

రాణి మరల 'అతఁడు చనిపోవునప్పుడు నిన్నుఁజూడ వలెనన్నాఁడు కాని జహానుసాహెబు చూడ నియ్యలేదు. పాపము వానియాత్మ నిన్నుఁ జూడవలెనని యెంతయూరాట పడెనవో' యని కన్నీళ్ళు కార్చెను. సుల్తాను కరగిపోయెను. 'జహాను చాల దురాత్ముఁడు. నన్ను మాయన్న నేలచూచ నీయలేదు' అనెను.

'నాయనా! నీకు నీతల్లిమీద నీయన్నమీదఁ బ్రేమ లేకుండ జహాఁ కుట్రచేసెను. నాయనా! సుల్తానుకు మాత్రము తల్లిదండ్రులమీదను నన్నదమ్ములమీదను బ్రేమ యుండదా! నైజాంషాకునీమీద నెంతప్రేమయుండెడిది' అని రాణి యనెను. సుల్తానునకు జహానుమీద ననుమానము

కలిగెను.

రాణి—నైజాంషాకు నాయందును ప్రేమ యుండె డిది. అతఁడు నేను చెప్పినట్లు నడచుకొనెడివాఁడు. అది జహాఁ నకు గిట్టినది కాదు. అందుచేత నైజాంషాను జహాను చంపించెను. అతనిఁ జంపించి నిన్ను సుల్తానును చేసినాఁడు. నిన్ను సుల్తానును చేయకముందు నామీఁద, నీయన్నమీఁద, నీకు ప్రేమ లేకుండఁ జేసినాఁడు. నీవు నేను నొకటైనచో రాజ్యమంతయు నీదియేగదా! మంత్రియైన యతని కధికార ముండదు. నిన్నతఁడు కూడఁగట్టినచో నధికార మతఁడు చేయవచ్చును. నిన్ను మోసముచేసి నిన్నేదో బెదరించి నిన్ను తనవైపునకుఁ ద్రిప్పుకొన్నాఁడు. సుల్తాను రాణి మాటలు నిజము లనుకొన్నాఁడు.

మరలరాణి యిట్లన్నది—'నైజాంషాను మీయన్నను నిన్నంతగాఁ బ్రేమించిన యన్నను జంపి యీ రహస్యము నాకుఁ దెలియనట్లు దాచుచున్నాఁడు. ఆరహస్యము కొని నిన్ను తన చేతులలో నిరికించుకొన్నాఁడు. తండ్రీ! సుల్తానువు నీవైన నేమి మీయన్నయైన నేమి కాని యిప్పుడు సుల్తాను జహానైనాఁడు. కిరీటము హారములు నగలు నీవి. అధికారము జహానుది. కిరీటము పెట్టుకొన్నవాఁడు కాదు రాజు. అధికారము చేసినవాఁడు రాజు నీకంగరక్షకులు పదిమందియే. జహానునకు నిరువది మంది. జనులందరు తమ పనులు అగుటకు జహానును జూడఁ బోవుచున్నారు గాని నిన్నుఁ జూచుటకు వచ్చుట లేదు. నీవును నేనును మనోవృత్తి తినుచున్నట్లు తినుచున్నాము. జహాన్ రాజ్యము చేయుచున్నాఁడు.'

సుల్తానునకు తల్లిచెప్పిన ప్రతిపదము యదార్థ మని తోచెను. నైజాంషాను జహాను చంపించెనని రాణికిఁ దెలి యనే తెలిసెను. ఇంకఁ దాను జహానునకు భయపడవలసిన పని లేదను కొనెను.

రాణి మరల నిట్లుచెప్పెను. "నాయనా! నీఅన్నగారి యాత్మ జహాను నెత్తురు చూడఁగోరు చున్నది. జహాను చచ్చినగాని నీఅన్న యాత్మకును నాయాత్మకును సంతృప్తి లేదు; నిజమైన యధికారము లేదు. ఏమందువు?"

సుల్తానునకుఁ గోపమువచ్చెను. "అమ్మా! రేపు జహా నును నరకించెదను" అనెను. రాణి నాకట్లు వాగ్దాన మిమ్మని ఖురానుమీద ప్రమాణము చేయించెను.

నాలుగు సంవత్సముల క్రిందట జహాను చెప్పిన మాటలకుఁ జేసిన చేతలకు నేఁడు రాణిమాటలకు నామెచేత లకు సరిపోయినది. నవాబు తాను వానినిఁ బోల్చి చూచు కొనెను. రాణికి సర్వము తెలిసినట్లు తెలిసిపోయెను. సుల్తాను మనస్సులోఁ జిత్ర విచిత్రములైన భావములు చెలరేగెను.

ఆరాత్రి సుల్తాను మరల నొక స్వప్నమును గాంచెను. జహాను, గవాను, తాను, తన యన్నయుఁ గలసి యొక కాలువవెంట నడచు చుండిరి. గవా నింతలో నెచ్చటికో పోయెను. జహా నా సందుచూచి తనయన్నను కాలువలోనికి ద్రోసెను. గవానువచ్చి జహానును నైజాంషా యేడి! యని యడిగెను. జహాను తన్నుజూపి యితఁడే నైజాంషా యనెను. గవాన్ మరల మాట్లాడలేదు. గవాను తన్ను వెనుకకుఁ బిలచి 'సుల్తానుజీ! నీవు జహానును కాలువలోనికిఁ ద్రోయుము

త్రోయుచున్న నతఁడు నన్నును నన్నునుగూడ గాలువలోనికి ద్రోసి చంపును' అని చెప్పెను. ఆతనికి దారి తోచలేదు. జహాన్ తనను కాలువలోనికిఁ ద్రోయఁబోవుచున్నట్లుండెను.

ఇంతలో సుల్తానునకు మెలఁకువ వచ్చెను. తెల్లవారినది. ఇదివరకు సుల్తాను తనకలలు జహానునకుఁ జెప్పెడివాఁడు. ఈకల జహానున కెట్లు చెప్పుట. అదియుఁగాక తనతల్లి వచ్చి యతనిఁ గౌగిలించుకొని 'నాయనా సుఖముగా నిద్రపట్టినదా! మీయన్న యెప్పుడును కలలు కనుచుండెడివాఁడు. నీకుఁ కలలు రావుగద' యనెను. సుల్తాను తన మనోదార్ఢ్యమీలాలనచేతఁ గరగిపోగా రాణి కీస్వప్నమంతయుఁ జెప్పెను.

రాణి యిట్లన్నది. "ఈస్వప్నము శుభమైనదిగా లేదు. హరశాస్త్రి యుండినచో నిట్టి స్వప్నముల కర్థము చక్కఁగాఁ జెప్పెడివాఁడు. అతఁడు జహాను దురాత్మకత్వమునకు జడిసి వెడలి పోయినాఁడు."

సుల్తాను హరశాస్త్రిని గూర్చి కొంచెముగా జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనెను. "అమ్మా ఆ హరశాస్త్రి యిప్పు డెచ్చట నున్నాఁడు?" అనెను.

రాణి—తెలియదు! అని చెప్పి గంగూహసనుల స్నేహము, హరశాస్త్రి వెడలిపోవు నప్పు డనిన మాటలు చెప్పి హరశాస్త్రిని మరలఁ దెచ్చినఁగాని రాజ్యము బాగు పడదని చెప్పెను. ఇప్పుడు సుల్తానునకు రాణిచెప్పిన ప్రతి పదము నచ్చుచున్నది. సుల్తాను హరశాస్త్రిని పిలిపింతు ననెను. తరువాత నవాబు స్నానము చేసి భోజనముచేసి హారకిరీటాదులు ధరించి పరిచారకులు నుద్యోగులు వెంటరా సమస్త

వైభవములతో సభా సదనములకుఁ బోయి కొలువుతీరి కూర్చుండి యుండెను

నవాబు కొలువునకుఁ బోయినది మొదలు రాణి జహానును చంపుటకుఁ దగిన వానిని వెదకుచుండెను. అధికార మంతయుఁ దనచేతిలో నుంచుకొన్న జహానును చంపుటకు మంచి సాహసుఁడు కావలయును.

బహమనీరాజుల యాస్థానములో మహమ్మదీయులు రెండు కక్షులుగా నేర్పడి యుండిరి. పర్షియానుండి వచ్చిన మహమ్మదీయులకును దక్షిణాపథము నందలి వారికిని వైషమ్యములు ప్రబలియుండెను. పర్షియావారికి క్వాజామహమ్మదు గవాన్ నాయకుఁడు దాక్షిణాత్యులకు క్వాజామహమ్మదు జహాన్ నాయకుఁడు. ఈ రెండు కక్షులవారు నొకరి యధికార మొక రపహరించుచుండిరని యొకరిపై నొక రసూయాపరవశులై యుండిరి.

ఇప్పుడు జహానును చంపవలయు ననినచోఁ బర్షియా దేశస్థుఁడు చంపవలెను. అట్లు చంపినచో దాక్షిణాత్యులంద రును వానిమీఁదఁ బగబట్టెదరు. కావున నదిసాధ్యముకాదు. రాణి యూహించెను. ఔత్తరాహుఁడైన యొక సాహసి మహమ్మదీయుఁడు సుల్తానున కంగరక్షకులలో నొక డుండెను. రాణి వానిని బిలిచి యీపని చెప్పెను. నిన్ను నేను రక్షించెదననెను. సుల్తాను నాజ్ఞకాగానే యీపని యాలస్య మించుకయు లేకుండఁ జేయవలె ననెను.

సుల్తాను కొలువులో నుండగా మహారాజువలె జహాన్ లోనికి వచ్చెను. అతనివెంట నంగరక్షకు లారోజున ముప్పది

మంది వచ్చిరి.

సుల్తానున కనుమానము దృఢపడెను. కాని యతనికి వానిని శిక్షించుటకు ధైర్యము చాలకపోయెను. సభ యర గంట జరిగెను. సుల్తాను వెనుకాడు చున్నాడని రాణికిఁ దెలిసెను ఆలస్యము జరుగరాదు. నాఁడు దాటినచోఁ దన రహస్యము జహానునకుఁ దెలియవచ్చును. రాణి తొందరపడి యొక పరిచారికను రాజునొద్దకుఁ బంపించెను. అదిపోయి నవాబునకు సలాముచేసి 'జహాపనాహ్! మీతల్లిగారికి మీరు రాత్రిచేసిన వాగ్దానము నెరవేర్ప నామె కోరుచున్నది' అనెను. సుల్తానునకు వెంటనే యావేశము కలిగి యొక్క యరపుతో జహానువంకఁ జూపించి 'వాఁడు రాజద్రోహి! వానిని వధింపు' డనెను. అనుట యాలస్యముగా నా యాత్తరాహుఁడు జహాను మీఁది కురికి బాకుకత్తితో జహానును రెండుగా నరికివైచెను. సభ యంతయుఁ గల్లోలపడెను. సుల్తాను నిలుచుండి రెండు నిముసములు జహాను తల మొండెము వంకఁ జూచి సభ వెడలి పోయెను. ఔత్తరాహుఁడు సుల్తానువెంటఁ బోగా నతనివంక వెయ్యి తీక్ష్ణదృష్టులు నిగిడెను.

ఏడవ ప్రకరణము

హరశాస్త్రి యాయుండిపోవుట యుండిపోవుట కొండపల్లిలోననే యుండిపోయెను. అతఁడు రాధను గోపన్నను వదలలేకపోయెను. ఒకచిత్ర మేమనగా రాధ జాతకముకాని రాధ సాముద్రికముగాని హరశాస్త్రి గోపన్నతో నొకసారియైనను చెప్పినాఁడుకాఁడు. రాధ కిప్పుడు పదియేండ్లు వచ్చినవి. రాధ మునుపటికన్న కొంచె మెదిగినది. రాధ కిప్పుడిద్దరు తండ్రులు, గోపన్న కడుపునఁగన్న తండ్రి, హరశాస్త్రి కనులతోఁగన్న తండ్రి.

హరశాస్త్రి కొండపల్లిలో నొక వర్తకునియొద్ద లేఖకుఁడుగా ప్రవేశించెను. ఆవర్తకునకు హరశాస్త్రియం దమితమైన భక్తి యేర్పడెను. అతఁడు హరశాస్త్రికి సాలునకు నాలుగు వందల నాణెము లిచ్చునట్లేర్పాటుచేసెను. హరశాస్త్రికిఁ బనియులేదు పాటలేదు. ఎప్పుడైనను వారియింట పురాణము చదువుట; నూటికిఁ గోటికి నుత్తరములు వ్రాయుట; పిల్లలకు జాతకములు చెప్పుట; హరశాస్త్రిపనియిది. హరశాస్త్రి తల్లి యోరుగల్లులోఁ జనిపోయెను. హరశాస్త్రి యోరుగల్లునకుఁ బోయి తల్లి పరలోక క్రియలు సుష్ఠుగా జరపెను. ఆవర్తకుఁడు హరశాస్త్రి తల్లి పరలోక క్రియలకు రెండువందల టంకము లిచ్చెను. ఓరుగల్లులోని యొక బ్రాహ్మణుఁడు తన కూఁతును హరశాస్త్రి కిత్తుననెను. హరశాస్త్రి తనకుఁ బెండ్లివయసు మీఱినదని నిరాకరించెను. హరశాస్త్రి భోజనము కొండపల్లి సత్రములో. ఆసత్రమునందున బ్రాహ్మణికి హరశాస్త్రి సాలు

నకు రెండుపంచల నాణెము లిచ్చునట్లు నిర్ణయించుకొని యచట భోజనము చేయుచుండెను భోజనము సత్రములో నిద్ర గోపన్నయింటిలో.

రాధ కిప్పుడు తనయింటిలో నన్నిపనులు చేయుట చేతనైనది. అన్నమువండి తండ్రికిఁ బెట్టును విస్తళ్ళు కుట్టును. ఇంటిపని యంతయుఁ జేసికొనును తనకుఁ గావలసినవి హరిశాస్త్రి యుద్యోగముగాఁ గుదిరిన వర్తకుని యింటికిఁ బోయి తెచ్చుకొనును. వారు రాధ యేమడిగిన నది యిత్తురు. హరిశాస్త్రి యామెను బిడ్డవలెఁ జూచుకొనుటచేత నూరందరికి రాధ యనిన నభిమానము హెచ్చెను. ఆమె కిప్పుడు కొరత లేదు. రాధ యిప్పుడు మునుపటికన్న నొడలు చేసినది, ఎత్తు పెరిగినది. పరికిణీ మానివేయును. తల చెరిగవేయును. ఏడెనిమి దేండ్లుగా నూనె యెఱుగని యామెతలవెండ్రుకలు నూనె కెరుపు తిరుగును. కాని దువ్వెన కెదురుతిరుగ లేక యణగి యుండును. రాధ బిళ్ళగాజులు పెట్టుకొని బందరు కలంకారి పరికిణీరైకలు తొడుగుకొని కన్నె ముత్తైదువుగాఁ బేరంటముకు వెళ్ళినప్పుడు నగలు లేకున్నను నందరికన్ను లామె మీదనే యుండును.

హరిశాస్త్రికి రాధకుఁ బెండ్లిచేయవలెనని పట్టినది. అతఁడొకనాఁడు సంబంధము విచారించుట కమరావతిపోయెను. ఆనాఁడు బైరాగి యొకఁడు గోపన్న యింటికివచ్చి రాధను చూచి యామెయనుమగా నామెచేయి చూచెను. అతఁడామె చేయి చూచిచూచి పెదవివిరచి పోయెను. రాధ వాని నేల పెదవి విరిచెనో చెప్పుమని తొందరపెట్టెను. కాని వాఁడు

చెప్పకుండనే తిరిగి పోయెను. రాధ కేమియుఁ దోచలేదు. ఆనాఁడు వంటయంతయుఁ బాడుచేసెను. గోపన్న భోజనము ముందు విసుగుకొనెను. 'అమ్మా! మీ పినతండ్రి యూరిలో లేఁడని యీ వంట యిట్లు చేసితివి' అనెను.

రాధ భోజనమైన తరువాత బైరాగి వానిని వెదకు కొనుచు నూరువెంటఁ బోయెను. వాఁడూరిచివర నొకచోటఁ గూర్చుండి గంజాయిపీల్చుచుండెను. రాధ వానియొద్దకుఁబోయి 'నాచేయిచూచి యిందాక చెప్పక విడిచితివి కదా! నాచేయి చూచి నా జాతకము చెప్పు' మనెను, వాఁడు 'మంచి భాగ్య శాలివే తల్లి మంచి భాగ్యశాలివి. నీకు గొప్పసిరి పట్టును' అనెను రాధకుఁ దృప్తికలుగలేదు. వానిని తరచి తరచి యడుగ మొదలుపెట్టెను. వాఁడు చివరకు దగ్గరకు రమ్మనిచేయి చాపుమని చేయి పరిశీలించి యిట్లనెను. 'అమ్మా! నీవు బీద రాలవు. నీభర్తకూడ బీదవాఁడేయగును. నీకుఁ బండ్రెండవ యేట పెండ్లియగును' అని చెప్పెను. రాధ పెదవి విరిచిన దెందుకో చెప్పుమనెను. వాఁడు చెప్పలేదు. రాధ వానిని పీడించెను. తల్లీ! నీకు పదునేనవయేట గండమున్నది. కాని యది దాటిపోవు'ననెను. రాధకుఁ దృప్తికాలేదు అతనిదగ్గ రకు మరికొంచెముజరిగి 'తాతా! అది కాదు నిజముచెప్పుము' అని యడిగెను. బైరాగి యాలోచించి తల్లీ! ఏమైనను సరే చెప్పుచున్నాను. అశుభము చెప్పరాదు. అయినను నీవింతగా పట్టుపట్టితివిగానఁ జెప్పుచున్నాను. నీకు పదునేనవయేట గం డము లేదుకాని యేదో యొకవిచిత్రమైన యాపద రానున్నది. బాగుగా నాలోచించినచో నీభర్త నిన్ను వదలి పెట్టవచ్చును.

కాని నీ హస్తమందేదో వక్రరేఖయున్నది. తల్లీ! అది నాకు తెలియుటలేదు. ఆగీత యర్థమేమో తెలిసికొనవలెనని నాకును నూహగా నున్నది. నేను బ్రదికియుంటినా నీ వెంటనే తిరుగు చుందును. ఆగీత నే నెక్కడ జూడలేదు. ఆగీత యర్థమేమో తెలిసికొనుటకై యుద్దేశమును నీ వెంటనే యుంచెదను. మాటి మాటికీ యూరు వచ్చుచు పోవుచుందును. వచ్చినప్పుడెల్ల నిన్ను చూచుచుందును' అని చెప్పెను రాధ యతనిని వాని పేరడిగెను. వాడు 'రాంబైరాగి' యని చెప్పెను. బైరాగి తన సంచిలోనుండి యొక మూలికతీసి రాధకిచ్చి 'నీ విది యెప్పుడును మెడలో కట్టుకొనుము. నేను పదిరోజులలో బయలుదేరి కాశికిఁ బోవుచున్నాను. హిమాలయ పర్వతములలోఁ గొన్ని మూలికలు వెదకుటకై పోవుచుంటిని నేను తిరిగి సంవత్సరమైన తరువాత వచ్చెదను వచ్చినప్పుడు నీకింకొక మూలిక యిచ్చెదను. అంతవరకు నీవు దీనిని ధరించుము అది తెచ్చిన తరువాత నీవది ధరింపవుగాని' యని చెప్పెను రాధ యొకల రాంబైరాగి కేలనో వృద్ధాకారణ బుట్టినది. రాధ యా మూలిక తీసికొని యింటికిపోయెను.

మరునాడు హరశాస్త్రి యింటికిఁ దిరిగివచ్చెను. రాధ జరిగిన కథయంతయు నాయనతోఁ జెప్పెను హరశాస్త్రి యాశ్చర్యపోయెను. ఆ బైరాగిని తనకు జూపింపుమని యడిగెను. రాధయు హరశాస్త్రియుఁ గలిసి యూరంతయుఁ దిరిగిరి కాని బైరాగి కనఁబడలేదు. రాధ హరశాస్త్రితో 'బాబూ! వాడు చెప్పినది నిజమేనా' అని యడిగెను హరశాస్త్రి 'తల్లీ! నిజమే, నీచేతిలో విచిత్రమైన వక్రరేఖ కర్థమేమో నాకును

దెలియలేదు. అందు కనియే నేను రాజమహేంద్రవరము పోదమనుకొన్నవాఁడ నిచ్చటనే నిలచిపోతిని. ఇంక దైవేం ద్రులో నా శీతఫలము దెలియును' అనెను. రాధ 'ఆశీత మంచిదా! చెడ్డదా! యని' యడిగెను. హరశాస్త్రి మంచి దిగాఁ గనంబడుచున్నదికాని దాని యాథార్థ్య మిట్టిదని చెప్పరాదనెను. రాధ కొకవిధమైన యానందము కలిగెను. తనకేదో గొప్పదశ పట్టునని యనుకొనెను. ఆనాఁడు సాయం తనమున రాధ వారియింటి కెదురుగానున్న చెరువుగట్టున నంపులు తోముకొనుచు నూహామీద నూహగాఁ దనకు మహై శ్వర్యము కల్గుననియుఁ గొండపల్లికోటకుఁ దాను రాణినగుదు ననియు ననుకొని కోటవంకఁ జూచెను. కాలుచాచినట్లు దక్షి ణమునకు పటవాలుగా వ్యాపించిన యాకొండ చరియ రాధ వంక భయంకరముగాఁ జూచెను. ఆకొండ ప్రక్కలఁ బెరిగిన చెట్లు పర్వతమునకు సహజమైన గాంభీర్యమును వెల్లడించెను. రాధ ప్రక్కగా నొకపాము జరజర నడిచిపోయెను. కొంచె మైనదో నామెకు గనపడిదే.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

ఖ్వాజాముహమ్మదు జహంగీసును సుల్తానుచంపించిన తరువాత నాలుగేండ్లకు నగగా 1171 సంవత్సరములో నొకనాఁడు వేసవిలోఁ బగలు పన్నెండుగంటలు దాటిన తరువాత నొక యాత్రికుఁడు కొండపల్లి చేరెను. అతఁడు గొప్ప వంశము వాఁడువలె గనంబడు చుండెను. కాని మొగ మెండ చేతను మాత్రమే కాక దైన్యముచేతఁ గూడ మాసినట్లు కనఁబడు చుండెను. అతఁడు కొండపల్లి వచ్చి సత్ర మెక్కడ నున్నదని యడిగి సత్రమునకుఁ బోయెను. అక్కడ భోజనము చేసెను. భోజనము చేయుచుండగా సత్రపుటవ్వ యాయనతోఁ బ్రసంగము సాగించెను. ఆమె కావేళ గానివేళ భోజనము చేయువారెవ్వరు లేనందునఁ దీరుబడి కలిగి యాతనితోఁ బ్రస్తావించుటకు వీలయ్యెను.

అవ్వ—'అయ్యా! మీ దేయూరు.'

ఆతఁడు మాటాడలేదు. అవ్వ మరల నదే ప్రశ్నించెను. ఆతఁడు కూరకలుపుకొని నేయియడిగెను. అవ్వ నెయ్యి వెదకుచుండగాఁ జారఁబోసి మరల నదే ప్రశ్న యడిగెను.

ఆ—మామిడి కటకము. కొంచెము కూర వడ్డింతురా!

అవ్వ కూర వడ్డించెను. మరల నేయివేయఁ బోయెను. కాని యాతఁడు వలదనెను. అవ్వ 'మీ పేరే' మని యడిగెను. అతఁడు మాటాడలేదు. అవ్వ పులుసుపోసి ముక్కలు రాచిప్పలో నున్నవనియు నాతని విస్తరిలోననే వడ్డించి 'అయ్యా! బెండకాయ ముక్కలు మీకిష్టమేనా' యని

యాతడిష్టమే యనగా 'నున్నముక్క లన్నియు వేసితిని కడుపునిండ తినుబాబు! ప్రొద్దుదాటి వచ్చితివి. గొప్పయింటి బిడ్డవువలెఁ గనంబడు చుంటివి ఏదో మాయదృష్టము కాక పోయిన మీ వంటి వారు బసకై దుడుకుదురా' యనెను

ఆ—మీ యదృష్టము. మా దురదృష్టము.

అవ్వ—ఏమి! బాబూ! అట్లంటివి! భోజనము బాగుగా లేదా! అట్లయిన నాకుఁజిల్లిగవ్వ యీయవద్దు. మీరు రాత్రి గూడ నుండుడు. మీ కిష్టమైన పదార్థము లేవో చెప్పుడు. చేసి పెట్టెదను. బాబూ! భోజనము ముందర మీరు కసురుకు మానినచో నాకది తగును.

ఆ—(నొచ్చుకొని) అమ్మా! అదికాదు: భోజనము చాల బాగున్నది. అది నా పాప. మీకు సంబంధము లేని మాట. ఆశ్వికుని గాంభీర్యము ముసలిఅవ్వ దయచేత కరగినది.

అవ్వ—నాయనా! ఏదో కష్టములోనున్నావు కాబోలును, కష్టములుకాక యీ ప్రపంచములో సుఖములున్నవా! ఓర్చుకోవలయును. కష్టములు కాపురమును చేయవు. మంచి రోజులు నీకును వచ్చునులే.

అవ్వ కాతనియందు దయగలిగి తనకై అట్టిపెట్టుకొన్న పెరుగాన్నము దక్కియున్న కొలది యాతని విస్తరిలోఁ గుమ్మరించెను. అతని మనస్సు ముసలిదానిపై యోషపపూర్ద్రమై పోయెను. అతఁడు 'పెరుగెక్కువ వేసిరి, నేను తినలే' ననెను.

అవ్వ—'నాయనా! అన్న లక్షణేమి తినరాదు. ఎండలో నడచినవారి కన్న మేమి నయించును. కడుపునిండ నీళ్ళుపోసి

తివి. ఈ పెరుగన్నము తినుము. చలవ చేయును. బాబూ! మీకు సంతోషించుటయే నాకుఁ గావలసినది. ధన మేమి శాశ్వతము' అశ్వినుని మనస్సు అవ్వకు వశమైపోయెను. అవ్వ నాయనా మజ్జిగలోనికి లవణము కావలయునా యని యాతఁడు వద్దనగా 'మీపేరేమి' యనెను.

ఆ—అంభోజరాజు.

అవ్వ—అయ్యో! నాయనా మీరు క్షత్రియులా! మీ కిక్కడ వడ్డించితిని. బాబూ! నాకా సంగతి తెలిసినచో వేరేగదిలో వడ్డించెడిదానను. నాయనా మీకళ మీయజ్ఞోపవీతము చూచికూడ నాకుఁ దెలివిలేక పోయినది. మీరు చెప్పనైన చెప్పితిరికాదు. బాబూ! క్షమింపుము.

అశ్వినున కవ్వ సాక్షాత్తు కాశీఅన్నపూర్ణ యనిపించెను. పొగడ్తల కెవని మనస్సు కరుగదు!

అవ్వ—బాబూ! మీ రేయూరు పోవుచున్నారు?

ఆ—అహమ్మదాబాదు.

అవ్వ—ఏమి పనిమీద? మాబసలో హరిశాస్త్రిగారని యున్నారు! ఆతనిది పూర్వము అహమ్మదాబాదే అక్కడ నాయన నవాబులదగ్గర యుద్యోగి యట. మీకేదైన వర్తమానము కావలసినచో నాయనచేతఁ జెప్పించెదను.

అంభోజునకు నవ్వ మంచితనమునకు నాశ్చర్యము వేసెను. ఇంతలో నాయన భోజనము పూర్తి యయినది. లేచి గుఱ్ఱమును కట్టివేసినచోటికిఁ బోయి కొన్ని దుస్తులు తెచ్చి యొక గదిలోఁ బక్క వేసికొని పండుకొనెను. వేసంగి వేడికి నలయుటచేత నాతనికి నిద్రపట్టెను. అతఁడు మేలు

కొనునప్పటికిఁ గాకులు కూయుచుండెను. ఆతఁడు లేచి చెరువు దక్షిణమున నున్నదని కనుగొని యచటికిఁ బోయి కాలు సేతులు కడిగికొని వార్చికట్టుమీఁద నిలంబడెను. ఆవేళకు హరశాస్త్రి గోపన్న యింటనుండి చెరువు నొద్దకుఁ బోయి సాంధ్యకృత్యములు చేయ మొదలుపెట్టెను.

అంభోజ రాజునకు హరశాస్త్రి యాతఁడే యేమో యనిపించినది. కాని రాజఠీవి పలుకరించ నీయ లేదు. హరశాస్త్రి చెరువులోనుండి బయటకువచ్చి రాజునుజూచి— 'అయ్యా! క్షత్రియులవలె నున్నారు. తమరి దేగ్రామము?' అనెను. రాజు గంభీరముగాఁ గటకమని చెప్పెను. హరశాస్త్రి కటకమునకుఁ బోవుచున్నారా యనెను.

అం— కాదు. కటకమునుండియే వచ్చుచున్నాను. బీడరునకుఁ బోవుచున్నాను హరశాస్త్రిగారిని మీరెరుగుదురా?

హ— అయ్యా! నేనే హరశాస్త్రిని. నాతో మీకేమైన పనిగలదా ?

అం— అయ్యా! తమరు పూర్వము బీడరు నవాబుల యొద్ద నుద్యోగులటకదా! అచటి వర్తమానములు తమవలన దెలిసికొనవలెనని యూహపడి యడుగుచున్నాను.

హ— 'అయ్యా! వట్టియుద్యోగినే కాదు. వారు బ్రాహ్మణ సుల్తానులని తమకు తెలియునుకదా! వారుమూల పురుషుఁడైన అల్లాఉద్దీన్ హసన్‌షా నవాబైనది మాపూర్వుఁడైన గంగూబ్రాహ్మణునిదయవలననే. అప్పటినుండి యానవాబులకును మాకును వంశక్రమాగతమైన స్నేహమున్నది. కాని కడచిన సుల్తాను దానికి సున్న చుట్టెను. పైగా నావంశ

ములో హత్యలు దురాశలు ద్వేషములు ప్రబలిపోయినవి. నాకు విసుగుపుట్టి యచ్చటనుండి లేచి వచ్చితిని?

అంభోజరాజు 'స్వామీ! నేను బీదవునకు గొప్పపని మీాదఁ బోవుచున్నాను. మీారు నాకు సాయము చేసినచో సంతోషించెద'ననెను. హరశాస్త్రి తనకుఁ జేతనైన దైవపో నభ్యంతర మేమియు లేదనెను. అంభోజుఁడు తాను హర శాస్త్రి భోజనముచేయు బసలోనే దిగితిననియుఁ దనసంగతి భోజనమైన తరువాత మనవి చేయుదుననియుఁ జెప్పి యాతని దీసికొని పోయెను.

గుఱ్ఱమునకు మాలీసుచేయుటకు మేతవేయుటకు నెవ నినో కుదిర్చి రాజు గుఱ్ఱమును చూచుకొనివచ్చి స్నానము చేసి యవ్వ యెక్కువ శ్రద్ధతో వడ్డించగా భోజనముచేసెను. రాత్రి జాముప్రొద్దుపోయి అంభోజరాజును హరశాస్త్రియుఁ జెరువు గట్టుమీాదికిఁ బోయిరి. శుక్లాష్టమి వెన్నెల కాయు చుండెను. చెరువుగట్టుమీాద నిర్జనముగా నుండెను. హర శాస్త్రి తమ పనియేమియని కదలించెను. అంభోజుఁడు మొదలు పెట్టెను.

అం—అయ్యా! నేనోఢ్రగజపతికి సమీాపబంధువు నగుదును. నేను గజపతి యప్పగారికిఁ గూఁతుఁ బిడ్డను మంగళరాజను నొకఁడు కలఁడు. ఆతఁడు రాజుగారిభార్యకు మేనమామ మనుమడు. నేను గజపతికి రక్తసంబంధిని. ఇట్లుండగా రాణియొక్కయు నామెకిష్టులైన కొందరు పాత్రుల యొక్కయు కుట్రవలన నాహక్కులు త్రోసివేయఁబడి మంగళ రాజు రాజు చేయఁబడెను. నాకుఁ గుమ్మక్కు లేకపోయినవి.

ఆలోచించి భామిని సుల్తానుల సహాయము తీసికొని నారా జ్యము నేను సంపాదింతునని వ్రాసితిని. మొట్ట మొదట మీపేరు విన్నప్పుడు మీరు నాకు బీదరు వర్తమానములు మాత్రమే చెప్పుదు రనుకొంటిని. మీరు మీకథ చెప్పిన తరువాత నా యాశలన్నియు మీ మీదఁ బెట్టుకొంటిని. మీరు నన్ను బీదరునకుం దీసికొని పోయి నవాబుల దర్శనము చేయించినారాజ్యము నాకిప్పించవలయునని ప్రార్థన. బ్రాహ్మణులు క్షత్రియుల ప్రార్థన త్రోసివేయ రాదని నామనవి.

హర—అయ్యా! నేను సుల్తానులతోఁ దగాదాపడి వచ్చితిని. మరల వారియొద్ద కెట్లు పోదును.

అం—ఒక స్నేహితుని పని సానుకూల పరచుటకు.

హర—ఇప్పటి సుల్తానును నేనెఱుఁగనే యెఱుఁగను. నే నెఱింగిన సుల్తానును పసివాఁడుగానున్నప్పుడే కూనీచేసిరి.

అం—అయ్యా! తమరక్కడ మంత్రుల నెఱిఁగియుం దురు కదా!

హరా—ఇద్దరిలో నొకనికి నాకు విరోధమే యనిచెప్ప వచ్చును. కానియతనిని సుల్తాను రాజద్రోహియని చంపించె నని వింటిమి.

అం—ఇంకనేమి? మిగిలినవారు తమరికిమిత్రులేకదా! వారిని మీరు బాగుగా నెరుగుదురు.

హర—దానికేమి. రాణిగారిని మాత్ర మెఱుఁగనా! ఈ కుఱ్ఱ సుల్తానును నేనెరుంగను. ఇప్పటి కాతఁడు పదు నెన్మిది పందొమ్మి దేండ్ల వాఁడుగానుండును. ఇంకనేను మీ యూరు రానని చెప్పి వచ్చితిని: మరి యిప్పుడెట్లు పోదును.

అం—ప్రతిజ్ఞ చేసితిరా! హర—చేయలేదు కాని యంతమాట యంటిని. అదికాక నేనువచ్చి సుమారెనిమిదేండ్లయినది. ఈయూహ వచ్చియే యాతేండ్లు దాదాపుకావచ్చుచున్నది. నేనువారికి జ్ఞాపకముందునా!

అం—అయ్యా! గవానంతమేధాశాలి శౌర్యవంతుఁడు లేఁడని ప్రతీతి. ఆతఁడు మిమ్మిప్పుడే మరచిపోవునా! మీరొక దీనుని రక్షించుటకు బద్ధసంకల్పులైతిరేని నా కార్యము ఫలించినట్లే.

అంభోజనుఁడు హరశాస్త్రికి నమస్కారము చేసెను. హరశాస్త్రి మొగమోట పడెను. రాజు రెండుచేతులు పుచ్చుకొని హరశాస్త్రి 'అయ్యా! మీకోసము నాపట్టుదల వదలెదను' అనెను. అష్టమిచంద్రుని ధాన్యపుగోమ్ము క్రిందుగా ధనపుఁగోమ్ముపైగా నస్తమించబోవు చుండెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

అంభోజనహరశాస్త్రు లిద్దరును బీడరు చేరిరి. బీడరులోని చాలమంది జనులు హరశాస్త్రిని చూచినంతనే పూర్వస్నేహము వెల్లడించిరి. హరశాస్త్రి తన యింటికిఁ బోయి చూచుకొనెను. ఆయిల్లు పాడుపడి యుండెను. ఆస్థలము కొద్ది మొత్తమున కమ్మివేసి హరశాస్త్రి బీడరునకుఁబోయినందులకు స్వలాభము కలిగించుకొనెను. ఒకనాలుగైదు రోజులయిన తరువాత హరశాస్త్రి యంభోజనుని వెంటఁబెట్టుకొని గవాను

నింటికిఁబోయెను. గవాను హరశాస్త్రి వచ్చి నాఁడనినతోడనే తానే బయటికివచ్చి యాతనిని లోనికిఁ దీసికొని పోయెను. గవానునకు హరశాస్త్రి యకల్మషతయు తన సవాబులయం దాతనికిఁ గల గాఢాభిమానమును తెలియును. అందుచేత హరశాస్త్రి యన్న గవానునకు గౌరవము. అన్యోన్యకుశల ప్రశ్నలయిన తరువాత హరశాస్త్రి జహాను మరణమును గూర్చి ముచ్చటించెను. గవా నా సంగతి యంతయుఁజెప్పెను: హరశాస్త్రికి నైజాంషా పేరు చెప్పినంతనే కనుల నీరుగిఱ్ఱునఁ దిరిగెను. దానితో గవానునకు హరశాస్త్రి మీఁదఁగల సదభి ప్రాయము రెండింతలయ్యెను. ఇదియయిన తరువాత నంభో జుని కథ హరశాస్త్రి గవానుతోఁ జెప్పెను. హరశాస్త్రి యందు సుముఖుఁడైన గవాను, వెంటనే హరశాస్త్రి చెప్పిన దానికి సమ్మతించెను. కాని సుల్తానుతో నీ సంగతి చెప్పవల యును. సుల్తానున కీ సంగతి చెప్పుట కింకను రెండు రోజులు పట్టునని గవాను చెప్పెను.

హరశాస్త్రి రాణిని చూచుటకుఁ గోరెను. ఆనాఁడు సాయంతనము హరశాస్త్రియు గవానును రాణి దర్శనార్థమై పోయిరి. హరశాస్త్రిని చూచిన వారందఱు నతనివంక నిదానించి చూచుట గుర్తుపట్టుట మందహాసముతో సలాము చేయుటయు మొదలుపెట్టిరి. కాని మంత్రి వెంట వచ్చుట చేతఁ బలుకరింప వలసిన వారెందరో పలుకరింపలేదు.

రాణిహరశాస్త్రిని చూచెను. ఇరువురును సలాములు చేసికొనిరి. రాణికనపడినందులకు హరశాస్త్రి యెంతసంతో షించెనో హరశాస్త్రిఁకనపడినందులకు రాణియంత సంతో

షించెను. రాణి యతడు వెళ్ళిపోయిన తరువాత జరిగిన కథలలోఁ గొన్నిగొన్ని ముక్తసరిగా సూచించెను. కొంత సేపయిన తరువాత హరిశాస్త్రి సెలవుతీసికొని లేచెను. రాణి "శాస్త్రిజీ! తమరు బహ్మనీసుల్తానులను వదలి పోవుటకు రాలేదు కదా! రేపు ప్రొద్దున దయచేయుఁడు. మీయుద్యోగము మీరు చేయవలసి యున్నది. పని మిగిలి యున్నది." అనెను. గవానునవ్వెను. హరిశాస్త్రి యంగీకారముతో వినయమున జోడించెను.

ఆ మరునాఁడు హరిశాస్త్రి యొక్కఁడు పూర్వపు రీతిగా సేలువ కప్పుకొని రాజ భవనమునకుఁ బోయెను. రాణియు మహమ్మదు షాయును హరిశాస్త్రి కొఱ కెదురు చూచుచుండిరి. మహమ్మదుషాకప్పుడు పందొమ్మిదేండ్లు వచ్చిననినిత్యవ్యాయామమువలననాతనిమూర్తియాజానుబాహువై కండలు దేరియుండెను. మీసములును చిన్నగడ్డమును వచ్చెను. కన్నులు రక్తములైయుండెను. చూచుటకు భయంకరముగ నుండెను. హరిశాస్త్రిని నవ్వుచుఁజూచి సుల్తాను 'భాయీ!' అని పిలిచెను. అల్పసంతోషియగు హరిశాస్త్రి కాపిలుపు నైజాంషా బ్రతికివచ్చి తన్ను పిలిచి నట్లుండెను. కొంతమాటాడిన పిదప నైజాంషా మృతిమొదలుగా మహమ్మదుషా కన్న కలలన్నియు హరిశాస్త్రికి రాణి చెప్పించెను. హరిశాస్త్రి వానికి వ్యాఖ్యానములుచెప్పెను మహమ్మదుషా చేయిచూచి యతనికి కొంతభూతము కొంత భవిష్యత్తును చెప్పెను. మహమ్మదుషా యతని జోస్యమునకుఁ దమ వంశము నందతనికిగల భక్తికిఁజాలసంతోషించెను. చివరకుమహమ్మదుషా 'శాస్త్రిజీ!

మీరుమాయొద్దనే యుండవలయును. మనసంధి చెడిపోలేదు. జహాను సంధి చెరుపుటకెవరు? కావున మీరు మరల నహమ్మదాబాదులోననే యుండవలయు'ననెను. శాస్త్రి చిత్తమనెను. హరశాస్త్రి తాను వచ్చినపని సుల్తానుతో రాణితో విన్నవించెను. విన్నవించి హరశాస్త్రి యిట్లు చెప్పెను. "ఇందులో మనకుఁ గొంత లాభమున్నది. నంభోజునకు గజపతుల రాజ్యమిచ్చి, దానికి బదులుగా మనము రాజమహేంద్ర కొండపల్లి దుర్గములను గెలుచుకొనవచ్చును. తరువాత వీలుగానున్నపుడు మచిలీబందరుకూడ గెలిచినచోఁ గృష్ణా గోదావరుల మధ్యనున్న రాజ్యమంతయు బహమనీ సుల్తానుల దగును. శత్రువులకు నదులొత్తుకొని వచ్చుట కడ్డుపెట్టును." రాణికి సుల్తానునకు నీయాలోచన వచ్చినది. హరశాస్త్రియందు రాణికిగల సద్భావము వృద్ధి యయ్యెను. పూర్వము హరశాస్త్రినిగురించి రాణి సుల్తానునకు మంచివాఁడని చెప్పుచుండెడిది. సుల్తానున కా మాట యథార్థ మనిపించినది.

ఆ మరునాఁడు నిండుకొలువులో సుల్తాను హరశాస్త్రిని క్రొత్తసరదారు లందరికిఁజూపి యాతని యెడల తనకుగల మైత్రినివెల్లడించెను. అంభోజుఁడు సుల్తానునకు సలాముచేసి యుచితాసనమునఁ గూర్చుండెను. సభాముఖమున నంభోజుని వచ్చినపని హరశాస్త్రి సుల్తానుతో విన్నవించెను. సుల్తాను గవానుతో జెప్పెను. సుల్తాను అంభోజునకు రాజ్యమిప్పించుట కొప్పుకొనెను. సభయంతయు నంగీకరించెను.

కాని సైన్యమును మంగళరాజు మీఁదికి నడిపించుట

కెవ్వరని ప్రశ్న వచ్చినది. గవా నాలోచించెను.

మాలిక్ హాసన్ భైరియను నొకయువకుఁడు యుద్ధము లందు సైన్యములు నడపుటయందు సమర్థత చాల సారులు కనఁబఱిచెను. అతనియెడల గవానునకు మంచియభిప్రాయము కలదు. గవా నీసమయమున నతనిని సుల్తానునకు విన్నవించెను. సుల్తా నంగీకరించెను. ఆనాఁటిసభలో హాసన్ భైరికి నైజాముల్ముల్కు అని బిరు దిచ్చితిమని సుల్తాను చెప్పెను. ఒక మణులుపొదిగిన పిడిగల కత్తి సుల్తాను హాసన్ భైరికి బహుమానము చేసెను. హాసన్ భైరి ముందుకువచ్చి సుల్తానునకు వంగి నమస్కారముచేసి కత్తి స్వీకరించి యాకత్తితో సుల్తానునే సేవించెదనని ప్రమాణముచేసి సుల్తాను అంగీచివరలు ముద్దిడుకొని తన చోటికిఁ దాను పోయి కూర్చుండెను. అంభోజరాజు రాజ్యము తిరిగి యతని కిప్పించుటకై నైజాముల్ముల్కును పంపుచున్నామని సుల్తాను సభాముఖమున చెప్పెను. హరశాస్త్రి తాను మరలఁ గొండపల్లి పోవుటకు సుల్తాను సెలవు తీసికొనెను. అక్కడఁ దనకుఁ గొన్నిపను లున్నవని యవి సర్దుకొని తిరిగి వత్తునని యతడు చెప్పెను.

మరునాఁడుదయమున నైజాముల్ముల్కు ఇరువది వేల గుఱ్ఱపుదళముతో నోఢ్రదేశము మీదికి దాడి వెడలెను. అంభోజరాజు హరశాస్త్రి యా సైన్యము వెంటఁ బోయిరి. ఆ సైన్యము పదిరోజులలో గజపతుల దేశము చొచ్చెను. కటకముపోయి ముట్టడించెను. మంగళరాజు నైజాముల్ముల్కు సైన్యపుదాడి కాగలేక పారిపోయెను. అంభోజరాజు రాజయ్యెను. అంభోజరాజు తన కృతజ్ఞత వెల్ల

డించుటకు రాజమహేంద్రవర దుర్గము కొండపల్లి దుర్గము గెలిచి మహమ్మదుషా కిచ్చెదనని చెప్పెను.

మొట్టమొదట రాజమహేంద్రవరము మీఁదికిఁ బోయిరి. ఆదుర్గ మోఢ్రగజపతుల సేనానాయకుఁ డొకని క్రింద నున్నది. అతనిచే కోట స్వాధీనము చేయుమనగాఁ జేయ లేదు. నైజాముల్ ముల్కు నాలుగురోజులు ముట్టడివేసి యైదవనాఁడు తన సైన్యములను పురికొల్పి కోటలగ్గల కెక్కించి లోనున్న కొద్దిసైన్యమును యథాయథలు చేసెను. కోట స్వాధీనమైన తర్వాత నచ్చట రెండువేల సైన్యములు నిల్వ యుంచి తక్కిన సేనతో నంభోజుని సాయముతో గోదావరీ దాటి కొండపల్లి కోటను పట్టుకొనుటకు రెండు రోజులలో వచ్చి చేరెను. కాని కొండపల్లికోట రాజమంహేంద్ర దుర్గము వలె సులభసాధ్యమైనది కాదు. కోటకుమూఁడు నెలలుముట్టడి వేయవలసి వచ్చెను. సైన్యముల మూలముగా నూరిలోని ప్రజల కొత్తిడియయ్యెను. కాని హరశాస్త్రివలనఁ గొండపల్లి ప్రజలు నిర్భయులై యుండిరి. అదివరకే హరశాస్త్రి యనినఁ గొండపల్లి జనులకు భక్తి. ఇప్పుడిట్లు సైన్యములు తెచ్చుట రాజులను నిలుపుట చూచినంత నాతనికి సుల్తాను వశుఁడని యాత డెట్లు చెప్పిన సుల్తానట్లు నడచునని చెప్పుకొన సాగిరి.

తిను పదార్థము లయిపోయి కోటలోనివారు సంధికిఁ దిగిరి. నైజాముల్ ముల్కు కోటతలుపులు తెరపించి కోట వశము చేసికొని పూర్వమున్న యోఢ్రసైన్యములను సైన్యములోననే యుంచి యాపరదారులను గూడ వారివారి

యుద్యోగములందే యుంచి కోటను నధికారము మహమ్మదీయు నాయకున కొకని కిచ్చి హరశాస్త్రిపై పరామరిక కప్పగించి యీ సంగతియంతయు సుల్తానునకు వర్తమాన మంపి కొండపల్లిలో వేయి సైన్యము, రాజమహేంద్రవరమున రెండువేల సైన్యమును నిలిపి తక్కిన సైన్యము నంతయు నహమ్మదాబాదునకుఁ బంపివేసెను. తాను రాజమహేంద్రవరమునకుఁ బోయి క్రొత్తగా సంపాదించిన యీ రాజ్యము మీఁది శిస్తులు మొదలయిన సంగతు లచ్చటనుండి విచారించుచుండెను. అంభోజరాజు హరశాస్త్రిని కటకము రమ్మని చాల బలవంతము చేసెను. కాని యాతఁడు వెళ్ళలేదు. చివరకతడు శాస్త్రియొద్ద శెలవుతీసికొని కటకమునకుఁబోయి తన రాజ్యమును దాఁ బాలించుకొను చుండెను. గజపతియైన యంభోజరాజు కొండపల్లి సత్రములోని యవ్వకు నూరు నాణెములు నొక జరీ శేలువయు బహుమతిచేసి పోయెను. ఆ యవ్వ సంతోషమునకు మేర లేదు.

పదియవ ప్రకరణము

ఆ సంవత్సరము దేశమున నెచ్చటను వానలు లేక పోయినవి. పంటలు పండలేదు. వెనుకటి సంవత్సరము నిలవ యున్న ధాన్య మాయేట జనులందరు తినిరి. కాని యేఁడాది చివరకు వచ్చువరకుఁ దిన గింజలేక దేశ మల్లాడిపోయెను. గ్రహములు వక్రించెను. శని మీనరాశికి వచ్చెను. రాత్రుల యందుఁ దోక చుక్కలు తూర్పునఁ గనిపించుచు వచ్చెను.

మధ్యాహ్నములయందు మేఘములు పట్టుచుండెను. ప్రొద్దుటి పూటఁ జినుకుచుండెను. ప్రొద్దుక్రుంకిన వెంటనే యాకాశము నిర్మలమై నక్షత్రములు ధగధగలాడఁ జొచ్చెను. కాసిన నాలుగెండలు తెల్లనై వాయువీథులఁ జెమ్మలేమిఁ దెలుపుచుండెను. గాలి యెచ్చట నాడుటయైనను లేకపోయెను. మబ్బులు పట్టినట్లే పట్టి యింతలో విచ్చిపోఁజొచ్చెను. మఖలో నురుము లేదు. కన్యలో చినుక లేదు. తొలకరించిన వేళ దక్షిణదశ యందు పెద్ద మేఘగర్జనలు బయలుదేరెను. ఇట్టి చిహ్నముల చేత జనులు భీతులై యాలగోలు బాలగో లయినది.

మహాధనవంతులు పెట్టరాని ధరలు పెట్టి మటుమాయ మయ్యెనచ్చటచ్చటఁ గనిపించు ధాన్యములను గొని తిన సాగిరి. బీదవారల స్థితి చెప్పరాని దయ్యెను. మొదలఁ గొన్నాళ్ళు గుమ్మడికాయలు సొరకాయలు త్రొక్కుకొని తినిరి. అవికూడ కరువయ్యెను. తరువాత చింతాకు తొక్కుకొని యుప్పుగల్లువేసి తినఁ జొచ్చిరి. ఈతగుంజు తుంగ ముస్తెలు మొదలయినవి తినిరి. అవియు దొరకవయ్యెను. చింతగింజల గంజి కాచుకొని త్రావఁజొచ్చిరి. పశువులు చచ్చెను. పక్షులు చచ్చెను. జనులు జావఁజొచ్చిరి. తవిదలు, గంటెలు, ఎఱ్ఱవడ్లు నారుపోసి యవినూతులయొద్ద నేతాములతోఁదడుప సాగిరి. కాని నూతిలో నీరుచాలక యవియు మాడిపోయెను. ఆకాశమునఁ బిట్ట, నేలమీద పురుగు లేకుండ మాడిపోయెను. కొందరు తిండి దొరకక దొరకక యొకరోజున దొరికి కడుపునిండఁ దిని హరించుకొనలేక చచ్చిరి. ఎక్కడో యొక పుణ్యాత్ముఁడు బీద వారలకు గంజి పోయించుచుండెనని విని జనులాతని యున్న

చోటునకుఁ బరువెత్తిపోఁ దొడంగిరి. వీరు వెళ్ళునర కాతఁడది మానివేయగా వీ రున్నరని యే చెట్టుక్రిందనో పడి ప్రాణములు కడబట్ట నిదురించ సాగిరి ఇట్లు రెండు మూఁడేండ్లు కరువై దేశము పరశురామప్రీతి యైనట్లు దుష్టరాజు సైన్యములు చెలరేగి ధ్వంసము చేసినట్లు హాహాకల్లోలమై పోయెను. ఈకరువు ద్రావిడకర్ణాట మహారాష్ట్రాంధ్ర దేశములం దంతటను చెలరేగుటచే సమీప దేశమునుండి ధాన్యము తెచ్చుకొనుటకును వీలు లేకపోయెను.

ఈ కరువులో సంసారములు సంబాళించు కొనలేక చాలమంది మనుజులు తమ గ్రామములు వదలిపెట్టి పోయిరి. కొండపల్లి సత్రములోని యవ్వ తానూరు వదలిపెట్టిపోయెను. అందుచే హరశాస్త్రి తన భోజనము రాధ యింటిలో చేయ మొదలుపెట్టెను. అందుచేత రాధయింట సాలున కారు నెలలు దారిద్ర్యము లేకుండెను. ఎట్లయినను వారియింటను కష్టముగానే యుండెను. రాధ యొక రోజున చెరువులో స్నానముచేసి యింటికి వచ్చెను. ఇంట బియ్యము లేవు. హరశాస్త్రి తెచ్చునని కూర్చున్నది. హరశాస్త్రి రెండుజాములకువచ్చి 'తల్లీ! నేఁడుపవాసమే'యనెను. అందరు నా నాడుపవాస ముండిరి. గోపన్న చాల బలహీనుఁడు. భార్య చిన్ననాఁడేపోవుట, దారిద్ర్యము, రాధను పెంచుబాధ్యత, వీనితో గోపన్న యారోగ్యము పూర్తిగాఁ జెడిపోయెను. అది క్రమక్రమముగా వృద్ధిపొంది యీ కరువు వచ్చిన తరువాత నెక్కువచేసి యాతఁడు మంచమునుండి లేచుటలేదు. అతఁడన్నము లేకుండ నొక్కపూటయైన నుండలేఁడు, రాధకుఁ దన

స్థితికన్న తనతండ్రిస్థితి దుర్భరముగా నుండెను.

రాధ అప్పుడు దక్షిణదిక్కునను న్న చింతల తోఁపు లోనికిఁబోయెను. ఒక యెండిపోయిన పచ్చివెలగకాయ యొక చెట్టు క్రిందఁ బడియుండెను. రాధ అది తీసికొనివచ్చి యందు లోని గుజ్జు నీట నానఁబెట్టి యుడికించి యుప్పువేసి తండ్రికిఁ ద్రాగనిచ్చెను. అతఁడది త్రావి డోకుకొనెను. ఆనాఁడు తెల్ల వాఱువఱకు గోపన్న కెగశ్వాసహెచ్చిపోయెను. బ్రదుకుటయే దుర్లభ మయ్యెను. మఱునాఁడు తెల్లవారిన తరువాత హర శాస్త్రి తూమెడువడ్లు తెచ్చెను. అవి రాధయొక్క చేతితో దంచి వారిద్దరికి వండిపెట్టునప్పటికి రెండుజాములు దాటి పోయెను. అవియొక్క పూటతిని పదిరోజులు నెమ్మదిగా గడ పెను. రాధ తండ్రికి హరశాస్త్రికి నన్నముపెట్టి తా నొక ప్పుడు భోజనము చేయకయే పండుకొనును. హరశాస్త్రి 'తల్లీ! అన్నము తింటివా!' అని అడుగును. ఆమె తింటినని సమా ధానము చెప్పును. అతఁడు నిజమేయనుకొనును. మఱునాఁడు రాధ లేవలేక పోవును. హరశాస్త్రి కప్పుడు తెలియును. 'అమ్మా! నా తిప్పలు నేను పడెదను. దొరకినప్పుడే యగును తినక చచ్చిపోదుమా! అమ్మా! నీ వీమాత్రమున్నావు కనుకనే యిడుక వేసిపెట్టుచుంటివి. నీవే అస్తు పిస్తయితివా! మాకు గతియేమి?' అని మందలించును. ఆమె నోపిక లేకయు నవ్వి 'రాత్రి యాకలి కాలేదు బాబాయీ! లేకున్న నెందుకు తినను' అని సమాధానముచెప్పి సర్దుకొనిపోవును.

ఈ కరువిట్లుండ రాధకు పన్నెండేండ్లు వచ్చెను. తినఁ దిండి లేక పోయినను వయస్సువలన రాధ వ్యక్తురాలు కాక

తప్పదు. పెండ్లి చేయనిచో నలుగురు వెలివేయుదురు. ఈ దారిద్ర్యమునకుఁ దోడు వెలిగూడఁ దటస్థించెనా యిక చెప్ప వలసిన దేమున్నది యని గోపన్న దిగులుపడఁ జొచ్చెను. మంచములోఁబడియుండి ఖంగు ఖంగున దగ్గుచు లేవలేక లేవ లేక లేచి కూర్చుండి యెదురుగానున్న హరిశాస్త్రితో నొక నాఁ డిట్లనియెను, 'అన్నా! రాధ నాకుఁ గడుపునఁ బుట్టినది. కాని యసలు తండ్రివి నీవే. దాని బాధ్యతా బాధ్యతలు నే నప్పుచెప్పకుండ నీవే నెత్తిన వేసికొంటివి. నేను ఈ వ్యాధితో నెప్పుడు చచ్చెదనో తెలియదు. కరువేమో దిమ్మ రేగి పోవుచున్నది. ఇప్పుడు సంబంధములకోసము తిరుగుట యనగా నిండ్లు తగులఁబడుచుండగాఁ భోజనమునకుఁ గూర్చుం డుట వంటిది. కాని బ్రాహ్మణ్యము చాలఁజెడ్డది. ఎట్టిస్థితిలో నైనను కర్మ సరిగా జరుగకున్న నోర్వదు. పిల్లకుఁ బెండ్లిమాట యేమి చేసితివి' అని ప్రస్తావించెను. హరిశాస్త్రి తలవంచు కొని మాటాడ లేదు.

మరునాఁడు హరిశాస్త్రి యమరావతి పోయెను. అక్కడ నీతఁడొక కుఱ్ఱవానినిఁ జూచెను. వారు పేదవారు. అత నికిఁ దల్లిమాత్రమే యుండెను. మనిసి చూచుట కసహ్య ముగానుండును. అతఁడు కొద్దిగా నాలుగు పౌరోహిత్యపు ముక్కలు నేర్చుకొని జీవించుచుండెను. అతఁడుతప్ప వేరే సంబంధము లేదు. రాధవంటి రత్నమువంటి పిల్లను తీసికొని పోయి వాని కిచ్చుటాయని హరిశాస్త్రి మొదట సందేహిం చెను. రోజురోజుకడచి రాధకు నీడు తప్పిపోవుటచేతను కరువు చేతను ధనవంతుల స్వార్థపరతచేతను హరిశాస్త్రి కింకొక

మార్గము లేకపోయెను

హరశాస్త్రి యీ సంబంధము నిశ్చయించి వచ్చి గోపన్నతోఁ జెప్పెను. గోపన్న యంగీకారము నడసెను. రాధ కేమియుఁ దెలియదు. హరశాస్త్రి తన సాహుకారు నొద్దకుఁబోయి యొకవంద నాణెము లీ చాల కష్టముమీఁదఁ దెచ్చెను లగ్నము నిశ్చయించి యమరావతి గుడిలో వివాహము అయిన దనిపించెను పెండ్లికొడుకు పేరు రామయ్య. రామన్న యనికూడ అందురు. ఆతనికి బాకినోరు. పండ్లెగుడు దిగుడు. నడక కొంచెము వంకర. కొద్దిగాఁ చాదస్తుఁడు. పెండ్లి జరిగినంతసేపు హరశాస్త్రి తలవంచుకొని కూర్చుండెను. రాధ తన మగనిని జూచి మొదటఁగొంచెము చింత పడెను. తరువాత నూరకున్నది. కర్మానుభవ మట్టిది.

పెండ్లియయిన తరువాత మరలఁ గొండపల్లి వచ్చిరి. పెండ్లికొడుకు, నతని తల్లియు, నతని వేలువిడిచిన మేనత్త కొడుకు, వానిభార్యయు, పెండ్లివారు వీరు. వీరునలుగురు కొండపల్లివచ్చి తేపిణీవేసిరి. జరుగు తెరువు లేదు. కరువులో నధికమాసము, అందులో పెండ్లి. హరశాస్త్రి వారమురోజు లయినతరువాత మొగమోటమి విడచి రామన్నతో వెళ్ళుమని చెప్పెను. రామన్నకుఁ గోపమువచ్చి 'దరిద్రసంబంధము చేసికొంటిమి' అని సణుగుకొనుచు లేచిపోయెను. అతనితల్లి 'యీపిల్ల మాకక్కఱ అనేలేదు. మా కుఱ్ఱవానికి వేరే పెండ్లి చేసికొందుము' అనిచేతనైనన్ని శాపనార్థములు పెట్టి లేచిపోయెను.

బంధువులింత మర్యాదతోఁ బోయిన తరువాత హర శాస్త్రి చాల దుఃఖించి తాను రాధ గొంతుకోసితి నను

కొనెను. ఒకచోటఁ గూర్చుండి హరశాస్త్రి ఖేదపడు చుండఁగా రాధ వచ్చి 'బాబాయీ! నీవుదుఃఖించుట యెందులకు? నీకిది యెందులకువచ్చిన సంత. నీవు తెచ్చి యీ కంపతోడుగు నీ మీదికి లాగుకొంటివి. నా కర్మానుభవముతో నీవు దుఃఖపడ వలదు' అని మసికట్టుకొనఁ బోయెను. గోపన్న దగ్గుచునే పెండ్లివారిని మధ్యమధ్య తిట్టుచుండెను.

పెండ్లివా రుండఁగా నెచ్చటనో ఒకచోటఁ పదార్థములు పుట్టు చుండెడివి. వారు వెడలిన తరువాత దారిద్ర్యము గృహములో మరలఁ దాండవించినది. చివరకు హరశాస్త్రి కోటలోనికిఁ బోయి ఖిల్లాదారునికి తన తాతతండ్రులు సంపాదించిన యొక రత్నపుటుంగర మమ్మియొకపుట్టెడు ధాన్యము కొని యది గోపన్న యింటికిఁ బట్టించెను. ఆ యుంగరము కొన్నివేల టంకములు ఖరీదు చేయును. కాని యిప్పుడొక పుట్టెడు ధాన్యము ఖరీదు చేసెను. దానితో రాధయింట గ్రాసము కొదువ తాత్కాలికముగాఁ దీరిపోయెను.

పెండ్లి యయిన మూఁడు నెలలకు రాధ వ్యక్తురాలయ్యెను. అత్తవారింటికిఁ గబురుపంపగా వారెవరు రారైరి. రోజులు గడచిపోయెను. నాలవరోజున రాధయే మరల వంటకయ్యెను. గోపన్న దగ్గుచు నేడ్చెను. హరశాస్త్రి యేయూరో లేచిపోయెను.

రాంబైరాగి యెచ్చట నుండియో యూడి పడెను. ఒకనాఁడతఁడు రాధను వెదకికొనుచు వచ్చి 'తల్లీ! సుఖమా?' యనెను. రాధకు వానియం దకారణబాంధవము పొడమి కరువు తన పెండ్లి హరశాస్త్రి మహాదయ తనతండ్రి తీరనివ్యాధి

తన యత్తవారి కోపము నన్నియు నతనితోఁ జెప్పుకొనెను. బైరాగి కనువునకుఁ జింతపడి తాను కాశికిఁ బోయి వచ్చితి ననియు మూలిక తెచ్చితి ననియుఁ జెప్పి యామూలిక తానే యామె మెడలోఁ గట్టెద ననెను. మరలఁ జూచి రాధకు వయసు పైకొన్నదని తెలిసి తల్లీ నీవే కట్టుకొను మనెను. ఆమూలిక మెడలో నున్నంతసేపు రాధకుఁ గీడు కలుగదు.

పదునొకండవ ప్రకరణము

కరువిట్లు చెలరేగిపోవుచుండగా బీదరు మహమ్మదుషా లంపటత యెక్కువయ్యెను. అతనికొక పెద్ద సర్దారుకూఁతు నిచ్చి పెండ్లిచేసిరి. షాకిప్పు డిరువదిరెండేండ్లు వచ్చెను. అతని కొక కుమారుఁడు కలిగెను. కుమారునకు నాలుగేండ్లు. షా ప్రకృతి చిత్రమైనది. అతని చిన్నప్పుడు మహమ్మదు జహానును నతని తల్లియు నతని మనస్సు మీఁదఁ బనిచేసిరి. అందుచే నతని మనస్సు చాల నుద్వేగ ప్రకృతి యయ్యెను. అతని బాల్యమున నైజాంషానుచంపించుట జహానుచంపించుటతో నతని ప్రకృతిలోఁ గొంత కాఠిన్యమేర్పడెను. దీనివలన నతని మనసునకు కాఠిన్యము మార్దవము నొకదానిని విడిచి యొకటి యుద్ధృతముగా స్వభావములై పోయెను మార్దవము వచ్చినప్పుడెల్ల రాజు తన యంతఃపురముననే వసించును. నగరమునఁ దనకంటికి నచ్చిన స్త్రీ యెల్ల యతని లంపటత కెర

యగు చుండెను. సుందరాకృతి యయిన యంతఃపుర పరిచారిక దాసీ మొదలయిన వారాతని యనుగ్రహమును తేలికగా సంపాదించు కొనుచుండిరి. ఇది చిన్నరాణి కిష్టము లేక పోయెను. కాని యేమి చేయకలదు.

అతని మనస్సునకుఁ గాఠిన్యము చేరినపుడు తనకు కోపమువచ్చిన ప్రతిమనుజుని జంపించుచుండెను. అతనియెదు టనే వాఁడు నరుకఁబడవలయును. ఒకొక్కప్పుడు షా తానే కత్తి తీసికొని వానిని జంపును. ఇది రాజమర్యాదకుఁ దగనిదైనను షా కందులో నానందము కనబడు చుండెను. దయ వచ్చినపు డతని దాతృత్వమునకు మేర లేదు. కోపము వచ్చి నప్పు డతని రాక్షసత్వమునకు మేర లేదు. కాని మహమ్మదుషా మంచియోధుఁడు. గుఱ్ఱపుస్వారిలో గుఱ్ఱముమీద నెక్కి యుద్ధము చేయుటలో కత్తియుద్ధములో మల్లయుద్ధములో షాతో సమానుఁడాతనియాస్థానమున లేఁడు దక్షిణహిందూస్థానమునందే లేఁడని చెప్పవచ్చును.

ప్రజలందరు కరువుచేత నిట్లల్లాడుచుండగా సుల్తాను తానేమియు వారి యాపద కక్కఱకు రాక తన యంతఃపుర ములో భోగము లనుభవించు చుండెను. నిరత మతని భోగపరాయణత్వము చూచిసజనుల కతనియందు వైముఖ్యము కలిగెను. కాని యతని చండశాసనత్వము తలచి యెవరును మాటాడలేదు. సుల్తానుని యీ భోగపరాయణత్వ మీయుదాసీనత, షొక్కిపొక్కి రాష్ట్రమంతయుఁ దెలిసెను. అన్ని యెడల సుల్తాను నెడల నిరాదరణ ప్రబలెను.

కొండపల్లి కోటలో గూడ నీ భావము పెచ్చుపెరిగి

పోయెను. ఆకోటలోని సైనికులలో సగమునకు సగము హిందువులు. పూర్వపు గజపతులక్రింది సేనా నాయకులు సరదారులు నచ్చటనుండిరి. ఖిల్లాదారు మహమ్మదీయుఁడై వారికి బత్తెములు సరిగా నీయలేదు. కరువువలన సైనికులు మాడిపోయిరి. వారు జీతములు వృద్ధిసేయుమనిరి. ఖిల్లాదారు వారి మాటలు నిరాకరించెను. వారిలోఁ గొందరకు జీతములు విరుగఁగోసెను వారిజీతములు కొంత నాణెముల రూపముగను కొంత ధాన్యరూపముగను నుండెను. ఖిల్లాదారంతయు నాణెములరూపముగాఁ జేసి ధాన్యము నిలువచేసెను. సైనికులకు కరువురోజులలో నాణెములతో నవసరము లేకపోయి ధాన్యరూపమయిన తమ జీతమునుగూడ ఖిల్లాదారు రాకుండఁ జేయుటచేత వారికి ఖిల్లాదారుపైఁ గోపము కలిగెను. గుసగుసలు, చెప్పినపని చేయకపోవుటలు ప్రారంభమయినవి. అట్టి వారిని ఖిల్లాదారు కఠినముగా శిక్షించెను. ఇట్లు ఖిల్లాదారుపైఁ గోపము గలవారిలో మహమ్మదీయులుకూడఁ జాలమంది కలరు. ఖిల్లాదారు కొందరు మహమ్మదీయ సైనికులను వీరిమీఁద వీరి చహారా కనిపెట్టుటకు నియోగించెను. ఇందుచేత వీరిక్రోధము చెలరేగెను.

భీమరాజను సరదారు గజపతులనాఁటివాఁడు. అతఁడు నైజాముల్ముల్కుచేత నోడింపబడి యిన్నాళ్ళుగా నిచ్చట నుండినను వీలుకుదిరినచో మరలఁ గొండపల్లి గజపతుల క్రిందికిఁ దేవలయునన్నవాఁడు. అతఁడీసమయము కనిపెట్టి సైనికులను రెక్కొలిపి తిరుగుబాటు చేయించెను. భీమరాజు కటకమునకు వర్తమానము పంపి గజపతిని పెద్దసైన్యముతో

రవాశ్మనియు రాజమహేంద్రవరము కొండపల్లియు బీడరుసుల్తా నులయొద్దనుండి మరల సంపాదింపవచ్చుననియు చెప్పి పుచ్చెను. గజపతి యెనిమిదివేల గుఱ్ఱపు దళముతో పదివేల కాల్బల ముతో దండెత్తి వచ్చెను.

ఈలోపుగా భీమరాజు సైనికుల నందరను తాను స్వాధీనము చేసికొని ఖిల్లాదారును చంపి కోటకుం దానధిపతియై కోటలో నిలువయున్న ధాన్యమును సైన్యమున కంతకును గొలిచెను. ఆనాఁడు కోటలోఁ బసిబిడ్డ బాలాది సుఖముగాఁ దినిరి. వారికిఁ గరువు పోయిన దనిపించెను. భీమరాజును వేనోళ్ళ స్తుతించిరి ఎంతవరికైనను భీమరాజును వదలిపెట్టమని వారు కత్తులపైఁ బ్రమాణములు చేసిరి

కొండపల్లివార్త గజపతుల సైన్యము వచ్చు వరకు నైజాముల్ ముల్కునకుఁ దెలియకుండ భీమరాజు కట్టుదిట్టము చేసెను. సముద్రమువలె గజపతుల సైన్యము దాని నెదుర్కొన జాలక పోవుటయు నైజాముల్‌ముల్కు తెలిసికొని వెంటనే బీడరునకు వర్తమాన మంపెను. ఆ వర్తమానము మేఘ ములమీఁదఁ బోయెను. ఈ వర్తమానము బీడరునకుఁ జేరు నప్పటికి షాకు మార్దవమువిమ్మ వదలి కాఠిన్యమువిమ్మ పట్టెను. వెంటనే మహమ్మదుషా ప్రాంతబకాయి జీతములతోఁ బాటు సంవత్సరము జీతము సైన్యములకిచ్చి యిరువదివేల గుఱ్ఱము లతో నిరువదివేల కాల్బలముతోఁ బరువులెత్తుకొని రాజ మహేంద్రవరము చేరెను. ఇంత సైన్యముతో షా వచ్చుట గజపతి విని తనసైన్యములు వెనుకకుమరలించెను. షా అంతతో నాగక గజపతుల రాజ్యముజొచ్చి పల్లెలనుకాల్చి బాల లనక

వృద్ధులనక గజపతి రాజ్య ప్రజలను నరకి వారలను కొల్లగొట్టి రావణసంగ్రామము చేసెను. చివరకోడిపోయిన గజపతిచేయునదిలేక సంధికొప్పుకొని లక్ష బంగారు నాణెములును రెండు వేల యేనుగులనిచ్చి మహమ్మదుషాతో సంధి చేసికొనెను.

మహమ్మదుషా గజపతుల రాజ్యము మీదికిఁ బోగానే భీమరాజు మునుపు గజపతి సైన్యముతోఁ గలసికొనినవాఁడు తన సైన్యము త్రిప్పుకొనివచ్చి కొండపల్లి చేరెను. చేరినది మొదలు దుర్గరక్షణ ప్రయత్నము మీద నుండెను. ఇదివఱకే రెండువేల సైన్యమున కారునెలల గ్రాసము కోటలో భీమరాజు నిలువచేసెను. కోట గోడలన్నియు బాగుచేయించి కోట తలుపులు వేయించి బురుజులమీద సైన్యమును హెచ్చరికతోఁ గా నుంచి ముట్టడికి సిద్ధముగా నుండెను.

మహమ్మదుషా గజపతిని పారదోలి రాజమహేంద్రవర దుర్గమునకుఁ దగిన రక్షయేర్పరచెను. కొండపల్లి దుర్గమునుగూర్చి షా యిదివరకే వినెను. ఆ దుర్గము సులభసాధ్యముకాదని తెలిసికొని మహమ్మదు గవానును తననాలుగే[illegible] రా[illegible]ను రాజమహేంద్రవరమున నుంచి తానిరువదివేల గుఱ్ఱపు దళముతోఁ గొండపల్లి దుర్గమును చేరెను.

కొండపల్లిదుర్గ మొక కొండమీఁద గట్టబడియున్నది. ఆ కోటకుఁ బశ్చిమమున నుత్తరమున నెక్కుటకు మార్గములు లేవు. ఆనైపుల కొండ గోడ పెట్టినట్లుండును. శత్రువు లానైపు నుండి వచ్చుటకే వీలులేదు. ఇంకఁ దూర్పు దక్షిణముల నుండి కోట ముట్టడింపవలయును. తూర్పునఁగొండపై ద్వార

మున్నది. ఆద్వారమునుండి కొండక్రిందివరకు గోడ కట్ట బడియుండెను. క్రింద నింకొక ద్వారమున్నది. శత్రువు లీ ద్వారమును భేదించుటయే కష్టము. ఒకవేళ భేదించినను లోని సేనలు కొండయెక్కి యాపై ద్వారమునొద్దకుఁ జేరుదురు. ఆ ద్వారము సాధ్యమగుటకు వీలే లేదు. అచట మనుష్యులు వరుసగా నైదారుగురుకన్న నిలువరాదు. అచటికి గుఱ్ఱములు గాని యేనుగులుగాని వచ్చుటకు వీలు లేదు. జనులు మాత్రమే పోవలె. పైనుండి సైనికులురాలు రువ్వుదురు. ఆయుధములు విసరుదురు. నూనెకాచి పోయుదురు.

ఇంక దక్షిణపుదిక్కునఁ గొండ మైలు మైలున్నర వరకు నేటవాలుగా నుండును. ఈకొండ యచ్చట కృష్ణా నదిలోనికి దిగును. ఈకొండలో సగముదూరమున నొక ద్వారమున్నది. అది సరియయిన ద్వారముకాదు. అచ్చట బలవత్తరమైన సైన్యమున్నది. కోట ముట్టడించి భేదింప వలయునేని తూర్పునుండి కొంతవరకు గాకపోయినఁ గొంత వరకైన సులభముగాని దక్షిణమునుండి సులభమే కాదు. కొండ నానాపైపున నంతయు విశాలమైన వరలలు వెదురు పొదలు ముళ్ళకంపలు పొదలు క్రిక్కిరిసియుండెను. అవి సహజరక్షగాఁ గోటలోనివారు కాపాడుదురు. దక్షిణద్వారమునొద్దకు నిడివి యైన త్రోవయొక్కటియే యున్నది. ఆత్రోవ మైలున్నర పొడుగు. రెండువైపుల నడవి. శత్రువు లానైపున నన్న ద్వార మొకవేళ భేదించినను నీ మైలున్నరనంట పదిమంది పదిమందిగా రావలయునేగాని గుంపులుగా వచ్చుటకు వీలు లేదు. ఈమైలున్నర పొడుగున శత్రువులు పదమంది నిలచి

నచో నెంతమందినైన రానీకుండఁ జేయవచ్చును. తూర్పు ద్వారమునుండి దక్షిణద్వారమువరకు నున్నకోటగోడ కొండ పైభాగమునందు నిర్మింపఁబడి చేరరానిదిగా నుండెను.

కోటలో రెండు తటాకములుండెను అందు హజార మునకు ముందున్న తటాకము వానలు లేకపోవుటచే నెండి పోయినది నంతఃపురమున్నయెడ చిన్నరాతి యూటకలదు. ఇది ప్రళయకాలమునందుఁగూడ నెండిపోదు. కోటకుతూర్పు బురుజుపైన నున్న మసీదుకడకు పోయి చూచినచో కోటచుట్టును నెచ్చటనైన నీగ కదలినను గనిపించును. ఇట్లాకోట దుర్భేద్యము.

పంద్రెండవ ప్రకరణము

బైరాగి రాధకుమూలికలుయిచ్చిపో కొండపల్లిముట్టడి వేసిననాఁటికి రెండేండ్లు కావచ్చినది. మూలిక ధరించిన యీ రెండేండ్లును రాధకు మంచిరోజులుగాఁ గనంబడినవి. కరువు లోనే రాధయిల్లు చక్కఁగా జరుగుచుండెను. రాధకత్తవారి కోపముకూడ తగ్గినట్లు కనంబడెను.

హరశాస్త్రి రెండేండ్ల క్రిందట బైరాగి మూలికయిచ్చు సనగా నెచ్చటికో వెడలిపోయెను. ఇంతవరకు రాలేదు. అతని సంగతి రాధకుఁ దెలియదు. రాధకాపురమునకువెళ్ళెను. ఆమె కొన్నాళ్ళత్తవారియింట నున్నది. తండ్రిని ప్రక్కనున్న యొక బ్రాహ్మణులయింట నుంచిపోయినది. తండ్రి నత్తవారింటికిఁ దీసికొనిపోవుటకు నత్తగారికి నామెభర్తకు నిష్టము లేక పోయెను.

గోపన్న యిచ్చట నానాకష్టములుపడి కూతునకుఁ గబురంపెను. 'తల్లీ! యీవ్యాధితో నే నెన్నాళ్ళో బ్రదుకను. ఈనాలుగురోజులు నీవు నాకుఁగాచిపోసి తరువాత నత్తింటికిఁ బోవచ్చు' నన అత్తగారు సరేపొమ్మనెను. కోడలును తండ్రి యొద్దకు వచ్చెను. వచ్చి యాఱునెలలైనది.

పాకొండపల్లి ముట్టడి మొదలుపెట్టి రెండునెలలైనది. అంతలో వర్షాకాలమువచ్చెను. తూర్పు సముద్రముమీఁద గుంపులు గుంపులై కూడికమేఘము లయిదేండ్లుగాఁ దమ పొడకానవంచరానివి పాడిగేదెలు పొలాలనుండి తిరిగివచ్చి నట్లు మూగివచ్చి వర్షములు పడఁబోసెను. దేశమునకంతకు మహానందమైనది. జనులసంబరి గసిమసంగి ప్రాణములు తీసిన మహామారి వెనుకఁబట్టినట్టు మనుష్యులను విరిచుకొని తినెడు దుష్టరాజు చనిపోయినట్లు జగమెల్ల సంతోషించెను. మొదలు పెట్టి నాలుగునాళ్ళు వర్షమదే పనిగాఁ గురిసెను. సంపూర్ణముగా నశించిపోయిన దర్దురస్వరములు మరల మొదలుపెట్టెను. ఆహా! జీవము మొలిచినది. ఇట్టిమహోత్సాహము పందయేండ్లు చెలరేగినను జగత్తు నిర్జీవముకాదుకాబోలు. ఎండి వరదులైన కప్పలలో వాన జీవము తెచ్చెననగా వర్షామాహాత్మ్యమేమని చెప్పవలయును. నాలుగుదిక్కులఁ గ్రమ్మినమేఘములు జనులకు నాపద్బంధువులవలెఁ దోచెను. వర్షము కురిపించుటకుఁ గరువు నాఁడుచేసిన జనులప్రయత్నము లీరీతిగా ఫలించెనని జను లనుకొనసాగిరి. 'అమ్మో! యెంతచేసితిమి. కప్పలనూరేగించితిమి? యజ్ఞములు చేయించితిమి. ఆ ప్రయత్నము లన్నియు నీనాఁటికి ఫలించినవి. వర్షరాజా! కురియుము కురియుము.

నీకు మా దొడ్డిలోఁ జూచిన బీరపూవులు కాన్కలిచ్చె దముగా! రా! స్వామి! ఇన్నాళ్ళుగా లేనిదయ మామీఁద నీకెట్లు కలిగినది. ఎన్నాళ్ళకు మా పొలాలలో నీకు నిలిచినది. ఎన్నాళ్ళకు మా పొలాలలోఁ బడ్డ నెఱియలు మాసినవి' అని జనులు పర్జన్యదేవుని స్తోత్రముచేయ మొదలు పెట్టిరి.

షా ముట్టడి మానివేయవలెనని తలంచెను. కాని వర్షములు కురిసిన వెంటనే షాకు ధైర్యము సేకూరెను. రెండు మూడు నెలలలో మరల దేశమున ధాన్యలక్ష్మి తాండవించెను. తన సైన్యములకింక నిబ్బంది లేదు.

షా యిరువదివేల యశ్వదళములతోఁ గొండపల్లిని ముట్టడించెను. రెండువందల గజములు పదివేల కాల్బలము కూడ నున్నది. కొండపల్లిగ్రామము కోటకు తూర్పుద్వారము వైపున నున్నది. అందుచేత గ్రామము జనులీసైన్యముల యొత్తిడి తాగలేక చాలమంది యూరువదలి లేచిపోయిరి. కాని కొందరు బీదవారు పోయిమాత్రమెక్కడ జీవింతుమని యందే నిలిచిరి. వారికి సైనికుల దుర్మార్గపు నడవళ్ళచేత బ్రదుకు దుర్లభమైపోయెను. ఈ నడవడి షాకుఁ జాలమంది పోయి చెప్పిరి. షా యొకప్పుడు వారిని గోపించును. మఱియొకప్పు డుదాసీనత తాల్చును. జను లేమిసేయుదురు రాజుల దౌర్జన్యమునకుఁ బ్రతిక్రియ భగవంతుడు సేయ వలయును గాని నిశ్శక్తులయిన పేదజను లేమి సేయుదురు ?

మొదటి రెండునెలల ముట్టడివలన షాకు లాభములేక పోయెను సైన్యములు తూర్పుద్వారమునొద్దకుఁబోవును. లోని సైనికుల మహాశౌర్యమువలన వెనకకుఁ దరుమబడును. ప్రతి

ప్రయత్నమునకు షా సైనికులు వందలు వందలు చచ్చు చున్నారు. షాకున్న రెండువందల గజములలోఁ గోటతల్పు లను డీకొలిపింపఁ జాలునవి యేబదియున్నవి. అవి యంజనా చల సదృశములు. దిక్కరిత్త దంతావళములకు సహాధ్యాయులు అయిన నవి యన్నియుఁ గోటతల్పులమీఁదఁ బురికొల్పఁబడి తల్పుల బుడుపులచేత వానియందలి కత్తులచేతఁ గుంభపీఠ ములు పగిలిపోయి పారిపోఁ జొచ్చెను. షా మరికొన్నాళ్ళకు కోట దక్షిణద్వారమున ముట్టడి సాగించెను. ఒకనాఁ డచటి కోటద్వారము భేదించెను. కాని కోటలోని భీమరాజు సైని కులు షా సైన్యములను నాయికుకుత్రోవలో నానాకష్టములు పెట్టి యేనుగులనుచంపి గుఱ్ఱములను నరకి సైన్యముల చీకాకు పరచి పారఁద్రోలిరి. ఆనాఁడు షాకు వేయి సైన్యము నష్టమై నది. భీమరా జాతలుపులను మరునాఁడు బాగు చేయించి యచట నుక్కుతునకల వంటివారిని కాపుంచెను.

ముట్టడి మొదలుపెట్టి నాల్గునెలలైనది. షాకులాభము లేకపోయెను. మహమ్మదుషా యంత కంతకుఁ గ్రోధమూర్తి యగుచుండెను. తన సేనానాయకులమీఁద నాగ్రహ పరవశుఁ డగుచుండెను. షా యింకఁ దాను కోట ముట్టడించ వల దనియుఁ గోటచుట్టు కాపుపెట్టుకొని కోటలోని యాహారపదా ర్థములు తరిగి పోవువరకునుండి వెలుపలినుండి యవిలోనికిఁ బోనీయకుండ చూచుచుండి కోటనట్లు లొంగదీయ వలయు నని భావించెను.

లోపలి సైనికులలో సుమారు వేయిమంది మహమ్మ దీయులున్నారు. వారిని చీలఁదీయవలయునని మహమ్మదుషా

ప్రయత్నించెను. కాని వారందరు పూర్వపు ఖిల్లాదారు తమ్ము పెట్టిన బాధలనుండి సంరక్షించినభీమరాజునెడల కృతజ్ఞులై యతనిని వీడిపోలేదు. కోటలో రెండువేలమంది హిందూ సైనికులుకలరు. వీరుకాక కోమటులు బ్రాహ్మణులునున్నారు. భీమరాజు స్వవిజయము శత్రుపరాజయము కోరి కోటలో నున్న దేవాలయమునందు బ్రాహ్మణులచేత నభిషేకములు పూజలు చేయించుచుండెను. బ్రాహ్మణ సంతర్పణలు చేయించుచుండెను.

వర్షములు లోకమున కిచ్చినంత యానందము భీమ రాజున కియలేదు. వర్షములు కురియకున్న మహమ్మదుషా ముట్టడినాపి తనయూరికిఁబోవునని భీమరాజునకుఁ దెలియును. ఈవర్షములు కురియుటచేత షాకు తనసైన్యములకెన్నాళ్ళ వరకైన నింకఁ గష్టములేకుండ నాహార పదార్థములు సమ కూర్చవచ్చును. అదియుఁగాక యిప్పుడే నాలుగు నెలలు కడచి నవి. తనకోటలో నింక రెండునెలలకు మించి యాహార పదార్థములు లేవు. బయటినుండి షా సైనికులు రానీయరు. మహమ్మదుషా యెన్నినెలలయినను ముట్టడిమానఁడు. ఈసం గతులన్నియు భీమరాజు విచారించెను. కాని తన కోటలోఁ దినుబండారములింక నెన్ని రోజులవరకు వచ్చునో యెవరికిఁ దెలియనీయలేదు. కోటలో సంవత్సరగ్రాసమున్నదని పుకారు పుట్టించెను. ఒకవేళ సంత కోటలొంగవలసి వచ్చినను రెండు నెలల తరువాతమాటగదాయని భీమరాజూరకుండెను.

మహమ్మదుషా యుద్ధమునుమాని బయటనుండి పిట్ట యైనను లోనికిఁబోకుండ గట్టుదిట్టములుచేసి తాను విశ్రాంతి

తీసికొను చుండెను. యుద్ధప్రయత్నములు మానినంతనే షా మనస్సు మరల భోగముల మీఁదికి మరలెను. తన బేగమును కుమారుఁడును దాసీలును రాజమహేంద్రవరమున నుండిరి. తానక్కడకుఁ బోయినచో తన సైనికుల క్రౌర్యప్రబలునని షా కొండపల్లి వదలిపోఁగా నిచ్చగించలేదు కొండపల్లిలో భోగపదార్థము సమకూర్చుకొనెంచెను.

కొండపల్లిలోని పేదవారదివరకే షా సైనికుల దుష్టభావముల ఫలమనుభవించిరి. ఇంక షాగారి దౌష్ట్య ఫలమనుభవించవలయును. మహమ్మదుషాకు వాని కామమునకుఁ దగిన మిత్రుఁడొకఁడుండెను. వాఁడు తృతీయా ప్రకృతి. స్త్రీవలె వేషము వేసికొనును. స్త్రీవలె మాటాడును. సిగ్గుపడును. వాడు కొండపల్లిలోనూరేగి వాని కంటికి నందముగానున్న స్త్రీనెల్ల చూచి సుల్తానునకు వర్తమానము చెప్పును. సుల్తాను సైనికులను బంపి యామెను తెప్పించును.

ఇట్టి సుల్తాను ప్రవర్తనచేఁ గొండపల్లిలోఁ రక్షలేకపోయెను. జనులు తమ భార్యల యీ వినాశము చూచి చూచి యేమియుఁ జేయులేక పోయిరి. కొందరిది రహస్యముగా నుంచుకొనిరి. కూటికి గుడ్డకుఁ గలవారిట్టి రహస్యగోపనమునం దశక్తులయిరి. పేదలకది వీలులేకపోయెను.

రాధ హారశాస్త్రిని గూర్చి ధైర్యముగా నుండెను. కాని హారశాస్త్రి యూరనున్న బాగుగా నుండెడిది కదా యని యనుకొనెను. బైరాగిమూలిక తనయొద్ద నున్నంతవరకట్టి యుపద తనకు రాదనుకొనెను. అత్తవారింటికిఁ బోదమా యనుకొనెను. తండ్రికి వ్యాధి యెక్కువైనది. అతఁడు మంచ

ముఖోనసే మలమూత్రవిసర్జనము చేయు స్థితిలో నున్నాఁడు. అందుచే నామె కేమి చేయుటకును వీలు లేకపోయెను.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము

మా మిత్రమైన తృతీయాప్రకృతి కన్నొకనాఁడు రాధ మీఁదఁ బడెను. ఆమె యెఱ్ఱని మానిసి. నగలు లేక పోయినను తల మాయనీయక వలువ మాయనీయక పూఁచిన తంగేడువలె నుండును. నిరుపేదయై తిండి లేకపోయినను నిరంతరము పనిపాటలు చేయుటవలన నామె యొడలు గట్టిపడి యామెపై నెలకొన్న యౌవనము స్ఫూర్తిమంతమై యుండెను. ఆమె యా యౌవనాగమమున నిరాభరణసుందరియైన రతీదేవివలె నుండెను. నిరంతరవ్యాధి పీడితునకుఁ దనతండ్రికామె యెంతచాకిరీ చేయుచున్నను తన పరిశుభ్రతలోఁ గొఱత రానీయదు. ఆమెయందు గల యౌవన ప్రాదుర్భావము దేశమున నాలుగేండ్లుగానున్న క్షామమును గొంతవరకు మఱుగు పరచినది. తిండి లేక యల్లాడుచున్న లోకమునకు తన కామము త్రోవలవెంటఁబో సిన్నాళ్ళు వీలు లేకపోయెను. అదియుఁ గాక పల్లెలయందంత దార్ఢ్యము పూర్వకాలమున నుండెడిదియుఁ గాదు.

ఒకనాఁడు ప్రొద్దున రాధ వాకిలి యూడ్చుచుండగా బైరాగి వచ్చెను. వచ్చి రాధనుచూచి 'అమ్మా మూలిక సురక్షితముగా నున్నదా!' అనెను. రాధ తడవిచూచుకొని తెలతెల బోయెను. 'ఏ మమ్మా! లేదా' అనెను. రాధ 'అయ్యో

లేదని చెప్పి 'దాదాజీ! ఎక్కడనో పోయెను. నాకుఁ జెడ్డరోజులు వచ్చినట్లున్నవి,' అని యింటిలోనికిఁ బోయి తనపక్క దులిపి చూచి అచ్చటవెదకి యిచ్చటవెదకి తుదకు వేసారివచ్చి రాం బైరాగితో దొరకలేదని చెప్పెను. బైరాగి కొంతసేపు తల వంచి నిలుచుండెను. రాధను చేయి చూపింపుమని మరల నామెచేయి చూచెను. ఆ వక్రరేఖ మునుపటికన్న స్పష్ట ముగాఁ గనంబడుచుండెను బైరాగియామెనుచూచి "అమ్మా! నీకు రానున్నది యాపదయో సంపదయో తెలిసినది. మూలిక పోవుటయే దానికి గుర్తు"అనెను. రాధకుఁ జెప్పరా నంత భయము వేసినది. బైరాగి యన్న మాటకు రాధ కర్థము తెలిసినది. కాని యాతని చేతనే చెప్పించుటకు 'దాదా! ఏమిటి చెప్పుము. ఆపదయే రానున్నదా! ఏమి యాపద! మా నాయనకుజబ్బుగా నున్నది. నాలుగు రోజుల నుండి ఎగశ్వాస పుట్టినది. ఆతఁడు పోవునా! యేమి?'అనెను. బైరాగి 'తల్లీ! తండ్రు లందరికిఁ బోదురు. అందులో జబ్బుగా నున్న మీతండ్రియుఁ బోయినఁ బోవచ్చును. అది పెద్ద యాపద కాదు. ఆ యాపదకు నీచేతిలోని గీతకు నేమి సంబం ధము.' అని యతఁడచ్చట నిల్చుండ లేక బిరబిర నడచి పోయెను. రాధ యతనిని బిలచెను. అతఁడు మరల వచ్చెద నని వెడలిపోయెను.

ఆనాఁడు పగలెల్ల రాధ మూలికకై వెదకుచునే యుండెను. తాను కూర్చున్నచోట వెళ్ళినచోటచూచినచోటనే పదిసార్లుచూడ మొదలు పెట్టెను. ఎన్నిసార్లు చూచినను కనం బడినది లేదు.

తండ్రి కానాఁడు బహువుగానుండెను. కడచిన నాలు నాళ్ళనుండియే చాల యెక్కువగానున్నది. నేడతనికి శ్లేష్మ మడ్డుపడి మాటలాడ నీయలేదు. రెండునాళ్ళనుండి యాహారము లేదు. మాటిమాటికిఁ బ్రాణము కడబట్టుచుండెను. రాధ యానాడు తిండిలేక పవల్లు తండ్రియొద్దనే కూర్చుండెను. వైద్యునికోసము రెండుసార్లు తఱుపు దగ్గరగానుంచి పోయి వచ్చెను. ఊరివైద్యుఁ డూరిలోన లేఁడు.

రాధతండ్రియొద్దకుఁబోయి కూర్చుండును. మరలపోయి మూలికకై వెదకును. మరలవచ్చి తండ్రిదగ్గర కూర్చుండును. పగలెల్ల నిటు కడచిపోయెను. ఆనాఁడు తనతండ్రి యీలోకమును వదలిపెట్టునని యామెకుఁ దోఁచెను. చివరకుఁ బ్రొద్దుకుంకువేళ నామె మెతుకులు వండుకొని తినెను. తిని యంట్లు తోమి యచటికి వచ్చి కూరుచుండెను. తండ్రికి క్రిందిగ్రుడ్డు మీఁదికి మీఁదిగ్రుడ్డు క్రిందికినయ్యెను. శ్లేష్మము మిక్కుటమయ్యెను.

ఇంతలోఁ బ్రొద్దుకుంకెను. ప్రొద్దుక్రుంకినవెంట నేపక్షులు కూయనైన లేదు. కొండపల్లిలో నప్పుడు పక్షులే లేవు. సైన్యముల పెద్ద రొదకు భయపడి పక్షులు కొండపల్లి వీడి పారిపోయి యాఱు నెలలైనది. చీకట్లు తరుముకొని వచ్చెను. క్రమముగాఁ బ్రొద్దుపోయెను. ఆ చీకటిలో రాధ చనిపోవుచున్న తండ్రియొద్దఁగూర్చుండి తనజీవితమంతయు నాలోచించుకొని యెంతనిర్భాగ్యపు జీవినాయని యొక్క నిట్టూర్పు విడచెను.

తండ్రిమీఁది గుడ్లువేసెను. రాధ దీపము దగ్గరకుఁ దీసి

కొనిపోయి తండ్రి వికారమైన మొగము చూచెను. కాలు చేతులు తాకి చూచెను శీతలత క్రమ్మి యుగమువలె నుండెను. రాధ కాసమయమునఁ బట్టరాని దుఃఖమువచ్చెను. తన తల్లి తన చిన్నతనముననేపోగాఁ దనకు నిరుగు పొరుగమ్మలచేతఁ బాలిప్పించి పెంచి పెద్దదానినిచేసెను. తనకొరకతఁడెన్ని కష్టములో పడెను. అతఁడిట్టి స్థితిలో నుండగాఁ దానేమియుఁ జేయలేక చూచుచుండెను. తండ్రి కిట్లున్నదని యత్తగారిని భర్తను రమ్మని రాధ యా వెనుకటి రోజున నమరావతికిఁ గబురంపెను వారు రాలేదు. రాధ ప్రాణము పోవుచున్న తండ్రి చెవిలో 'రామరామ'యనెను. మరలఁ జూడగాఁ దండ్రికి మరల స్మృతివచ్చి నట్లయ్యెను. అతఁడు రాధవంకఁ జూచుచుండెను. రాధ కొంచెము తెప్పరి, ద్వారములో నెండవేసిన తన దుప్పటీ తెచ్చుకొనుటకుఁబోయెను. ప్రక్కనున్న చెట్టుపైనున్న గుడ్లగూబ వికారధ్వని చేసెను రాధ వొడలంతయు జలదరించెను. మరు నిముసమందు రాధను నలుగురుబలవంతులైన పురుషులు చుట్టుముట్టిరి ఆమె నోరదిమిరి. ఆమెనుబలవంతముగా నెచ్చటకోఁ దీసికొనిపోయిరి. ద్వారమునకుఁ గాపులేదు. అందుచే జనులు లోనికి రావీలయినది. రాధ యవ్యక్త స్థితిలోఁ గూడఁ దనపోవు చోటెద్దియో తెలిసికొనెను.

రాత్రి రెండుజాములైనది. తివాశీలుపరచి రత్నములు దీపములుంచి దివ్యభవనమువలె నలంకరించఁ బడియున్న డేరాలో సుల్తాను పెద్ద రత్నకంబళముమీద నొరుగుడు బిళ్ళ నానుకొని హుక్కా త్రాగుచు దూరమున దీనాకృతియై

శోకాధి దేవతవోలెఁ దలవంచుకొని నిలుచున్న రాధ వంకఁ జూచుచుండెను.

సుల్తానున కిరువది రెండేండ్లు. మహాబలశాలి. అతని యేక కంచుకమైన శరీరములోని బిగువంతయు వెల్లడి యగుచుండెను అతని మొగములో మార్దవరేఖలే లేవు. వదనము కఠినమై కర్కోటక ప్రకృతిని సూచించు చుండెను. అతఁడు కొంచెము నవ్వు చుండెను. ఆ నవ్వు వాని మొగమున కయోగ్యముగాఁ గనిపించు చుండెను. ఎదురుగా నిలుచున్న రాధ నిలువెల్ల సణకిపోవు చుండెను. కాని యామె బాల్యమునుండియు గష్టములే తెలిసినదియగుటచేత నామెకు స్మృతి పోలేదు.

సుల్తాను రాధను పలుకరించెను. నీ పేరేమని యడిగెను. రాధకుఁ గొంచెము తురకము తెలియును. ఆ కాలములో నందరకుఁ దెలియును. రాధ మాటాడ లేదు.

సుల్తాను హుక్కా మూలవేసి రాధ పజ్జకుఁబోయి తన చేయి యామెమీద వేసెను. రాధకు వెంటనే భయ మెల్ల నంతరించెను. అతని చేతి నామె విదల్చివైచెను. మనుష్యులు దేవతా ప్రకృతులు రాక్షస ప్రకృతులు నని రెండు తెగలు. దేవతాప్రకృతులకు రసవిభేదము బాగుగాఁ దెలియును. వారు శ్మశానమునందు నవ్వరు. దేవాలయములయందు పరిహాసము లాడరు. స్త్రీలయందు శౌర్యము నెరపరు. రాక్షసప్రకృతులకు రసము దాని భేదములు తెలియదు. వారికి భగవంతుని గూర్చి పరిహాసములాడు నేర్పుండును. దుఃఖించఁదగిన వేళల యందు వారికి నవ్వువచ్చును. అనునయముచేత సాధించఁ

దగిన స్త్రీ జనమును వారు క్రోధముచేత శిక్షించి లోఁగఁ దీయచూతురు. వారిది యేలోకమునుకాదు.

రాధ దేహములో నామె తల్లి నెత్తురు ప్రవహించు చున్నది. ఆమె తల్లి మంచికులమునందు పుట్టినది. గోపన్న కామె యదృష్టమువలన లభించినది. ఆమె శ్రుతిస్మృతులు చదివి వేద వేదాంగముల మహార్థములు జీర్ణించిన యింటి పడుచు. ఆమె నెత్తుటిలో వైదిక ధర్మము సార మెత్తుకొత్తు న్నది. ఆ బాలిక రాధయందు, గనబడుచుండెను.

రాధవిదలించినంత షా క్రోధమూర్తియయ్యెను. ఆమె చేతి నతఁడు మహాకఠినముగాఁబూని విరచెను. రాధకుఁజాల బాధకల్గెను. కాని యామె యా బాధ నోర్చుకొనెను.

సుల్తానామె చేయివదలి పెట్టి యామెవంకఁదీక్షముగాఁ జూచెను. రాధ యిట్లన్నది—'మనుష్యుఁడు తననాశనమునకుఁ మొట్టమొదట పరస్త్రీ పరధనకాంక్షలు చేయును. ఇట్టి పనులు చేసినవారి కైశ్వర్యములు నాయుర్దాయములు నిలువవు.' సుల్తాను మండిపడెను. ప్రక్కనున్న సేవకులను పిలచెను. వారామెను కొరడాలతోఁ గొట్టిరి. కొంతసేపా యెను. వారు శిక్షించి వెడలి పోయిరి.

తరువాత సుల్తాను మరల నామెను సమీపించెను. ఆమె పారిపోఁజూచెను. కాని లాభము లేక పోయెను. రాధ తన ప్రాణము లప్పుడేల పోవనుకొనియెను. రాధయన్నది. "నా వంటి యువతిని కలయుటయు రాతిబొమ్మను కలయుటయు నొక్కటియే." సుల్తాను పకాలున నవ్వెను. అతని కన్నులు కల్లు త్రాగుటచేత నెఱ్ఱనై నిప్పులు కురియుచుండెను. మరల

నతఁడామెను తాఁకెను. ఆమె విసరికొట్టెను. అతఁడామెను కౌగిలించుకొనెను. ఆమెయతని రక్కి కఱచెను. మరల సుల్తాను సేవకులు వచ్చిరి. సేవకులామె చేతులు కాళ్ళు కదలకుండఁ గట్టిరి. ఆ రాత్రియే యామెతండ్రి యింటిదగ్గఱ చనిపోయెను.

ఆమరునాఁడు తెల్లవారిన తరువాత నల్లపడినకాష్ఠము వోలె నమంగళాకృతి, నిర్జీవ యగు రాధ, జనులెల్లఁజూచుచుండగా మహమ్మదుషా శిబిరమునుండి దేహమునందలి గాయములతోఁ గంట్లతోఁ, జినిగిన చీరతో, నపేతకంచుకయై, నడచి వచ్చెను.

పదునాలుగవ ప్రకరణము

రాధ తలవంచుకొని యట్లే తనయింటికిఁ బోయెను. దారిలోఁ బ్రతిమనుజుఁడు తనవంకఁబరకాయించి చూచుచున్నాఁడని యామెకుఁ దెలియును. రాధ కాళ్ళయందు చేతులయందు కట్లున్నచోట నొరసికొని నెత్తురు గారుచుండెను. ఆమె పెదవినుండి నెత్తురులు జారుచుండెను. తల చింపిరిగా లాగబడెను. వక్షమునందు గట్లుండెను. శరీరమంతయుఁ బచ్చిపుండువలె బాధాకరముగానుండెను. ఇంటికిఁబోయెను. తండ్రి సమీపముననకేగెను తండ్రి చనిపోయి యప్పటికి నైదారు గంటలు కావచ్చెను. చీమ లతనియొడలనెల్లఁ బ్రాకుచుండెను. రాధకు దుఃఖమురాలేదు. ఆమె తనతండ్రిని తాకలేదు. దూరమున నుండియే యొకరెండు గడియలా శవమువంక నిశ్చలముగాఁ జూచెను.

చివరకామె యింటిలోనుండి బయటకువచ్చెను. ఎదురుగా హరశాస్త్రి నిలుచుండెను. రాధ నిలువునఁ గ్రుంగిపోయెను. రాధ యీ వికార స్వరూపముచూచి హరశాస్త్రి దిగ్భ్రాంతి పొందెను. హరశాస్త్రి యామెను 'తల్లీ! ఇదియేమి? ఈ యాకారమేమి' యని యడిగి యామెను తాకఁబోయెను. ఆమె 'తండ్రి! నన్ను ముట్టరాకుము. నేను చండాలురాలను. నా బ్రాహ్మణ్యము పోయినది. ఆసంగతి తరువాతఁజెప్పెదను. గోపన్న గారు రాత్రి చనిపోయినారు. వారికి దహనసంస్కారములు చేయుటకు మీరు వేళకు వచ్చిరి. ముందర నాపని కానిండు.

హరశాస్త్రి కేమియు నర్థము కాలేదు. రాధ యతనికి యావద్వృత్తాంతము సవిస్తరముగా లజ్జవిడిచి చెప్పెను. చివర కామె "నాయనా! నేను బ్రతికియుండియు లేనట్లె! నాకు సిగ్గెందుకు. ఇది యుచ్చరింప రానిది యిది యుచ్చరింపఁ దగినదియని యెందులకు. కనుక రాత్రియా రాక్షసుఁడు చేసిన సర్వము నీతోఁ జెప్పితిని. గోపన్నగారి శవము నేను తాకలేదు. నేను తాకినచో ప్రేతము మైలపడునుకదా!" అనెను. హరశాస్త్రి దీర్ఘాలోచన చేయఁ దొడంగెను.

రాధ "నాయనా! ఆలోచన యెందులకు. ఇదినాజాతక ప్రభావము. నా చేతిలోని గీత ప్రభావము. నీకును రాం బైరాగికిని దీనియర్థ మిప్పుడు బాగుగాఁ దెలిసినదా?" అని ప్రశ్నించెను. హరశాస్త్రి తలయెత్తి యామెవంకఁ జూచెను.

రాధకుఁ గోపము వచ్చెను. 'మహమ్మదుషాను నేను చంపవలయును. నీవు నాకు సహాయము చేయవలయును. అది రహస్యము. నీ వతనితో నీసంగతి తెచ్చి పోట్లాడ రాదు. వానిని కుట్రచేఁ జంపవలయును.' హరశాస్త్రి రాధవంకను నిదానించి చూచి తల యాడించెను. తరువాత హరశాస్త్రి గోపన్న కగ్ని సంస్కారాదికములు చేసెను. హరశాస్త్రి వచ్చెనని యూరంత గుబ్బటిలి పోయెను. తరువాత పదుమూఁడు రోజులు గడచెను. నిత్యకర్మ సవ్యముగాఁ జేసి హరశాస్త్రి గోపన్నకు ప్రేతత్వము వదలించెను. హరశాస్త్రి వచ్చినాఁడనియు యాతఁడు రాధయింట నివసించుచుండెనని రాధను మహమ్మదుషా బలాత్కరించిన యారాత్రియే యామెతండ్రి మరణించెననియు హరశాస్త్రికి రాధ చుట్టమనియు మహమ్మదుషా కర్ణాకర్ణిగాఁ దెలిసికొనెను. మనసులోఁ గొంచెము కలగుండుపడెను. కాని యతనిసుల్తానుతనములోని కలవరము నడంచుకొనెను.

ఊరిలోవారు రాధ కష్టము హరశాస్త్రి రాకయుఁ దెలిసికొని హరశాస్త్రి యింక నేమిచేయునా, యని యూహింప మొదలు వెట్టిరి. కాని పదమూఁడు దినములు కడచిపోగాఁ గొంత శాంతి చేకూరెను.

ఈపదమూఁడు రోజులలోఁ గోటలోఁ జాలమార్పులు కలిగెను. భీమరాజు కోటలోని యాహారపదార్థము లన్నియు నైపోవుట గుర్తించెను. సేనలోఁ బెద్దలనుబిలచి యాసంగతి చెప్పెను. వారు వీరు తలపట్లు పట్టుకొనిరి. ఇంక నాలుగు రోజులకు మాత్రము ఉన్న పదార్థము సరిపోవును. బయటి

నుండి పదార్థములు తెప్పించుటకుఁ జేసిన సర్వప్రయత్నములు వ్యర్థ మయిపోయినవి. చివరకు సరదారు లందరు కోట సుల్తాను కధీనపరచుటకు నిశ్చయించిరి. సుల్తాను పరమదుర్మార్గుఁడు కోటలోని వారి నందరిని నరికించును. భీమరాజును ఏనుఁగుచేతఁ ద్రొక్కించును. అందుచేత నొక యుపాయ మాలోచించిరి. ఇదివరకే సంవత్సరగ్రాసమున్నదని వారను కొనుచుండిరి. కాన మేము కోటను మీ కర్పించుట యాహారపదార్థములు లేకయుఁగాదు. మీకు కోటను లొంగదీయు దుర్గనియుఁ గాదు. ఓఢ్రగజపతి మీకు లొంగిపోయి నప్పుడు మేమీ రాజ్యము నేమిచేసికొనెదము. కావున మీకోట మీ కిచ్చివేయుచున్నాము అని కబురుపంప నూహించిరి. అట్లయి నచోఁ గోట యిన్నాళ్లేల యుంచికొని రనఁగా మహమ్మదుషా కోపమునకు భయపడి యట్లు చేసితిమని సమాధానము చెప్ప నూహించిరి. కోటలోని సైనికులను భీమరాజును నెవరిని ముట్టుకొన నని సుల్తాను ప్రమాణముమీద నంగీకరించినచో దానికి గవాను కూడ సాక్షియైనచోఁ గోట సుల్తానున కధీన పరతుమనీ యందఱు నొప్పుకొనిరి. ఈ రాయబార మొకమహమ్మదీయ సర్దారుద్వారమున సుల్తానునకుఁబంపించిరి. సుల్తాను మొదలఁ గ్రోధము సూచించెను. రాయబారిని చంపుదమను కొనెను. రాయబారి తన్ను చంపినచో సంధి చెడిపోవును సరి కదా కోట యింక నాఱు నెలలవఱకు సుల్తానున కధీనము కాదనియు నీయాఱు నెలలలో లోనివారికి బయటనుండి యాహారపదార్థములు వచ్చినచో రావచ్చుననియు నీయాఱు నెలలలో సుల్తాను సైన్యములు కొండపల్లిలో నున్నచో నెంత

వ్యయమగునో యూహించు కొనవచ్చు ననియుఁ జెప్పగా సుల్తానివి యన్నియు నాలోచించి షరతు లన్నింటికీ నొప్పుకొని గవానును రాజమహేంద్రవరము నుండి రమ్మని కబురంపెను. మూఁడవనాటి కాతఁడు వచ్చెను. గవాను సమక్షమున రాయబారి షరతు లన్నిటికి మహమ్మదుషా యొప్పుకొనెను. ఆ మరునాఁడు కోట తలుపులు తెరువబడెను. ఆమరునాఁడే గోపన్న చచ్చి పదునాల్గవ రోజు.

మరునాఁడుదయమున షా నిద్రలేచి స్నానాదికములు చేసి తనవెంట గవాన్ తక్కిన సరదారులు రాబారగాఁ దీసి యున్న కోటతలుపులు చొచ్చి దీనముఖుఁడై క్రోధహృదయుఁడై కోటలోనికిఁ బోయెను. కోటలోని సైనికులందరు బద్ధాంజలులయి యిరువైపుల నిలఁబడి యుండిరి. సుల్తానువెంట వంద మంది సరదారులు నడచుచుండిరి. సుల్తాను సైనికులు పోయి యప్పుడే కోటయంతటఁ గలయ నడచిరి.

సుల్తాను కోటలోపలి ద్వారమునొద్దకు రాఁగా నేయచ్చట భీమరాజు మోకారించి సలాముచేసి 'భూమియు నాకసమునకుఁ బ్రభువైన మహమ్మదుషా హసన్ గంగూసుల్తాను మహాప్రభూ! నేను పెద్దరాజ్యము వాంఛింపలేదు. మీరో గజపతులో యీ భూమి నేలుచుండఁగా మిమ్ము సేవింపఁ వలసినవాఁడ నేను. ఇప్పుడు గజపతులు తమ ప్రతాపము ముందు సూర్యునిముందు దివిటీలవలె నగుటచేసి నేను మిమ్మే సేవింతును.' అనెను. సుల్తాను కొంతశాంతించెను. మరల భీమరాజు. "మీరు సాక్షాత్తు పరమేశ్వరునికిఁ బ్రతినిధులు. కావున మీకు నే నీకోట నిచ్చుచున్నాను. నే నిచ్చుటకు

నాకధికారము లేదు. ఈకోట యసలు మీకే చెందియున్నది. కాని నేనీమధ్య కొంత యవినయము చేసితిని. మీరు క్షమింతురని చేసిన వాగ్దానమును మీవంటి మహాప్రభు లతిక్రమింపరని నమ్మకముతో మీదయ నర్థించుచున్నాను' అని లేచెను.

సుల్తాను మొగమున రౌద్రరేఖలు సర్వజనులకు గోచరించుచుండెను. అతని మనస్సులో వీరిన్నాళ్ళు కోట స్వాధీనము కానీయని శక్తి వీరి కెచ్చటనుండి వచ్చినదాయను నాలోచన జరుగుచుండెను. మహమ్మదుషా కాఠిన్యపురిష్కుం దుదిరోజులు వచ్చినవి. ఆ కాఠిన్యము కొంచెము సడలి యుండెను. కాని యా రిమ్మవదలి పోవుదినములలో నది విచిత్రమైన పోకడలు పోవును. ఇప్పుడది యెట్టివిపరీతపుం ద్రోవ త్రొక్కునో యతనికే తెలియలేదు. షా కోటలో నడుగు పెట్టినది మొదలింతవరకును నతని నోటినుండి యొకమాట యైనను రాలేదు. అతని మనస్సెంతవరకును నీకోట యిన్నాళ్లు స్వాధీనము కానీయని వారిమీదం బగయెట్లు తీరునాయని యాలోచించుచుండెను. ఆ పగ తీర్చుకొనుటకు వీలులేని షరతులను కల్పించి భీమరాజాదులు వాని కోపమును మరింత వృద్ధిచేసిరి. ఆ కోపము చివరకు మహమ్మదుషానే దహించునట్లు కనబడినది.

ఇప్పుడు షా మొగసాలయొద్ద నిలుచుండెను. భీమరాజం తకుముందే సుల్తానునకు నమస్కరించి లేచి సరదారులతోం బాటు నిలుచుండెను. సుల్తాను తలయెత్తి చూచెను. తనకు వందగజముల దూరములోపున నొక దేవాలయమున్నది.

అందు బ్రాహ్మణులు కూర్చుండి వేదములు చదువుచుండిరి. వారినిజూచినసుల్తాను లోని మహమ్మదీయ మతావేశము హెచ్చు పెరిగిపోయెను. ఇన్నాళ్ళు కోట పట్టుపడక పోవుటకు గారణము వారి ప్రార్థనలని సుల్తానునకు దోచెను. అదియుం గాక పరతులలో వారిచే జంపరాదనిలేదు. అన్నివిధముల నా బ్రాహ్మణులమీాద మహమ్మదుషా కోపముయొక్క ఫల మగపడుటకు వీలేర్పడెను.

సుల్తానచ్చటికిం బయవెళ్లెను. సరదారు లందరాతన వెంటం బయవెళ్లిరి. అతండచ్చటికిం జేరుటతోడనే కత్తిదూసి 'కాఫరులారా! నాకోటలోనుండి యావలికిబొండు. ఇచ్చట దుష్టదైవమును కొల్చుచున్నారా!, అని నిరాయుధులు నిశ్శస్త్రులునైన వారలను తన కత్తికి బలియిచ్చెను. అప్పుడట్లు నరుకంబడిన బ్రాహ్మణులసంఖ్య యిరువది. సుల్తాను వెలగల దుస్తులన్నియు బ్రాహ్మణ రక్తముతోం దడిసిపోయెను. గవా నచ్చట నిలుచుండి మాటాడలేదు.

భీమరాజునకు హిందూ సైనికులకుం గ్రోధము భూనభోంతరములు పట్టనంతవచ్చెను. కోట సుల్తాను స్వాధీనము చేసినందులకు వారిలోం బ్రతివ్యక్తియుం దన్నుం దాం దుచ్చుండని పించుకొనెను. ఈబ్రహ్మహత్యా పాతకము ప్రతిమనుజుండును తనదిగాం భావించుకొనెను.

సుల్తాను తత్‌క్షణము యా దేవాలయము పడగొట్టుమని యాజ్ఞయిచ్చెను. ఆపనియిరువదివేల మహమ్మదీయ సైనికుల చేతం బదినిముసములలోం జేయంబడెను. మిగిలిన గోడల మీాద మసీదు మరి పదినిముసములలో లేపంబడెను. సుల్తాను

ఆమసీదులో నిలుచుండి నమాజుచేసెను. సుల్తాను కోటలోనికిఁ బ్రొద్దున . బయలుదేరెను. నమాజుపూర్తియగువరకు సరిగా రెండుజాములయ్యెను. సూర్యుఁడు మండిపోయెను. అంతవరకు సరదారులంద రట్లేనిలచియుండిరి.

భీమరాజు తనలో "నేనుపీనిని పొడిచిచంపుదునా! చంపిన నేనుగును. తక్కినవారు నన్నుచంపుదురు. చంపనిమ్ము. నష్ట మేమి? చీ! అట్లుకాదు. భగవంతునిలీల లతి విచిత్రములు. నేను వానితో జోక్యమేల కలిపింపు కొనవలెను. ఎవని కర్మము వాఁడనుభవించును. వీనికంతసుఖమైన చావెందుకు" అని యనుకొనెను.? భీమరాజు వెనుక వెనుకకుఁ బోయి కోటనుండిదిగి యెచ్చటికో పోయెను. వాని నెవ్వరును ననుస రించలేదు.

సుల్తానుని యీ పనిచూచియందరును చింతించిరి. మహమ్మదీయులుకూడ "బహ్మనిసుల్తానులు బ్రాహ్మణులఁజంప రాదు. ఇది వారిపూర్వులుచేసిన ప్రతిజ్ఞ. ఇదియేదో గొప్ప యాపదకు దారితీయుచున్నది" అని తలంచి భయపడిరి. అచ్చటనున్న హిందువులందరును కోపముచేత దమయొడళ్ళు తమకుఁ దెలియక నిర్వచనులయిరి.

నమాజుచేసిన తరువాత సుల్తాను వెనుదిరిగి తన సర దార్లవంకజూచెను. అందులో మొదట నతనికిఁ గనఁబడి నవాఁడు హరశాస్త్రి. నవాబునకు గల కోపమంతయు నిశ్శేష ముగాఁ బ్రార్థనా సమయమునకే తగ్గిపోయెను. తాను ఘన కార్యముచేసితినన్న తృప్తిసుల్తానుమనస్సులో . నిండియున్నది

కావునఁ దక్కినవారు తన యీ కార్యమునుగూర్చి యేమను కొనుచుండిరాయన్న జ్ఞానమతనికి లేకపోయెను.

సుల్తాను హరశాస్త్రిని చూచినంతనే యాశ్చర్యము చూపి 'మీ రెప్పుడు వచ్చితి' రని యడిగెను. అంతలోనే సుల్తానునకు రాధసంగతి జ్ఞాపకము వచ్చెను. మొగము చిన్న పోయెను.

హరశాస్త్రి 'తమరు బ్రాహ్మణులను స్వయముగాఁ జంపుచున్నప్పుడే వచ్చితిని' అని సమాధానము చెప్పెను. హరశాస్త్రి మొగములోఁ గదలిక లేదు. ఏ భావమును గోచరించ లేదు. సుల్తానున కేమి సమాధానము చెప్పుటకును తోచ లేదు. హరశాస్త్రిమీఁదఁ గోప పడుటకును గారణము కన్పడ లేదు.

ఏదో యనవచ్చియింకొకటియనినట్లు సుల్తాను "మాకు మిమ్ము చూడవలెనని చాల రోజులనుండి యున్నది" అనెను. హరశాస్త్రి—"ఈసారి తమకొలువుప్పీడి యెచ్చటకునుపోను. నాకుఁ గాలిశని వదలిపోయినది." అనెను. ఇంతలో హరశాస్త్రి చూపు గవానుపైఁబడెను. హరశాస్త్రి మరల సుల్తానుతో "ప్రభూ! గవానువంటి బుద్ధిమంతులు వృద్ధులు మంచిచేష్టలు తెలిసినవారు మిమ్ము సన్మార్గమందు నడుపు వారుండగా సుల్తానులు మమ్మేలఁదలంచిరో తెలియ లే'దనెను. గవాను హరశాస్త్రివంకఁజూచెను. హరశాస్త్రిమొగము శాంతమై యుండే మియు నర్థము తెలియ లేదు.

పదునేనవ ప్రకరణము

రాధ తన పాతివ్రత్య వ్రతనారంభసమయము నుండి భూశయ్య నంగీకరించెను. శూద్రత్వమును స్వీకరించెను. కాని శూద్రగృహముల భుజించదు. బ్రాహ్మణులకు దూరముగాఁ బోవును ఎవ్వరితోడను మాటాడదు

రాధవార్త కొండపల్లి మ్రోగిపోయి యామ్రోత యమరావతిలో వినఁబడెను. కొండపల్లివారికి రాధ దుర్దశలో జాలియు నశక్తతయు దైవదౌర్భాగ్యము గోచరించగాఁ బదిక్రోసుల దూరమున నున్న యమరావతివారికి నామె యీవార్తయందు పారిహాస్యము అబ్రాహ్మణ్యము నిర్దయ నిరాదరణ గోచరించినవి. రాధ పతియైన రామన్నను వారు పీరెత్తిపొడువ నారంభించిరి. అసలతఁడు మేధకుఁడు. తనఁ భార్య కట్టి దుర్దశ తటస్థించినదని వినగానే యతఁడేడువ నారంభించెను. అందులకంపటు నతనిని ఎగతాళిచేయ మొదలిడిరి. పాపమా పేదగుండెవాఁడు తాను చేసినది తప్పనుకొనెను. మరియేమి చేయవలెనో యతనికిఁ తెలియలేదు. మఱునాఁడు రామన్న తల్లితో 'అమ్మా! నీకోడలిని తీసుకొని వత్తునా' యనెను. 'అయ్యో! చెడిపోయినదాని నెట్లు తెత్తువురా! నీమతి కాలిపోను' అని నిందించెను. దానితో రామన్న నోరతుకుకుని పోయెను.

గోపన్న పరలోకక్రియలకు రమ్మని హరశాస్త్రి రామన్నకు రామన్న తల్లికిఁ గబురంపెను. కాని వారెవరును రాలేదు. అసలు బ్రహ్మణులే రాలేదు. కొందరుమాత్రము

రాధ దూరముగాఁ దినుచున్నదని యామెకు నీకర్మకు సంబంధము లేదనియు వచ్చిరి. వచ్చిన వారిని దక్కినవారు పరిహసించిరి.

రాధకు సంఘములోఁ దనకు వచ్చిన మార్పు తెలియును. తన కింకఁ దన భర్తయింట నుండరా దనియుఁ దెలియును. కాని యొకసారిపోయి యత్తవారింటి స్థితి యెట్లున్నదో కనుగొనివచ్చుట తన విధి యనుకొన్నది.

తండ్రి చచ్చిన పదునాల్గవరోజున ననగా కొండపల్లి కోట మహమ్మదుషా కధీనమైన రోజున సుల్తా నిరువదిమంది బ్రాహ్మణులను కత్తితో నరికిన రోజున హరిశాస్త్రి కోటకు బోగాఁ దాను రాధ యత్తవారింటికిఁ బోయెను. ఆమెను దారిలో నిద్దరు ముగ్గురు నిలచి చూచిరి. రాధ వారివంకనైన చూడక తన దారిని దానుబోయెను.

పసివాండ్రైన నొకరొక్కరి మనస్సు పరిపక్వదశకు వచ్చును. రాధ యట్టిది. ఆమెకు లోకము దాని దుశ్చేష్టలు సర్వము తెలియును.

ఇందుఁ దన దేమితప్పు, తన్ను జనులట్లు నివ్వెఱపోయి చూచుటయేల. ఈ సంగతి రాధకుఁ గష్టముకలిగించెను.

అది శరత్కాల మగుటచేత కృష్ణానది యుబ్బుతగ్గెను. ఒక పడవమీద రాధ యావలి యొడ్డునకుఁ జేరెను. పడవలో నున్న వారామెను జూడ మొదలిడిరి. ఆమె యొక యొడ్డునఁ గూర్చుండి కృష్ణలోఁ జూచుచుండెను. పడవ యీ యొడ్డు చేరువరకు రెండుజాము లయ్యెను. అమరావతి పోవువరకు మూఁడు జాములు తిరిగెను.

రాధ యత్తవారిల్లు గ్రామము నడిమిబజారున నుండుటచే రాధ తప్పనిసరికి జనసమ్మర్దమునుండి పోవలసి వచ్చెను. వయసులోనివారు వయసుదాటినవారు పదునేనేండ్ల యా పసిబాలవంకఁ గ్రాముకదృష్టులు పఱపి పశుప్రవర్తన నెరపిరి. ఆమెకు నఖశిఖ పర్యంతము కోపాగ్ని ప్రజ్వరిల్లెను.

తుద కత్తవారింటికిఁ జేరెను. అత్తగారు వీధిలోననే యామెను చూచి వీధితలుపు వేసెను. రాధవెంట నలుగురైదుగురు పురుషులువచ్చి వీధియరుగుమీదఁ గూర్చుండిరి. ఇంతలో రామన్న యెచ్చటినుండియో వచ్చి రాధను చూచెను. అతని కేడుపు వచ్చినది. ఇదివర కేడ్చినందులకే తన్నందరు వెక్కిరించుచున్నపు డిప్పు డేడ్చెనా తన్ను బ్రదుకనీయరని యతఁడు దిగమ్రింగి యామెవంకనుండి చూపుతొలగించి తల్లిని తలుపుతీయుమనెను. ఆమె 'ఆమాదిగ దానిని వెళ్ళఁగొట్టుము ఏ బ్రాసినుండ! మన యింటికి వచ్చిన దెందులకో' అని చెప్పరాని మాటలన్నియు ననెను.

ఈలోపుగా నూరంతయు నచటి కొడ్డిగిలెను. రాధ యూరిలోని పెద్దవారిని జూచి 'అయ్యా! నాతండ్రి చనిపోయెను. నాదశ యిట్లు పట్టినది. నన్ను మరల నాభర్త గ్రహించునా! నేను కృష్ణలోఁబడి చనిపోవలయునా' యనెను. నిరక్షరకుక్షులయ్యు సనాతనమతసౌధస్తంభకల్పులయిన యా పెద్దలు పెదవి కదుప లేదు. చివరకు రాధ రామన్న నడిగెను. 'అయ్యా! ఆంధ్రస్త్రీలు బజారులో భర్తలతో మాటాడరు. కాని నాస్థితి యిట్లు పట్టినది. ఇందు నా తప్పేమియు లేదు. ఇందులో నీ నిలుచున్న పెద్దల కూతుండ్రను గాని

భార్యలను గాని యాకరకుతురక యట్లు చేసెనేని వీరును నావలె నిట్లే 'నమోనమ' యనవలసి నదేగాని యేమియుఁ జేయలేరు. నాతండ్రి ధనవంతుఁడైనచోఁ జాలమందివలెఁ దాను గూడ నాయీతప్పు కప్పియుండును. కొండపల్లిలో నట్లెంతమంది చేయలేదు. ఈ జగత్తులో పేదవారికి రక్షలేదు. ఇట్టి దురాత్మక ప్రపంచమును తిరస్కరించి నన్ను మీరు గ్రహింతురా! లేక నాకుఁ గృష్ణానది గతి చెప్పుదురా' యనెను.

రామన్న తనభార్య తెలివితేటలకు ముగ్ధుడై యెను. కాక కాక తనకుఁ బెండ్లి యయ్యెను. అందులో మహా సౌందర్యవతి వచ్చెను. తన యదృష్టము గొలది నామె పండితురాలు కూడ నయ్యెను. రామన్నకుఁ దనభార్య నేల వలయు ననియే యనిపించెను. కాని తల్లి తన్నుచంపి గోతిలో పెట్టును. ఊరందరు తన్ను వెలివేయుదురు పౌరోహిత్యము చేసికొనుచు నలుగురిమీద నాధారపడిన తానంతపని యెట్లు చేయగలఁడు. రామన్న మాటాడ లేదు. ఇంతలోఁ దలుపు సందులగుండ నిది యంతయు వినుచున్న యామెయత్తగారు తలుపు తటాలునఁ దెఱచి 'ఎంత గయ్యాళివే! నీవు చెడిపోయి నదిగాక యూరందరినిగూడఁ జెడిపొమ్మందువా! సిగ్గులేక మాటాడవచ్చితివి. పో! పో!' అని యొక వంటతిట్టుతో కలిపి యీ మాటలనెను. రామన్న తలుపు తీసియుండుటచేత లోనఁ బ్రవేశించి పోయి దాఁగుకొనెను. అందఱు నవ్విరి. అత్తగారు తలుపు తటాలున మరల వేసి గడియ బిగించి వెడలిపోయెను. రాధ దిగాలుబడి నిలుచుండెను.

అందులోఁ బెద్ద లెవరిదారిని వారుబోయిరి. 'షైలా పచ్చీసు' మీదఁ గుఱ్ఱవాండ్రామెవంకఁ జూచుచు నవ్వుచు విలాసచేష్టలు చేయ మొదలుపెట్టిరి. రాధ యట్లు గంటనిలచి కన్నీళ్ళతోఁ జివరకు వెనుదిరిగి వచ్చినదారిఁ బట్టెను. ఆమె వెంటఁబడి యువకులు చిన్నచిన్న గడ్డలురువ్వుచు ఈలలు వేయుచు సాగిరి. అందులో నాఱునెలలు దాటని యాయుర్దాయము కలవాఁడొకఁడామె కొంగుఁబట్టుకొని లాగెను. రాధ వెనుదిరిగి యొకచూపు చూచెను ఆ చూపుతో నా యువకు లందఱుఁ గృతయుగమైన మాడిపోయి యుందురు. కాని కలి వారిని రక్షించినది. రాధ మరల వెడలిపోయెను. ఆమెను తరువాత నెవరును వెన్నాడలేదు.

రాధ పడవ యొద్దకుఁ బోవునప్పటికిఁ జీకటిపడి ప్రొద్దు పోయినది. పడవ చివరిసారి ప్రయాణమయి పోవుచుండెను. అదృష్టవశమున రాధ యందుకొన్నది. రాతిరి రెండు జాములకు పోయి రాధ తనయింటి యరుగుమీద నిద్రించెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము

హరశాస్త్రి కోటనుండి తిరిగి ప్రొద్దుదాటి వచ్చెను. సుల్తానును వాని దండును మరుగుపడిన వెంటనుండి యతని ముఖ మారజ్యమానమై పోయెను. అతని లోని క్రోధానలము మహావాయుధూతమై యెగురగొట్టబడినట్లు సహస్రముఖముల విజృంభించెను ఇంటికిఁబోయెను. ఇంటియొద్ద రాధ లేదు. రాధ యేమైపోయినది. బిడ్డ తన దుఃఖము భరింపలేక యే గోతిలో

నైన దూకలేదుకద. హరశాస్త్రి హృదయము రాధ స్థితి తలచినకొలది దుఃఖ మయమైపోయెను. ఆదుఃఖము నుండి మరలఁ గ్రమక్రమముగాఁ గ్రోధము ప్రజ్వరిల్లెను. ఆక్రోధముచేతఁ దనయెడలు నిజముగా మంచుచున్నదేమోయని హరశాస్త్రి తన్నాపాద మస్తకము చూచుకొనెను. మనస్సే తప్ప మూసిసి తగులఁబడుటలేదు. తానోర్వరాని యీ క్రోధ మెవ్వరికిఁ దెలిసి పోవునో యని యాతఁడు దక్షిణాభిముఖుఁడై కృష్ణానదియొడ్డునకుఁ బోయెను. ఆ క్రోధమంతయు నదిలో విసరివార వేయవలె ననుకొనెను. సాధ్యముకాలేదు. అయ్యో! బ్రాహ్మణునకు శాంతము కావలయును. నాయాత్మ శాంత మార్గమును గాక క్రోధమార్గ మనుసరించుచున్నదియని విచారించును. మరల నతని విచార మతిక్రమించి యాతని మనస్సులో నగ్ని బహుధా చెలరేగెను. ప్రొద్దుగ్రుంకువఱకు కోపము తీసివేయుటకు హరశాస్త్రి చేసిన ప్రయత్నము లన్నియు వ్యర్థములయ్యెను. సూర్యుఁడస్తమించెను. అస్తమించిన సూర్యుఁడు మందేహులను రాక్షసులను చంపిన నెత్తురు తనయెడలెల్ల పులుముకొన్నది చాలదు కాబోలు. కృష్ణానదీ శీతల మందమరుత్ప్రచాలిత తరంగ సంతానములెల్ల నా నెత్తురులు ప్రవహింపఁజేసెను. హరశాస్త్రి చూచెను. కాదు కాదు. నెత్తురు కాల్వలు కట్టవలె ననుకొనెను.

అంతలోఁ జీకట్లుపడెను. హరశాస్త్రి "చీ! చీ! సుల్తానున కేమి తెలియును. వాఁడు బసివాఁడు. గవాను వృద్ధుఁడు. దేశదేశములఁ బేరెక్కినవాఁడు. విద్యలు నేర్చిన వాఁడు. రాజనీతిజ్ఞుఁడు. ఇదిచేయరాని కార్యమని చెప్పరాదా!

బ్రాహ్మణ వధను మూఢులయిన మహమ్మదీయ మతావిష్టులకు మంచిగాఁ గనవచ్చునుగాక. వృద్ధులై చక్కని మనఃపరిపాకము పొందిన గవాను వంటివారికి గూడ నంతయిష్టమా! ఛీ! ఛీ! పాడులోకము. అయ్యో! ఒకని మత మొకనికి నచ్చక పోవచ్చునుగాక. ఆ మతస్థులందరిని నరకుదురా! వారికిమాత్రము పెండ్లము బిడ్డలు లేరా! వారికాత్మలు లేవా! సుఖదుఃఖములు వారికిమాత్రము సమానము కాదా! ప్రత్యక్షమైన సుఖదుఃఖమును నిరాకరించి యేమో యూహానిర్మితమైన యీ దైవము కొరకేల యంగలార్తురో యీమూఢ మానవులు. ఓయీ! గవాను! నీవెంత సత్పురుషుఁడ వనుకొంటిని. జహానును చంపించువరకు నీకు నిద్రపట్టినది కాదు. రాణి చేత జహానుమరణము కల్పించితివి. నీమరణ మెట్లువ్రాసియున్నదో యెవరికిఁ దెలియును." అని అనుకొనెను.

ఈ యూహాలతోఁ జాల ప్రొద్దుపోయినది. హరశాస్త్రి యేమయినను సరియే గవాను మహమ్మదుషాలకు శిక్ష చేయవలెనని నిశ్చయించుకొనెను. గవానునకు బ్రాహ్మణహత్యచేయునప్పుడు ముభావము వహించి యూరకొన్నందులకు, మహమ్మదుషాకు రాధను వినాశనము చేసినందులకు, ఈ మహాకార్యమునకుఁ దనలోకజ్ఞత్వము కాక తాను నేర్చిన శాస్త్రములెంతవర కక్కరకువచ్చునో యూహించుకొన మొదలుపెట్టెను. తన జ్యోతిశ్శాస్త్రము శకునశాస్త్రము మరల మనస్సులో నేకరువుపెట్ట మొదలుపెట్టెను. ఆకాశమున నక్షత్రములను బరిశీలించెను. అన్నియు రాజ్య విప్లవమున కనుకూలముగా నున్నవి. తాను గవానునకు పాకును నామ నక్షత్ర

ములతో గోచారము కట్టెను. అనుకూలముగా నున్నది. దేశముయొక్కస్థితి లెక్కకట్టి చూచెను. తన యూహకు సరి పోయినది. దారివెంటఁ జెట్లమీదఁ బలుకు పక్షుల పలుకులు విచారించెను. ప్రతిపక్షియుఁ దనయూహల కనుగుణముగాఁ బలికెను. హరశాస్త్రి కంతకంతకుఁ గోపము పైపొంగు తగ్గి పోయి యాతని మనస్సులో నిలుకడగల జ్వాలగా నొప్పు చుండెను. హరశాస్త్రి యింటిదారి పట్టెను. రాత్రి రెండు జాములు దాటిపోయెను. హరశాస్త్రి యింటికివచ్చి 'ఈ జీవితము శాంతముగా వెళ్ళిపోవుననుకొంటిని, కాని భగవంతుఁ డట్లు సంకల్పించలేదు. నాకు నేబది రెండేండ్లు వచ్చినవి. ఈ నాఁటికి నన్ను దేవదేవుఁడు రాచకార్యములలోనికి దించు చున్నాఁడు.' ఈ కర్మబద్ధమైన లోకముతో నా కేటికి ? ఊర కుందునా' యనుకొనుచు నరుగుమీఁదఁ బండుకొని నిద్రించు రాధనుచూచెను. రాధ మేల్కని హరశాస్త్రిని గుర్తుపట్టెను. 'తల్లీ పవలెల్ల నెచ్చటికిబోతి'వని హరశాస్త్రి పలుకరించెను. రాధ తా నమరావతికిఁబోవుటయు నచ్చటి వర్తమానమును నెఱింగించెను. హరశాస్త్రికి మరలఁ గ్రోధము చెలరేగెను. అమరావతికిఁబోయి యా యూరు తగులబెట్టవలె ననిపించినది. కాని యీదుస్థితికంతకు మూలకారకుఁడు సుల్తాను. వానికి దగినశిక్ష చేయవలయునని సంకల్పించుకొనెను. ఇద్దరుచేరియొక యరుగుమీఁద నిద్రించిరి.

శరత్తుపోయి హేమంతము సమీపించినది. చలి వేయు చున్నది. ఇంటిలోని కిద్దరును పోలేదు. చిరిగిపోయిన కొంగు రాధ కాలుముడుచుకొని కప్పుకొన్నది. పైనున్న యుత్తరీయము

సగము పక్కగా సగము దుప్పటిగా హరశాస్త్రి చేసెను.

తెల్లవారు నప్పటికిహరశాస్త్రిమొగము శాంతముగా నుండెను. కోపమంతయు నొక్కయారంభ రూపము పొంది యతని హృదయములో దాగియుండెను.

పూర్వము రాధ వండిపెట్టగాఁ జాలనాళ్ళుతిన్న హర శాస్త్రి యిఁకతానే రాధకు వండిపెట్ట మొదలుపెట్టెను. రాధ యింటఁ బై పనులన్నియుఁ జేయును. హరశాస్త్రి 'తల్లీ! నీవు వండుము. నాకు వెలిభయము లేదు. నేను తిందును' అని చెప్పెను. కాని రాధ 'నాయనా! వెలికోసముకాదు. నిజ ముగా నేను బ్రాహ్మణ్యములకు వెలియయితిని. ఈ సంఘము పెట్టు వెలికి నేను వెరువను. ప్రారబ్ధముచేత నాకీ వెలి ప్రాప్తిం చినది. నేను దానికి వెరచుచున్నాను. నాకీ వెలినుండినిష్కృతి కలిగించుము' అనెను. భీమునికోపము మాటిమాటికి ప్రజ్వ లింపఁజేసిన ద్రౌపదీవాక్యములవలె రాధ ప్రతిపదము హరశాస్త్రికి శూలము నాటినట్లుండెను. ఆ ప్రతిపదము సుల్తానుచావు దగ్గఱకుఁ దెచ్చుచున్నట్లుండెను. భోజనమయిన వెంటనే హరశాస్త్రి తన ప్రయత్నమునుగూర్చి యాలోచన చేయ మొదలుపెట్టెను.

హరశాస్త్రి నీతినిగూర్చి యాలోచించెను. మూఢుఁడు, సాహసుఁడు, అప్రీతుఁడు వీరివలన నీతి ఫలించ గలదని యూహచేసెను. మూఢుఁడు రహస్యము తెలిసికొనలేఁడు గాన వాఁడు నీతి ప్రయోగించువానికిఁగావలసినవాఁడు. వానియొద్ద నున్న రహస్యముపెట్టెలోదాచిననగవంటిది. రెండుసాహసుఁడు. ముందువెనుక లాలోచించక యేపనియైనను చేయువాఁడు,

వీఁడున్నచోఁ దలకొన్నపని వెంటనే చేయును. అనుకొన్న పని యైనతరువాత సర్వజనులు దిగ్భ్రాంతులయి పోదురు. దానికిఁ బ్రతీకారము చేయ నూహించువాఁడరుదు.

మూఁడవవాఁడప్రీతుఁడు. ఎవనిహృదయములోనికోర్కి యసంపూర్తిగా నుండునో వానివలనఁగూడ నీతి ప్రయోగించవచ్చును. వానికి వానికోర్కి సమకూడునని యాశపెట్టి నచో వాఁడును లొంగివచ్చును. వీరుముగ్గురు నీతి ప్రయోగమున కావశ్యకులు, అని హరశాస్త్రి మనస్సులో నిశ్చయించెను. ఇంతవరకు లక్షణము కుదిరెను. లక్ష్యమునకై విచారింప మొదలు పెట్టెను.

మొట్టమొదట నప్రీతుఁ డెవఁడాయని విచారించెను. భీమరాజతని మనస్సులోనాటెను. సుల్తాను నమాజుచేయు వేళ భీమరాజు నెమ్మదిగాఁ దొలఁగిపోవుట హరశాస్త్రి గుర్తించెను. ఆతనియం దప్రీతి గోచరించుచున్నది. అతఁడొకఁడు ముఖ్యుఁడు. అతని నెక్కడనో పట్టుకొన వచ్చును. ఇంకసాహసుఁడు మూర్ఖుఁడునుఁ గావలయును. వారు సుల్తానుకొల్వులో నున్నవారు కావలయును. సుల్తాను కొల్వులోని వారితో నేనాటిదో వెనుకటి పరిచయము హరశాస్త్రి కక్కఱకురాదు కావున మరల సుల్తాను కొల్వునకు రాకపోకలు సాగించవలయును.

ఆనాఁడే సెలువకప్పుకొని హరశాస్త్రి సుల్తానుదర్శనము గవాను దర్శనముచేసెను. గవాను హరశాస్త్రిని పరిశీలించిపరిశీలించిచూచెను. హరశాస్త్రి హృదయములోని యారంభఘట్టకంతకు దృఢము కాఁజొచ్చెను. హరశాస్త్రి నాఁడు

మొదలు శకునశాస్త్రము సాముద్రికము జ్యోతిషము యథే చ్ఛగాఁ బ్రతిసైనికునకునుఁ జెప్ప మొదలుపెట్టెను. ఇట్లు నెల గడచెను. నెలనాళ్ళకే రాధ యూపద బ్రాహ్మణ వధము సుల్తాను కొలువులోఁ బ్రాంతసంగతులై పోయెను. కానియవి రెండును గ్రామమునకు దక్షిణమునను్న గోపన్నయింటిలో రెండు కంచుకాగడాలై వెలుగుచుండెను.

మహమ్మదుషాకు హరశాస్త్రియందు నమ్మకము కుది రెను. షాకూడఁ దనకువచ్చిన రెండుస్వప్నములకు ఫలితములు చెప్పించుకొనెను. హరశాస్త్రి చెప్పిన ఫలములవలన షా యుత్తర హిందూస్థానమంతయుఁ గెలుచును. వేలకొలది బ్రాహ్మణులను వధచేయును. ఎంతమందినైన స్త్రీలను చెర బట్టును. షా యీఫలితములకుఁ జాలసంతోషించెను. సంతో షించిన కొలఁది హరశాస్త్రిని దగ్గరకు తీసెను. దగ్గరకు తీసిన కొలది హరశాస్త్రి యతనిఁ దనవశముచేసికొనఁ జొచ్చెను. హరశాస్త్రి మాటమీద సుల్తాను కావలసినచో గవానునైనఁ జంపును. హరశాస్త్రి సుల్తాను నట్లుచేసెను.

పదునేడవ ప్రకరణము

మహమ్మదుషా తన చేతులతోఁ గాఫరులను జంపెను. గానతఁడు ఘాజీయను బిరుదును వహించుటకుఁ దగినవాఁ డని యాబిరుదును గవాను మహమ్మదుషాకిచ్చెను. ఆనాఁటి నుండి మహమ్మదుషాఘాజీగా సుల్తానుపిలువఁబడు చుండెను. దీనితో హరశాస్త్రికి గవానుమీద నున్న కొంచెము అను మానము పూర్తిగాఁ బోయెను. ఇదివరకు హరశాస్త్రి యొక

వేళ సుల్తానుచేసినదానికి గవాను ఏమిచేయ గలడని యను కొనెను. ఆసంశయ మిప్పుడు నివృత్తి యయ్యెను. హరశాస్త్రి నీతిఖడ్గము గవానున కభిముఖముగాఁ బోవుచుండెను.

కంచి పుణ్యక్షేత్రము కొండపల్లికి దగ్గరలో నున్నది. అది చెన్నపట్టణమునకు నలుబదిరెండు మైళ్ళలో నున్నది. ఈ క్షేత్రము దక్షిణాపథమున నొకమూల నుండుటచేత నేమహమ్మదీయుని యొక్కయుఁగన్ను దానిమీఁదికిఁబోలేదు. ఆక్షేత్రములో మహాధనరాసు లున్నవనియు నా దేవుని యొడలెల్ల బంగారపుఁ దొడుగు లున్నవనియు జనులు చెప్పు కొన సాగిరి. ఆక్షేత్రమును దోచుకొన వలెనని సుల్తానునకు బుద్ధి పుట్టినది.

ఒకనాఁడు షాకుమరియొక కలవచ్చెను. అతఁడు కత్తి పుచ్చుకొని యిరువదినందలమంది బ్రాహ్మణులను నరకినట్లును వారికడుపులలో నుండి వేలకువేలు ధనరాసులు బహిర్గతమై నట్లును దోచెను. హరశాస్త్రి నీకల కర్థమేమని యడిగెను. హరశాస్త్రి సుల్తాను కంచిక్షేత్రమునకుఁ బోయి యచటి బ్రాహ్మణులనుజంపి యాక్షేత్రమునందలి దేవాలయముల లోని మహాధనరాసులు త్రవ్వితెచ్చుటయే దానిఫలమని చెప్పెను. సుల్తాను హరశాస్త్రితో 'మీకన్న మాకుమిత్రుఁడు నాప్తుఁడు లేఁడు. మీచెప్పిన మాట ఖురానులోని మాట. దాని విషయమున మాకు సంశయము లేదు' అనెను. హర శాస్త్రి నిజమేనా యనెను. సుల్తానునిజమేయని ప్రమాణము చేసెను. అట్లయినచో 'ప్రభువులకొక రహస్యము చెప్పెదను' అని యూరకుండెను. సుల్తా నూరకుంటివేమి చెప్పుడనెను.

హరశాస్త్రి 'నాకెందులకు? ప్రభువులు నమ్మరు సరిగదా కోపముకూడవచ్చు' ననెను. రాదు చెప్పుమని సుల్తానడిగెను. 'మీరు కంచిగెలిచి వచ్చినతరువాతఁ జెప్పెద'నని హరశాస్త్రి చెప్పెను. కాదుకూడదని సుల్తానెంతబలవంత పెట్టినను 'మీరు కంచికి బయలుదేరిన నాడు చెప్పెద'ననెను. సుల్తాను కంచికిఁ బోవు ప్రయత్నములు చేయ మొదలుపెట్టెను.

కృష్ణా గోదావరుల మధ్యనున్న రాష్ట్రమంతయు బీడరు సుల్తానులక్రింద నుండవలయును. బందరు విజయనగరపు రాజులక్రింద నున్నది. కావున సుల్తాను దానిని జయింపవలె నని హరశాస్త్రి మరునాఁడు సుల్తానుతోఁ జెప్పెను. సుల్తాను హరశాస్త్రికిఁ దనయందుగల రాజభక్తి యెడల నున్న విశ్వాసము బహుళ మయ్యెను.

వెనుక సంభోజరాజును వెంటఁ గొనివచ్చి రాజమహేంద్రవరము కొండపల్లియు గెలువుమని బోధనచేసినదితఁడే. కంచికిఁ బొమ్మన్నది యితడే మరల బందరు గెలువమన్నది యితఁడే. సుల్తాను. కంచిదండయాత్రయు, బందరుదండయాత్రయు నొక్కసారి యెట్లు సాగుననెను. హరశాస్త్రి యాసంగతి తనకు వదలు మనెను. సుల్తాను నాశ్చర్యపోయెను.

గవానునకు బిడ్డలు లేరు. అందుచేత నతఁడొకకుఱ్ఱవానిని పెంచుకొనెను. అతనిపేరుయూసఫ్ఆదిల్ ఖాన్. అతని కిరువదియేండ్లు. వాని యెడల గవానునకు మిక్కిలి ప్రేమ. హరశాస్త్రి యానాఁడు గవానును జూడబోయి యాచారములు నెరపిన తరువాత నిట్లనెను. "సాహెబ్ జీ! సుల్తానునకు బందరు గెలువవలెనని యున్నది. ప్రభువు కంచిమీఁదికిఁ

బోవుచుండెను. గాన బందరుమీదికిఁ బోవుట కెవ్వరు లేరని యాలోచించుచుండెను. నేను తమ కుమారుని పంపుడని చెప్పవలెననుకొన్నాను. కాని మీ యనుమతి లేక యేమని చెప్పను మీ యనుమతికై వచ్చినాను."

గవానునియాత్మ సంతోషించెను! 'చిత్తము! మీరు నాయందుఁ జాల ప్రేమకలవా' రనెను. హరశాస్త్రి 'యది నా ధర్మము' అనెను. తరువాత హరశాస్త్రి సెలవుఁదీసికొని పోయెను. గవానునకు హరశాస్త్రిపై గల యనుమానము తీరిపోయెను.

కంచి మీదికి సుల్తాను పోవునట్లును బందరు మీదికి యూసఫ్‌ఆదిల్‌ఖాను వెళ్ళునట్లును నేర్పాటు చేయఁబడినది. ఆదిల్‌ఖానువెంట గవానుకూడ రక్షార్థము చనునట్లు నిర్ణయింప బడెను. సుల్తాను సేనలోనున్న మెరియలవంటి వారిని నాలుగువేల మందిని తనవెంటఁ దీసికొనిపోవునట్లును, యూసఫ్ ఆదిల్‌ఖాను ఆరువేల మందిని బందరునకుఁ దీసికొని పోవునట్లు నిర్ణయించెను. కొండపల్లిలో హరశాస్త్రి యుండవలయును.

కంచికిఁ బోవునాఁడు సుల్తాను హరశాస్త్రిని పిలచి 'ఆరహస్య మేమి'యని యడిగెను. అంతకుముందే గవానును యూసఫ్‌ఆదిల్‌ఖానును బందరునకుఁ బోయిరి. హరశాస్త్రి యాసంగతి యెరిగినవాఁ డగుటచే నిట్లు చెప్పెను. "ప్రభూ మీరుముందు బద్ధాను రాగుఁడ నగుటచే నేను చెప్పుచున్న మాటలకు మీకుఁ కోపము వచ్చినచో నేను చేయునది లేదు. అయినను చెప్పుచున్నాను మీ యన్నగారు చని పోదురని మీరు సుల్తాను లగుదురని పూర్వమే నేను జోశ్యము చెప్పి

తిని. అది తెలిసి జహాన్ మిమ్ముదగ్గఱకుఁ దీసి మీ స్నేహము సంపాదించెను. ఆస్నేహము గవానునకుఁ గష్టముగానుండెను. అందుచేత రాణిగారి చెవిలో జహానును గుఱించి దుర్వార్తలు చెప్పి తమచేత నతనిని జంపించెను. నిజమైన మాటకుజహాను చేసిన తప్పేమో నాకుఁ జెప్పుఁడు" అని యడిగెను. సుల్తా నూహించెను. జహాను చేసిన తప్పేమియుఁ గనబడలేదు.

హరశాస్త్రి మరల ననెను. "ప్రభూ! నిజమైన మాటకు జహాను మిమ్ముఁ బ్రేమించెను. మిమ్ము చేతులలో నెత్తి కొని పెంచెను. మీకుఁ గత్తిత్రిప్పుట స్వారిచేయుట ఖురాను చదువుట నేర్పినది జహాను గదా! మిమ్ము మహమ్మదీయ మతాభిమానులుగాఁ జేసినది జహాను. ఆతఁడు మిమ్మెంతగాఁ బ్రేమించెనో యాలోచించిన మీకేఁ దెలియును." సుల్తా నాలోచించి 'అవునవును' అనెను. హరశాస్త్రి మరల మొదలుపెట్టెను, "నిజమునకు జహానునకు నాకు విరోధము. అది తమకును దెలియును. కాని యదార్థము చెప్పు చుంటినిగాన నతనియెడ నా విరోధమును నేను పాటించుట లేదు'. సుల్తాను నిజమే యనుకొనెను. హరశాస్త్రి యిట్లు చెప్పెను. "జహాను ప్రేమించినంత గవానుమిమ్ముఁ బ్రేమించెనా! పర్షియా దేశీయునకుఁ దన ధనమునందు నధికారమునందు నున్నంత చూపు దక్షిణదేశపు నవాబుమీద నుండునా! మీరు కొండపల్లి ముట్టడివేసి నప్పుడు మీకు సాయము వచ్చెనా! ఇప్పుడు మీరు కంచికి బోవుచుండఁ దన కొడుకు వెంటఁబోయెను గాని మీ వెంట వచ్చెనా! ఆలోచింపుడు" సుల్తానున కాలోచన యెక్కువయ్యెను.

హరశాస్త్రి "నాకొక విషయమున ననుమానముగా నున్నది. మీరుకూడ విచారింపుఁడు, ఏమంత్రుల సాయము లేకుండఁ గొండపల్లి కోట తిరుగఁ బడెనా! మీ వలన రాజ్యము సంపాదించిన గజపతి మరల మీ మీఁదకు దండెత్తి వచ్చెనా! భీమరాజు నాయుర్దాయ మెంత? వానిశక్తి యెంత? వాఁడాఱునెలలు కోట మీస్వాధీనము కానీయకుండ నుం చునా! వాని పరతు లేమి? మీముం దతఁడు మోకరించి నిలుచుండెఁగదా! మీ మంత్రులలో వాని కెవరో పరీకు లేక పోయిన యెడల నతఁడట్లు నిర్భయముగా మీముం దట్లునిలఁ బడి మాటాడ గలఁడా" అనెను. సుల్తానునకు హరశాస్త్రి చెప్పినదంతయు నిజమనిపించెను.

హరశాస్త్రి "నాకుఁ దోచినది చెప్పితిని. గవాను మహానుభావుఁడు. అతఁ డట్టివాఁడు కాదు. అయినను రాజు తన క్షేమము విచారించు కొనుట ప్రధానము. రాజభక్తి కల వాఁడు తనకుఁ దోచిన సంగతులు మనవి చేసికొనుట తప్పు కాదుకదా!" సుల్తానాలోచించుచుఁ గదలిపోయెను.

కంచికిఁ గొండపల్లి నుండి పదిరోజుల ప్రయాణము. సుల్తాను పోయినకొలఁది కంచి దేవుని ధనమునందలి యాశయు గవాను మీఁద కోపమును చెలరేగెను. అతని మనస్సు ఘురీ వేగమునఁ బ్రహించుటచేత నతని దేహములోని నెత్తురు కూడ నంత వేగముగానే ప్రవహించుచుండెను. అతనితో సైన్యములు నడువలేక పోయెను. చివరిరోజున నైజాముల్ ముల్కు భైరీయును యూరిపఖానుఁడను నింకొక సేనానియుఁ దక్క వేరొకఁడాతనితో నడువలేకపోయెను

కంచి దేవాలయమున దేవుని ధనము రక్షించుటకుఁ గొంతమంది సైనికులుండిరి. వారిలోఁ గొందరు బయటకు వచ్చిరి. సుల్తాను నలుబది మందతో మాత్రమే దేవాలయము నొద్దకు ముందు చేరెను. సైన్యమంతయు వెనుక వచ్చుచున్నది. దేవాలయ రక్షకసైన్యములో నొక యాజానుబాహుఁడు తన గుఱ్ఱమును సుల్తాను మీదికి దూకించి యీటెతో సుల్తానును బొడువఁబోయెను. కాని యతఁడా దెబ్బ తప్పించుకొని వానిని కత్తితో నరికెను. వాఁడు చనిపోయిన వెంటనే యింకొకఁడు సుల్తానును జంపవచ్చెను. కాని వానిని గూడ సుల్తాను నరకెను. తరువాత మరికొందరు హిందువులు వచ్చిన వెనుక హిందువులందరు దేవాలయము లోనికిఁ బోయి తలుపులు వేసి గోడలెక్కి మహమ్మదీయులపైఁ గత్తులు నీటెలు రాళ్ళు విసరఁ జొచ్చిరి. ఇంతలో సుల్తాను యొక్క యాఱువేల సైన్యము వచ్చెను. ముట్టడి ప్రారంభమయ్యెను. చివరికా యపరిమిత సైన్యము దేవాలయపు గోడలు కుద్దలించి లోనికిఁ బ్రవేశించి యచ్చటికొలఁది సైన్యమును పూజారులను బ్రాహ్మణులను ముక్కలు ముక్కలుగా నరకివైచిరి. దేవాలయములో భగవంతునికి జవాహిరీ లక్షయుండెను. కాని మహమ్మదీయులు వెండిబంగారము రత్నములు తక్క వేరేమియు ముట్టుకొనలేదు.

తరువాత సుల్తాను కంచి కొల్లగొట్టెను. అంగడులన్నియు దోచెను. ధనవంతుల యిండ్లు పడగొట్టెను. వారి స్త్రీలను చెరపట్టెను. కొన్ని యిండ్లు కాల్చెను దుఃఖించుచుఁ బ్రార్థించుచువచ్చిన వారిని జంపెను. కాని కోపము సూచిం

చిన వారిని చిత్రవధ చేసెను. ఈరీతి వధయు కొల్లకొట్టుటయు కంచిలో సుల్తాను వారమురోజులు చేసెను. ఆవారము రోజులలో నతనికి, బదికోట్లరూపాయిల విలువగల బంగారము వెండియు మరికొన్ని కోట్ల వెలగల రత్నములును దొరకెను.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

మహమ్మదుషా కంచికిఁబోయిన వెంటనే హరశాస్త్రి మూఘులను సాహసులను వెదుకఁజొచ్చె. వెనుక జహానును చంపినవాఁడెవఁడని వాకబుచేసి వానిని గనుగొని వానియొద్ద కుఁబోయెను. హరశాస్త్రి తనయింటికి వచ్చెనని వాఁడుచాల గౌరవము చేసెను.

హర—వెనుక జహానును చంపినది నీవేనటగా!

వాడు—చిత్తము.

హర—నిజముగా నట్టిపని చేయుట కెంత సాహస ముండవలయును. సుల్తానును నీవలెఁ ప్రేమించు వాఁడింకొక డుండునా!'

ఈ మాటల కుబ్బిపోయి వాఁడు హరశాస్త్రిని చాల గౌరవించెను. తరువాత హరశాస్త్రి వానితో నదియునదియు మాటాడి వెడలిపోయెను. తరువాత నాలుగైదు రోజులవఱకు వాఁడెచ్చటఁ గనంబడిన నచ్చట వానిని హరశాస్త్రి గౌరవింప మొదలుపెట్టెను. వాఁడు దానికి వినమ్రుఁడై హరశాస్త్రి యేపనిచెప్పిన నది చేయుటకు సిద్ధముగానుండెను.

ఒకనాఁడు హరశాస్త్రి వానితో "నీవు సుల్తానునకంగ రక్షకుఁడవుగదా! కంచికేఁబోలేదే" మని యడిగెను. వాఁడు సుల్తాను రావలదనెననెను. హరశాస్త్రి సుల్తానున కిప్పుడట్టి యాపదవచ్చినచో నీవు జనార్దనుని చంపిన ట్లిప్పుడుకూడఁ జంపుదువా యనెను. వాఁడందులకు సందేహమాయనెను. హరశాస్త్రి 'నేనైనను చంపెదవా' యనెను. వాఁడు—"అంతమాట యెందులకు? తమరు సుల్తానునందు భక్తికలవారుగదా" అనెను. హరశాస్త్రి 'అది సరిలే ఒకవేళ నేను సుల్తాను నెడల దుర్మార్గముగాఁ బ్రవర్తింతుననుకొనుము. నీవునన్ను సుల్తాను చంపుమనినఁ జంపుదువా' అనెను. వాఁడు 'చిత్తము. సుల్తానామాట యన్నచోఁ జేసి తీరవలయు' ననెను.

హర—'గవాను నైనను జంపెదవా' అనెను. వాఁడు దానికిని వల్లెయనెను. హరశాస్త్రి వానిని 'జ్ఞాపక ముంచుకొనుము. సుల్తానున కాపద రానున్నది. నీకత్తి యానాటికి వెనుక పడరాదు' అనెను. వాఁడు దృఢనిశ్చయముతో హరశాస్త్రివంకఁ జూచెను.

హరశాస్త్రి యింకమూఢులవంకకుఁ తనదృష్టిత్రిప్పెను. నాల్గురోజులలో సుల్తాను పరిచారకులలో నుద్యోగులలోఁ బదిమంది మూఢుల నేరెను. గవానుదగ్గరఁ బక్షపాత మున్న దనియు నతఁడు పరియాదేశస్థుఁడగుటచే దక్షిణదేశపు మహమ్మదీయులకు విరోధియనియు వారికి బోధించెను. వారదివరకే యతనియెడలఁ గ్రోధులు గనుక తొందరలో హరశాస్త్రి మార్గమునకు వచ్చిరి. హరశాస్త్రి తన వాక్చాతుర్యము చేత గవాను నెట్లైన వదలించుకొనవలయునని వారి

చేతనే యనిపించెను కానివారు అది మాచేతఁగాదు మీరు సహాయము చేసిపెట్టుడని యడిగిరి. హరశాస్త్రియు నందుల కొప్పుకొనెను.

గవానున కబిసీనియాదేశపు బానిస యొకఁడుండెను. మంత్రి మొహరు వానియొద్ద నుండును. వాఁడు గవానునకు నమ్మకముకలపరిచారకుఁడు. హరశాస్త్రి వానియొద్దకుఁబోయెను. వాఁడు చాల గౌరవించి హరశాస్త్రికిఁ దనచేయి చూపెను. హరశాస్త్రి వానికి వాఁడు స్వప్నమునందైనఁ గాంచరాని యైశ్వర్యము ప్రభుత్వమువచ్చునని చెప్పెను. వాఁడు పెదవివిరచి 'నాకివి యన్నియు నక్కఱలేదు. నాప్రభువు గవాను బాగుండవలెను' అనియెను. హరశాస్త్రి 'అది నీలోనే యున్నది. గవాను మొహరును జాగ్రత్తగా వాడవలయును. అది యెవరికిని జూపకుము' అని చెప్పెను.

ఆసాయంతనమునఁ గుట్రదారులలో నొకఁడు వానిని తన యింటికి విందునకుఁ బిలిచి వానికిఁ దెగఁద్రావఁబోసెను. బానిసవాఁడు మత్తెక్కిపోయి యుండిలేని మతితో నుండెను. ఈస్థితిలో వాఁడు తన యింటికిఁబోవుచుండెను. వానివెంటఁ గుట్రదారులలోనివాఁడును వచ్చుచుండెను. హరశాస్త్రి వాని వెంట గవాను నింటికిఁబోయి 'మొహరు జాగ్రతసుమా! ఎచ్చట దాచితివి' అనెను. వాఁడిదిగోనని మొహరు తెచ్చి తూలుచు హరశాస్త్రికిఁ జూపించెను. ప్రక్కనున్న కుట్రదారు తెల్లకాగిత మొక టిదివరకే సిద్ధపరచి 'దానిమీద మొహరు గ్రుద్దుము. ఎట్లుండునో చూతము' అనెను. త్రావి యున్న బానిస 'పిచ్చివాఁడా! ఇంతమాత్రము తెలియదా'

యని మొహరాకాగితముమీఁద గ్రుద్దెను. వాఁడు చాల బాగు న్నదని నటునిటు చూచి చివరకు తన తలపాగలో నాకాగితము చూడకుండ దాచుకొనెను.

తరువాత హరశాస్త్రి భీమరాజుకొఱకు వెదకెను. అతఁడు అమరావతిలో నున్నాఁడని తెలిసి తాను స్వయముగా నచ్చటికిఁబోయి యతనితో మాటలాడెను. తనపన్నాగమంతయు వానికిఁ జెప్పెను. ఇందులో భీమరాజు ప్రాణములు పోవుటకు కూడ సిద్ధపడవలెననెను. భీమరాజు 'నాకనుల యెదుటనిరువది మంది బ్రాహ్మణులను నరికినవాఁడు నశించుమార్గమే యున్న నేనెట్టిపనియైనను జేయుదు' ననెను. హరశాస్త్రి భీమరాజులు కలిసి కొండపల్లివచ్చిరి. భీమరాజు నిక రహస్యముగా నుంచఁబడెను.

కంచినుండి సుల్తాను సరిగాఁ నెలకుఁ దిరిగి వచ్చెను. బందరునుండి గవా సంతకు ముందు రెండు రోజులనాఁడు వచ్చెను. బందరును యూసఫ్ఆదిల్ ఖాన్ గెలిచి యా పట్టణమును సుల్తాను రాజ్యములోఁ గలిపెను సుల్తాను కొండపల్లి చేరిన వెంటనే హరశాస్త్రి యతని దర్శనము చేసెను. కంచిలో సుల్తానునకు దొరికినధనమింతయని హరశాస్త్రి సుల్తానుతోఁ జెప్పెను. సుల్తానాశ్చర్యపోయెను.

హరశాస్త్రి సుల్తానునకు జ్యోతిషము జెప్పెను. 'ప్రభువా! ఈనాఁటిరాత్రి నీకుఁ గల యొకటి వచ్చును. ఆ కల యిట్లుండును. నీవు తెల్లని గుఱ్ఱముమీఁదఁ బోవుచుందువు. నీవెనుక నల్లని గుఱ్ఱముమీఁద దీర్ఘ కాయుఁడొకఁడు వచ్చుచుండెను. వాఁడు నీకు స్నేహితుఁడుగాఁగనం

బడును. వాఁడు కొంతసేపటికి నిన్ను కత్తితోఁ బొడుచును. కాని నీ కాదెబ్బ తగలదు. ఈ కల ఫలిత మేమనఁగా నిన్ను రాజ్యభ్రష్టునిఁ జేయుటకు నీ సరదారులలో నెవఁడో ప్రయత్నము చేయునన్నమాట. కాని వాని ప్రయత్నము నిష్ఫలమగును. దానియర్థమిది. ఈరాత్రి నీకట్టి కలయే వచ్చినచో నేను చెప్పినదంతయు జరుగును.' హరశాస్త్రి యీ కలమాట ప్రొద్దు కుంకకముందు సుల్తానుతోఁబదిసార్లు చెప్పెను. ఇట్లు జరుగును ఇట్లు జరుగును అని సుల్తానుమనస్సుమీఁదఁ దన మాటలు హరశాస్త్రి మాటిమాటికి ముద్రలు వేసెను. ఆ రాత్రి సుల్తాను తన కలమాటయే తలచుకొనుచు శయ్యకుఁ జేరెను.

కంచి దేవునిది యెంతసొమ్ము తెచ్చుకొన్నను తన సరదారులే తనయెడ ద్రోహము చేయుచున్నారని తలఁచుకొన్నపుడెల్ల సుల్తానుకా యుత్సాహము లేకపోయెను. తన మీఁదఁ గుట్రచేయు సరదారెవ్వఁడు? వానిని నరికి కాకులకు గ్రద్దలకు వేయుంతు ననుకొనెను. కాని కల రావలయు గదా! వచ్చినచో హరశాస్త్రిమాట నమ్మవచ్చును. అనుకొనుచు సుల్తాను నిద్రవోయెను. అతఁడారాత్రి చాల కలలు గాంచెను. అందులో నొకచోట హరశాస్త్రి చెప్పిన సంగతియు జరిగెను.

సుల్తాను లేచినవెంటనే యతని కాస్వప్న మూహకు వచ్చెను. అతని కాశ్చర్య మయ్యెను. 'అరే! హరశాస్త్రి చెప్పినట్లే యీ కల వచ్చెనుగదా? హరశాస్త్రి యింతటి మహానుభావుఁడు గనుకనే మా తల్లి నన్నీతనితో స్నేహ

ముగా నుండుచున్నది. నామీఁదఁ గుట్రలు పన్ను సర్దా రెవఁడు ? ఆహా! యీబ్రాహ్మణుఁడు మహమ్మదీయుఁడైనచో నెంతబాగుండెడిది. బ్రాహ్మణుల కింత జ్ఞాన మెచ్చటిది.' అని యేవేవో తలపోయుచుండెను. ఇంతలో హరశాస్త్రి వచ్చి కల వచ్చిన సంగతి సుల్తానువలనఁ దెలిసికొని 'ప్రభూ! నే నూరికిఁ బోవుచున్నాను. నాలుగైదురోజులవఱకు రావీలు లేదు. కుట్రదారులయెడ దయ తలంచరాదు. ఆ కుట్రదారు నేనని తెలిసినను సరే వెంటనే నన్నైనఁ జంపవలయును సుఁడీ! అది రాజనీతి' అని చెప్పి సెలవు తీసికొనిపోయెను.

జహానును చంపిన యూత్తరాహునియొద్దకుఁ బోయి వానితో మాటాడినట్లు మాటాడి సుల్తానుకల, దాని ఫలి తము, కుట్రదారును చంపుటకు సుల్తాను కృతనిశ్చయుఁడగు టయు వానితోఁజెప్పి సుల్తాను నాజ్ఞ వెంటనే నిర్వర్తించు టకు నీ వొక్కఁడవే తగుదువని వానిని హెచ్చరించెను. హర శాస్త్రి యూరు వదలి పోయెను. వెడలిపోయి రెండు రోజు లయ్యెను ఆతఁడెచ్చటికిఁ బోయెనో తెలియదు.

కుట్రదారులు భీమరాజును చేతులు కట్టి సుల్తాను నెదుటకుఁ దెచ్చి యీనాఁడు ఇట్లనిరి. "ప్రభూ! ఇతఁడు కొండపల్లికోటలో దాగియుండిన గజపతుల సేవకుఁడు. కోట తమవశమైనప్పటినుండి యెక్కడను గానరాక నేడు గవాను సాహెబుగారి యింటినుండి పోవుచుండఁగా మేము పట్టు కొంటిమి. ఇతని విషయమున మాకనుమానముగా నుండి తెచ్చితిమి."

సుల్తాను భీమరాజును "నీ వెందుల కుంటివి ? ఏమి

చేయుచుంటివి" అని బెదరించెను. అతఁడు భయగ్రస్తుఁడు వలె నటించి చివరకు గవాను గజపతుల కుత్తర మిచ్చెననియు నది తీసికొనిపోవుచు వీరిచేతఁ జట్టుపడితిననియుఁ జెప్పెను. సుల్తానాయుత్తరము చూపుమనెను. భీమరాజు తన యంగీ మడతలలోనుండి యొక యుత్తరము తీసి యిచ్చెను. సుల్తాను చదివెను. అందిట్లున్నది:—

శ్రీ శ్రీ గజపతుల వారికి:—

"ఈ మహమ్మదుషా చేయుక్రూరపుబనులు బ్రాహ్మణ వధలు స్త్రీలను చెరపట్టుటలతో నాకు వీనియెడల నస హ్యముకలిగినది. దక్షిణహిందూస్థానము చాలఁ బ్రయ త్నములేకుండనే మీరు జయింపవచ్చును. రాజమహేంద్ర వరపు ఎల్లలయందు శౌర్యముగల సేనానాయకుఁడెవ్వఁడును లేఁడు. ఆ భాగము మీరు దండెత్తి లోబఱచుకొనవచ్చును. ఇచ్చట నెక్కువమంది సేనానాయకులు సేనలు నావశమం దుండుటచేత నేనును మిమ్ముఁచాలఁబెద్దసేనతో వచ్చి కలిసి కొందును. మన మిద్దఱము కలిసి యీ రాజ్యమును గెల్చిన తరువాత మనమిద్దఱము చెరిసగముగా నీ రాజ్యమును పంచు కొనవచ్చును." ఈ యుత్తరముక్రింద గవాను మొహ రుండెను.

సుల్తాను నిలువెల్ల మండిపోయెను. అతఁడు తన యంతఃపురములోనుండెను. అది సభకాదు. వెంటనే గవా నును బిల్చుకొని రమ్మనెను. గవానునకు సుల్తాను పిలుపు వెళ్ళెను.

అప్పుడు గవాను తన మిత్రులతోఁ గూర్చుండి మాట

లాడుచుండెను. వారు సుల్తానుకోపమును గుర్తెను బసిపట్టిరి. గవానును పోవలదని వారించిరి. గవాను "స్నేహితులారా! అట్లుకాదు. నేను కొల్చిన బీదరుసుల్తానులలో నితఁడు నాల్గవ వాఁడు. నా యీగడ్డమువారి సేనలోనే తెల్లబడినది. భగవంతుఁడట్లే కోరినచో నీగడ్డమువారి సేనలోనే నెత్తురుచేత నెఱ్ఱ పడనిండు" అని సుల్తానుకడకు నడచెను.

ఈలోపుగా సుల్తాను తనకలయు హరశాస్త్రి జోస్యము గవాను జహానును జంపించుటయు వీనినిగురించి యాలోచించుకొనుచుఁ గ్రోధమూర్తి యగుచుండెను.

గవాను ద్వారమునొద్ద గనఁబడెను. సుల్తానుత్తరమును గవానుమీద విసరి యీ యుత్తర మెవరు వ్రాసినదని యడిగెను. గవాను దానినిజదివి "ప్రభూ! ఈ మొహరు నాదే కాని యీ యుత్తరముమాత్రము నేను వ్రాయలేదు" అనెను. సుల్తాను "ఛీ! రాజద్రోహీ! ఇదిగో నిన్ను జంపుటకు ఉత్తరువు ఇచ్చితిని" అనెను.

సుల్తాను ప్రక్కనున్న యంగరక్షకుఁడైన యాత్తరాహుఁడు జహానును త్రుటిలోఁ జంపినయోధుఁడు సింగమువలె గవానుమీదికి దుమికెను. గవాను తనమీదికి దుమికిన యాత్తరాహుని దనఖడ్గము దూసి దూరమున నిలువఁబెట్టి సుల్తానుతో నిట్లనెను. "సుల్తాన్! నామాట యొక్కటి వినుము. నావంటి ముసలివాఁడు చచ్చినచో భూమికి లోపము రాదు. కాని నేను చనిపోవుట నీ రాజ్యముపోవుట, నీ ప్రతిష్ఠ పోవుట" యనెను. సుల్తాను 'ఛీ! ఛీ!' యనెను.

గవాను తనచేతిలోఁ గత్తి పాఱవైచి మక్కావైపు

నకుఁ దిరిగి మోకరించి "దేవుఁడొక్కఁడే. అతని ప్రవక్త మహమ్మదు" అని ధ్యానించెను. జొత్త రాహుని యెదురు లేని భయంకర ఖడ్గము గవాను కంఠమును మొండెము నుండి వేరుగాఁ జేసెను. సుల్తాను రెండు నిముసములాగి శవము వంక నిదానించి చూచి యంతఃపురములోనికి బోయెను.

సుల్తానునకుఁ గ్రోధమాగ లేదు. గవాను తన సొమ్మంతయుఁ గాజేసి యుండెననియు నతనియొద్దనుండి మరల నాధనమంతయు రాఁబట్టుకొనవలెననియు నహమ్మదాబాదునకు జనులను బంపెను. నాలుగైదు నాళ్ళలో వారు తిరిగివచ్చిరి. దేశమంతయు గవాను చావునకు గోలలెత్తుచుండెను. ఆ తిరిగి వచ్చిన యుద్యోగులు సుల్తాను నెదుటికి వచ్చిరి.

సుల్తాను....గవాను నింటిలోని సొమ్మంతయుఁ దెచ్చిరా!

ఉద్యో—ప్రభూ! ఆతని యింటిలో సొమ్మే లేదు. స్వామీ! వారియిల్లంతయు వెదకితిమి. ఇంటిలో వంటఁజేసికొనునవికూడ మట్టి పాత్రలే. అతని ధనమంతయు దానము క్రిందనే యయిపోయినది. ఇంటఁ జిల్లిగవ్వయయిన లేదు.

సుల్తాను—ఆతని పుస్తక భాండాగారముఁ జూచితిరా! ఆతని ధనమంతయు నా భాండాగారమునకుఁ బెట్టెనట?

ఉద్యో—ప్రభూ! ఆతనిభాండాగారమంతయు బీడరు విశ్వ విద్యాలయమునకు దానముచేసెను. ఒక్క గ్రంథమైన నాతని యింట లేదు.

మహమ్మదుషాకు మార్దవపు దిమ్మ మొదలుపెట్టెను. ఆతఁడుద్యోగులను బంపించి తాను గవాను నింటికిఁబోయెను. అందెందుఁజూచినను గవానునియొక్క సద్గుణములను తెలుపు

చిహ్నములే కనబడెనుగాని యాతని దుర్గుణములకొక యాధారమును గన్పించలేదు. తానహమ్మదాబాదు పోయెను. అచట గవానుని సౌధమంతయుం బరిశీలించెను. గవానుని యశో మూర్తి స్తంభముగాఁగట్టిన పూర్ణిమనాటి వెన్నెలవలె ధగ ధగలాడిపోయెను. మహమ్మదుషా దుఃఖముతోఁ గొండపల్లికిఁ దిరిగివచ్చెను.

మహమ్మదుషా కూలిపోయెను. గవానుని యేస్మృతి కలిగినను స్త్రీ వలె నేడువ మొదలు పెట్టెను గవానుని శత్రు వులు గవానుని చంపుటకుఁ జేసిన యీద్రోహము చివరకాత నికిఁ దెలిసెను. భీమరాజును దెచ్చిన యుద్యోగుల నందఱను బిలిపించెను. వారిని విమర్శించి యడిగెను. వారు చివరకు యదార్థము చెప్పివారిని క్షమింపవేడుకొనిరి. సుల్తాను దుఃఖాతి శయముచేత వారినిక్షమించెను. అతనిలోనున్న పూర్వపుఁ గాఠిన్యము క్రూరత్వము పోయెను. హరశాస్త్రి గవాను మీఁది కుట్రలోఁ బ్రధానుఁడని సుల్తానునకుఁ దెలిసెను. హరశాస్త్రిని తీసికొని రండని భటులతోఁ జెప్పెను.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము

హరశాస్త్రి పాకు బ్రధానముగాఁగుట్రచేసినది తానని తెలిసినదని యెఱిగిన మరునాఁడు తల విరియఁబోసికొని, యుత్తరీయము లేకుండ, మొగమున నెల్లెడఁ గుంకుమ పూసి కొని యొక కొకిబికి కట్టుపుచ్చుకొని మహమ్మదుషా దర్శన మునకై కొండపల్లి కొండయెక్కి కోటలోనున్న సుల్తానుదగ్గ

ఱకుఁ బరువెత్తుచు వెళ్ళెను. దారిలో నాతనిని చూచినవారెల్లరు హరశాస్త్రికిఁ బిచ్చియెత్తిన దనుకొనిరి. సుల్తాను కోటలో రాజభవనమున నొక యాసనముపై నాసీనుఁడై యుండెను. హరశాస్త్రి సుల్తానుముందు సాష్టాంగ పడెను. హరశాస్త్రి యట్లెన్నఁడును చేయఁడు. సుల్తానునకు దుఃఖాతిరేకము లేనియెడల హరశాస్త్రినిఁ జంపించెడి వాఁడే. కాని మహమ్మదుషా పూర్వము వానివలె లేఁడు. హరశాస్త్రికిఁ బిచ్చి యెత్తినదని సుల్తాననుకొనెను.

హరశాస్త్రి లేచి నిలఁబడి కొన్ని పిచ్చిచేష్టలు సేయుచు "సుల్తాన్! నేను బ్రాహ్మణుఁడను. కాఫరును. నీవు నన్నుఁ జంపించినచో నాకుబాధ లేదు. నాలోఁ బ్రాణము లేదు. అది పోను పోదు. నాకు మహమ్మదీయమత మిప్పించుము. అప్పుడు నన్నుఁ జంపుము నన్ను బాధపెట్టుము. అప్పుడు నాకుఁ బ్రాణము వచ్చును. నా ప్రాణమును నప్పుడు పోవును" అని పకాలున నవ్వెను. సుల్తాను మనస్సుఊహాహావ్యగ్రతఁ దాల్చెను. హరశాస్త్రిమాట లతనిని కత్తిపెట్టి పొడిచినట్లుగా నుండెను.

హరశాస్త్రి మరల నిట్లు ప్రారంభించెను. "సుల్తాన్! నేను సుల్తానును. నాభార్య నెవఁడు కన్నెత్తిచూడరాదు. పంచభూతములలో గాలియు నగ్నియు నీరును గూడ నాభార్యను తాకరావు. వానికిఁ గూడ లింగత్వమున్నదేమో! సూర్యుని కిరణములు నాభార్యను తాకరావు. వానికి హావభావములు తెలియునేమో! నాబీగము కోట గోడలలో వేనకు వేలు భటుల మధ్య సురక్షితయై యంతఃపురమునఁ దూగుటుయ్యాల లూగుచుండును. నేను బలహీనులై సైన్యములు

లేని వారి భార్యలను నాసైన్యములు పంపి తెప్పింతును. నేను సుల్తానును గదా! వారు నన్ను వరింప వలయును. వరింపక పోయినచోఁ గొండాలతోఁ గొట్టించెదను. కాలు సేతులు కట్టి వారి పాతివ్రత్యము భంగము చేసెదను. నేను సుల్తానును గదా! నన్నుఁ గాదనువాఁడెవ్వఁడు. ఎవఁడైననున్నచో వాని నురి తీయింతును." అని చంకలు కొట్టుకొనెను.

సుల్తానునకుఁ గోపము వచ్చెను. కాని యా కోపము వెలికి రాలేదు. సుల్తా నూహింప మొదలుపెట్టెను. హర శాస్త్రి మరల నిట్లనెను. "సుల్తాన్! నాకుఁ గొంచెము మతి భ్రమణ కలిగి నట్లున్నది. దానికి నీవే కారణము. రాధ నాకూఁతురు. దానిని చెరచితివి. దానికిఅప్పుడు నేనూరలేను. దానిని దానిభర్త నిరాకరించెను. అదిపోయి కృష్ణలోఁ బడి చనిపోయినది. ఈపాప మెవరిది. నీది కాదా" సమాధానను చెప్పు మన్నట్లు హరశాస్త్రి సుల్తానువంకఁ జూచెను. సుల్తాను తల వంచుకొనెను

హరశాస్త్రి మరల ననెను. "నాపూర్వుఁడు గంగూ బ్రాహ్మణుఁడు మీపూర్వుఁడైన యల్లాఉద్దీన్ హసన్‌షాతో మైత్రిచేసి కొన్ని నిబంధన లేర్పఱచుకొనెను. దానితో మీ వంశమువారు బ్రాహ్మణులను జంపరాదు. నీవు నాతో నా నిబంధన చేసికొంటివి. కాని నాకనులయెదుట నిరువదిమంది బ్రాహ్మణుల నీ కోటకు బలి వెట్టితివి. నా కానాఁడే పిచ్చి యెక్కవలసినది. కాని నీయందు నాకు గల యభిమానము చేత నా పిచ్చి యిన్నాళ్ళువఱకు నాగినది. ఇప్పుడా పిచ్చి తల సూపినది" సుల్తాను హరశాస్త్రివంకఁ జూచెను.

హర—"బ్రాహ్మణులు మనుష్యులు కారా! వారికి సుఖదుఃఖములు లేవా! వారిలో నాత్మ యుండదా! మహమ్మదీయులకే యాత్మ కలదా! నవాబుల భార్యలుకాని స్త్రీలకుఁ బాతివ్రత్య మక్కరలేదా! వారి కభిమానము లేదా వారు పశువులా!" సుల్తాను తల వంచుకొనెను.

హర—"గవానుని చంపుటకుఁ గుట్రచేసినవారిలోఁ బ్రధానుఁడను నేనని నీయూహ. అది నిజమే. నీవు కుఱ్ఱవాఁడవు. గవాను పండితుఁడు. అతని పాండిత్యకీర్తి దిక్కుల నిండినది. అతని దాతృత్వముచేత జనుల వాక్కులు పూచినవి. అతని మేధాశక్తి చేత బహమనీసామ్రాజ్యముఫలించినది. వయోవృద్ధుఁడు. అట్టివానికి బ్రాహ్మణవధ సంతోష మీయవలయునా! నీవు తెలియక చేయుచున్న పని యతఁడు కాదనరాదా! దయయు సత్యములేని పాండిత్య మెందులకు? గవానునునీవుచంపించకపోయినచోఁచావఁడా! చిరస్థాయియా! నేను చావనా! నీవిప్పుడు నన్నుఁజంపించినచోఁ జచ్చిపోదును. కాదా! యేరోగమో వచ్చి మరికొన్నాళ్ళకుఁ జత్తును. నీ తండ్రి తాతలు చావలేదా! నీవుమాత్రము చావనా! చావు జనుల కంటుకున్నది. ఒకరికి రోగమువలె నొకరికి రాజ శిక్షవలె వచ్చును. తన యధికారములో లేని మృత్యువును తన యధికారమందున్నదనుకొని ప్రకృతిని దూషించుటలో రాజు మూర్ఖుఁడుకదా!" సుల్తాను నిజమే యనుకొనెను.

హర—"సుల్తాన్! నన్నుఁ జంపింపవేమి? నీవు నన్నుఁ జంపుదు వనియేవచ్చితిని. నాకెవ రున్నారు? మా తల్లి చనిపోయినది. నా భార్య యిరువదియేండ్లక్రిందనే చని

పోయినది. నా పెంపుడుకూఁతును నీవు చంపితివి. నన్నుఁ గూడఁ జంపుము. నీవు చంపకున్న నేను బ్రతుకునది లేదు. నేనును నాకూఁతురు పడిన కృష్ణానదిలో పడెదను. కనుకనీవే యా పుణ్యము కట్టుకొనుము'' సుల్తాను మాటాడలేదు. అతని తల తిరుగఁజొచ్చెను.

హర—'నా యూహప్రకారము మీ వంశము మా వంశము నొక్కటిగా ముడిపెట్టుకొన్నవి. నాతో నావంశ మంతరించును. నీతో మీ రాజ్య మంతరించును. ఇది నా శాపము. మా పూర్వుఁడైన గంగూబ్రాహ్మణుఁడు రాత్రి నాకుఁ గలలోఁ గన్పించి చెప్పెను.'

సుల్తానున కొడలుఁ దేళ్ళు ప్రాకినట్లయ్యెను.

హ—'ఓయి పిచ్చిసుల్తానా! నీ కింకను పిచ్చియెత్త నందులకు నాకాశ్చర్యముగా నున్నది. గవానువంటి మహాను భావునిఁ జంపిన నీకుఁ బిచ్చి యెత్తవలయును. నీకుఁ బిచ్చి యెత్తినట్లును నాకు కలవచ్చినది. ఈ కలలో నేదో చిత్ర మున్నది.' సుల్తానునకు మనస్సులో నే భావమును నిలుచుట లేదు.

హర—'గవాను రాత్రి నాకుఁ గలలోఁ గన్పించెను. నన్నన్యాయము చేసితివనెను. నేను నీవు మహాపండితుఁ డవై యజ్ఞానియైన మహమ్మదీయునివలె నటించితివి. అందుచే నీయెడల నేను చేసినది తప్పుకాదంటిని. అతఁడు మారు మాటాడలేకపోయెను. చివరకు ఈ తప్పంతయు మహమ్మదు పాది. అతనికిఁ బిచ్చియెక్కినది. నేను హానికి నిజముగాఁ బిచ్చి పట్టించెదను' అనెను.

సుల్తానునకుఁ దనకుఁ బిచ్చి యెక్కుచున్నట్లనిపించెను.

హర—'సుల్తాన్! ఒకవేళ నీకుఁబిచ్చియెక్కదా! ప్రయత్నముచేసి పిచ్చియెక్కించుకొనుము. అప్పుడు గవాను నెడల నీవు చేసినద్రోహమునకు సరియైనశిక్ష కలిగినట్లగును. ఎవరి తప్పునకు వారు శిక్ష యనుభవింపవలయును. గవాను చేసిన తప్పునకు గవాననుభవించెను. అంతటిమహాత్ముఁడైన గవాను నకే శిక్ష తప్పనియెడల నీకును నాకునుదప్పునా! నాకు శిక్ష రానేవచ్చినది. ఇదిగో నా కున్మాదమెక్కినది. ఇంతటితో నకీ శిక్షచాలదు. నేటిరాత్రి కృష్ణానదిలోఁబడి చచ్చెదను. అదికాక నీవు చంపెదవా! చంపుము. ఇదిగో! నీ యెదుట నున్నాను. గవానును చంపినదినేను. నన్ను నీవుచంపుదువా! కృష్ణలోఁబడి చావుమందువా?' మహమ్మదుషా మాటాడ లేదు.

హర—'సరే! నీవు చంపకపోయినచోఁ గృష్ణలోఁబడి చచ్చెదను. కాని నీపాపమునకు నీకును శిక్షతప్పదు. కొంద రికిశిక్ష చచ్చినతరువాత. మరికొందఱకు బ్రతికియున్నప్పుడు. నీకు బ్రతికియున్నప్పుడు. నీకుఁబిచ్చియెక్కును. అదిగో యెక్కు చున్నది. నేఁటిరాత్రికి నీవు కృష్ణయొడ్డున నిసుకఁమీఁదికి రా! అక్కడ నేను కృష్ణలోఁబడి మరణించుచుండగాఁ జూచెదవు కాక! నేను వెళ్ళుచున్నాను.'

హరశాస్త్రి వెడలిపోయెను. పోయినంత సేపువికారపుఁ జేష్టలు చేయుచునే యుండెను. హరశాస్త్రి వెడలినంతనే మహమ్మదుషా తనగడ్డము పీకుకొనెను. తనదుస్తులన్నియుఁ దీసివేసెను. అతని కన్నులవెంట నీరు కారఁజొచ్చెను. అతఁ

డేఱ్వాఁ దొడంగెను. అతఁడుకోటయంతయుఁ దిరుగఁజొచ్చెను. దగ్గఱకు వచ్చినవానినెల్లఁ గత్తితోఁ జంపఁబోవును. అందుచే నెవరును సుల్తానునొద్దకుఁ బోవసాహసింపలేరు.

కోటలో గందరగోళ మెక్కువయ్యెను. రాణివాసము దుఃఖింపఁజొచ్చెను. సైనికులు దిగులుపడిరి. మంత్రులు సేనానాయకులు దొట్రుపడిరి. గవానును చంపినందులకు యూసఫ్ ఆదిల్ ఖాను చాలనుందిని సేనానాయకులను చీలదీసి పెద్ద సైన్యమును తనవెంటఁ దీసికొనిపోయి కొండపల్లికి దూరాన విడిచెను అతఁడు తిరుగబడునో యేమిచేయునో తెలియరాదు.

మహమ్మదుషాకుఁ గొండపల్లికోటయన్న నసహ్యమై పోయెను. అహమ్మదాబాదున కానాఁడేబరులు దేరవలయునని యాజ్ఞయిచ్చి షా మరలఁ దాను కోటయంతయుఁ దిరుగ జొచ్చెను. ప్రొద్దుక్రుంకువఱకు షా తన సేనలతో నంతఃపుర ముతోఁ గొండపల్లి కోటవదలి కృష్ణయొద్దకుఁబోయి విడిసెను. మఱునాఁడు అహమ్మదాబాదునకుఁబోవలయునని షా యూహ.

మహమ్మదుషాకుఁ దన సేనానాయకులు చీలిపోవుటకు భయమయ్యెను. షా వారికి దన్నుఁగలసికొమ్మని కబురంపెను. వారు 'నిన్ను నమ్మరాదు. గవాను వంటివానినే చంపించితివి. మమ్ము బ్రతుకనీవు. మేము రాము'రి. షా యున్మాదము వివృద్ధిగాంచెను.

ఆనాఁడు ప్రొద్దుక్రుంకెను. చీకట్లు క్రమ్ముకొనివచ్చెను. షా యెవ్వరు చూడకుండ తన గుడారము వదలి కృష్ణయిసుక మీఁద శిబిరమునకు దూరముగాఁబోయి పిచ్చివానివలెఁ దిరుగఁ జొచ్చెను.

ఇరువదియవ ప్రకరణము

మహమ్మదుషా కృష్ణనీటి వెంట జాలదూరముపోయెను ఒకచోట నీటిపాము ఇసుకమీదఁ బండుకొనియుండెను అది యతని యడుగుడు తాకి జరజర నీటిలోనికిఁ బోయెను. చాలఁ గప్ప లతని కాళులక్రింద నలిగెను. మరికొంతదూరముపోయిన తరువాతఁ బ్రవాహముగల నీటియొద్దనఁ బోగాఁ బాములు గాని కప్పలుగాని తాకవాయెను. ఒక తీతువు కూయుచుఁ బ్రవాహముమీదఁ బోవుచుండెను. షాకుఁ గొంతదూరములో నొక వ్యక్తి నడచుచున్నట్లు గోచరించెను. నెమ్మదిగా, నతఁడా వ్యక్తియొద్దకుఁబోయెను. అది స్త్రీమూర్తి. చింపిరిజుట్టు భయంకరమునైన గ్రుడ్లు. మహమ్మదుషాకుఁ బిశాచములన్న భయము లేదు. అయినను అతనికిఁగొంచె మూనాఁడు భయము వేసెను. మహమ్మదుషా 'ఎవరుసీ' వని యడిగెను.

ఆవ్యక్తి యతని కంఠస్వరము నానవాలు పట్టెను. ఆమె'నాపేరు రాధ' యన్నది. మహమ్మదుషా నిలువెల్ల నడకి పోయెను.

రాధ యిన్నాళ్లుగా శూద్రస్త్రీవలె వెలిభోజనము నెరపెను. ప్రోషిత భర్తృకవలె భూశయనము నిరలంకారతయుఁ బాటించెను. దుఃఖితవలె మౌనధారిణి యయ్యెను. నియమము తాల్చినదానివలె బ్రాహ్మణాన్నమే తినెను. ఆమె హరశాస్త్రియొక్క ఒక చిన్నిర 'పేమ్కప్పు' తీసికొని యది సర్వకాలము ధరించుచుండెను. అమరావతిలో దుర్మార్గుని ప్రవర్తన తరువాత రాధ తన శీలము తాను రక్షించుకొనవలె ననుకొన్నది. ఈయూహ యాదురవస్థకుఁ బూర్వమే

యున్నచో నెంత బాగుండెడిది. మహమ్మదుషానే చంపి యుండుననుకొనెను. ఆమె పగలెల్ల తనయింటిలో నిద్రించును. రాతురులందుఁ గృష్ణ యిసుకలోఁ బిశాచమువలె సంచ రించును.

రాధ మరునిముసములోఁ దనకత్తి తీసి మహమ్మదు షాను బొడువఁబోయెను. కత్తి యతని నిష్కళంకమైన గుండెమీఁదఁ గొంతువఱకు దిగెను. ఇంతలో రాధ మనస్సు మారెను. దిగిన కత్తి పిడివఱకు దించక వెనుకకు బలముగా లాగివేసెను. రాధ బిగ్గఱగా 'ఓరీ! పరమపశువా! నిన్ను చంపిన హత్యాదోషము నా కెందులకు? పో ఈగాయము మానును లే పో! పొమ్ము' అని తాను చరచర నడిచి కృష్ణ నీటిలోనికి దిగెను. నెత్తురు కారుచున్నను మహమ్మదుషాకు నాకత్తి గుండెలోనికి దిగకపోవుటచే నతఁడు స్మృతితప్పిపడి పోలేదు. అతఁడు దృష్టి నిగుడ్చి నీటిమీఁదికిఁ జూచెను. రాధ లోతునీటికిఁ బోయి యచటఁ దేలుచుండెను. మరికొంచెము సేపటికిఁ బడమటఁబట్టిన యొక చిన్న మబ్బులో మెరసెను. ఆ మెరపులో నీటిమీఁదఁ గొట్టుకొనిపోవుచున్న రాధ శవము షా కంటికిఁ దన పాపపు బడవలెఁ గాన్పించెను.

షా తన జీవితమందు నిర్వాంఛతో నా యిసుకమీఁదఁ బడిపోయెను. మరునాఁడతని మంత్రు లతనిని వెదకుచువచ్చి యాతనిఁ గనుగొని తీసికొనిపోయి గాయము కుదిర్చిరి.

హరశాస్త్రి నైజాంషాముందుఁ బ్రదర్శించిన యున్మాద మభినయము అది షాకుఁ బిచ్చిపుట్టించుటకుఁ జేసినతంత్రము. షాను కృష్ణ యిసుకమీఁది కానాఁడు పంపుమని రాధ హర

శాస్త్రితోఁ జెప్పెను. తన చేతులార రాధ షాను చంప వలెననుకొన్నది. మరునాఁడుషా బ్రతికినవార్తయు, రాధచచ్చిన వార్తయు, హరశాస్త్రికిఁ దెలిసెను హరశాస్త్రి చివరివేళ రాధకు వైరాగ్యము తోఁచెననుకొనలేదు. ఆమెకు సరిగాఁ గత్తితోఁ బొడుచుట చేతకాలే దనుకొనెను. హరశాస్త్రి యంతటితో వైరాగ్యము కలిగి సన్యసించి కాశీపురికిఁ బోయెను.

గాయము కుదురు రోజులలో షాకు నొక స్వప్నము వచ్చెను. అందులో నిట్లున్నది. "హరశాస్త్రి శాపమువలన గంగూబ్రాహ్మణునియాత్మ తనవంశమును దహింపఁజొచ్చెను. తన రాజ్యము ముక్కలు ముక్కలై పోయెను. సేనానాయకు లందరుఁ దిరుగఁబడిరి. తాను నికృష్టపుచావు చచ్చెను. తన కొడుకు సుల్తానయ్యెను. తన కొడుకు చిన్నవాఁడగుటచేత గాసింబరీదు నతని కొడుకు అమీరుబరీదు వానిని చంపి రాజ్యము నపహరించిరి. బహ్మనీరాజుల వంశ మంతతో నంతరించెను. దక్షిణ హిందూదేశములోని తన రాజ్యము నాలుగు చెక్కలుగాఁ నయిపోయెను. గంగూబ్రాహ్మణుని యాత్మ దయ్యమువలెఁ బట్టితనవంశముమీదఁ గూర్చుండెను." భయముతో షా మేల్కనెను.

పంచాయతీ
వేమన గ్రంథాలయం,
తేలప్రోలు :: కృష్ణా జిల్లా.

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA119B160
పుస్తకం పేరు	వక్రరేఖ
తారీఖు	28/10/24
ముందు అట్ట	NO
వెనుక అట్ట	NO
మొత్తం పేజీలు	131
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	NO
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Rehana
పేజీలు విడదీసినది	Rehana
స్కాన్ చేసినది	Mounika
పరీక్ష చేసినది	PRATHYUSHA
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	Good